

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

ANOMİ SÜRECİNDE TOPLUMSAL KAOS

Yüksek Lisans Tezi

Onur KASAPOĞLU

Sivas

Temmuz 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

ANOMİ SÜRECİNDE TOPLUMSAL KAOS

Yüksek Lisans Tezi

Onur KASAPOĞLU

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Sivas

Temmuz 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Sosyoloji
Tezin Başlığı : Anomi Sürecinde Toplumsal Kaos
Savunma Tarihi : 28.06.2019
Danışmanı : Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU

Üye : Doç. Dr. Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ

Üye : Doç. Dr. Fatih ARSLAN

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Onur KASAPOĞLU tarafından hazırlanan Anomi Sürecinde Toplumsal Kaos başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğimi; yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

23.07/2019

Onur KASAPOĞLU

ÖN SÖZ

Toplumsal bir sorun olarak anomi/kaos olguları toplulukların ve toplumların her döneminde yaşanabilmektedir. Kaos, dünyanın oluşumundan bugüne doğal ve sosyal sorun olarak yaşanmaktadır. İnsan cinsinin gelişip modern topluma evrilirken yaşanan anomi sürecindeki kaotik sorunlar çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmamın öncesi ders aşamasında ve tez yazım sürecinde önerilerini, desteğini esirgemeyen ve bilimsel birikimlerini duru bir şekilde aktaran değerli tez danışmanım Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU'na müteşekkirim.

Ders aşamasında bana büyük katkıları olan sosyoloji bölümünden Dr.Öğr. Üyesi Ziyet BAHADIR, Doç Dr. Sevda MUTLU, Doç. Dr. Fatih ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet MAZLUM, Prof. Dr. Ali ERKUL hocalarıma şükranlarımı arz etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİL LİSTESİ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1. ANOMİ	3
1.1. Emile Durkheim	6
1.2. Robert K. Merton	10
1.3. Talcott Parsons	15
2. KAOS	19
2.1. Entropi Kavramı ve Toplumsal Kaos İlişkisi	23
2.1.1. Sosyal Entropi	26
2.2. Kaostan Gelen Düzen Kavramı.....	27
2.3. Determinizm ve Kaos.....	30
2.4. Fraktallar	33
2.5. Kelebek Etkisi	34
3. BAŞLANGIÇ DURUMU ANOMİDEN KAOSA	37
3.1. Toplumsal Yaşamda Anomi ve Suç	37
3.2. Çağımızın Pop-Art Kültüründe Anomi ve Kaos	40
3.2.1. İletişim Ürünleri ve Tüketimin Pop-Art Kültüre Dönüşümü	45
3.3. Bilgi, Bilim ve Anomi	51
3.3.1. Bilgi ve Bilimin Tarihi	51

3.4. Birey ve Doğa İlişkisi.....	54
3.5. Sosyal-Kültürel Değişme Sürecinde Anomi ve Kaos	57
3.6. Difüzyonizm (Kültürel Yayılım) ve Anomi	59
3.7. Geleneksel Toplumdan Endüstri Toplumuna Geçiş.....	61
3.8. Anomi ve Kaosun Yaratılması	66
3.9. Bauman'dan Hareketle Küreselleşme Sürecinde Post-Modern Kaos	69
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	79
ÖZ GEÇMİŞ.....	89

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Anomi teriminin düşünörlere göre tarihsel açıklamaları.	4
Şekil 2. Bireysel Uyum Biçimleri Tipografisi	13

ÖZET

Bu çalışmada çağımızın en önemli iki sorunundan Anomi/Kaos kavramları incelenmiştir. Bu iki kavramı göz önünde bulundurularak anomi sürecindeki toplumların kaosa sürüklenme ihtimali ele alınmıştır. Özellikle XX. Yüzyıldan itibaren teknolojinin gelişmesiyle küreselleşen toplumlarda anomi ve kaos görülmektedir. Küreselleşme sebebiyle gelişmiş ülkeler gelişmemiş ülkeleri himayesi altına almasıyla bu ülkelerde kaos yaşanma ihtimali daha da kolay olabilmektedir.

Anomi/Kaos kavramları bu çalışmada olduğu gibi pek çok çalışmaya konu olmuştur.

Anomi kavramını sosyolojik olarak ilk kez kullanan E. Durkheim'dir. Durkheim'den hareketle R. K. Merton ve T. Parsons gibi kuramcılar anomi kavramına pek çok katkı sağlamıştır. Anomi kavramı sosyal değişimlerle birlikte kavramsal açıklamalar da değişmiştir.

Bugün kaos kavramı anomi kavramından daha popüler ve sosyolojik bir problem haline gelmiştir. Kaos kavramıyla ilişkili pek çok konu ele alınmaktadır. Bu konular ise: Entropi, Kaostan düzene, Determinizm, Fraktallar ve Kelebek Etkisidir.

E. N. Lorenz tarafından geliştirilen termodinamik yasası çerçevesinde "Kelebek Etkisi" kavramı sosyal bilimcilerin dikkatini çekmiştir. Anominin kelebek etkisiyle bir sonraki aşaması sosyal bir kaos olacaktır.

Kaotik sorunların (normsuzluk, yabancılaşma, intihar vb.) çağımızda ve gelecekte toplumsal yaşamı tehdit edici sonuçları olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Anomi, Kaos, Norm, Toplum, Kelebek Etkisi.

ABSTRACT

In this study, the concepts of anomie and chaos, two of the most significant problems of this era, are examined. Considering these important concepts, the possibility of sliding into chaos of the societies in the process of anomie is handled. Particularly in 20th century, anomie is observed in globalizing societies parallel with technology. Because of globalisation, underdeveloped societies under the domination of developed societies become more open to chaos.

The concepts of anomie and chaos are mentioned in many studies.

With reference to Durkheim who mentioned the concept of anomie for the first time, new theorists such as Merton and Parsons have made new contributions to these concepts. The concept of anomie has changed along with the social changes.

Today, the concept of chaos is more popular than the concept of anomie and become one of the sociologic problems. Related to the concept of chaos, a lot of concepts have been developed like entropy, order from chaos, determinism, fractals and butterfly effect.

With in the framework of thermodynamic law developed by E. N. Lorenz, the concept of "Butterfly Effect" attracted attention of the social scientists. Anomie will change into a social chaos with its own further phase and butterfly effect.

Chaotic problems (normlessness, alienation, suicide etc.) may cause threatening results for the communal living today and in future.

Keywords: Anomie, Chaos, Norm, Society, Butterfly Effect.

GİRİŞ

Durkheim, “Toplumsal İşbölümü” adlı eserinde geleneksel toplumlarda mekanik dayanışmanın olduğunu, sanayi devriminin etkisiyle mekanik toplumun organik topluma dönüştüğünü ve değişim esnasında toplumsal sorunlara neden olacağını belirtmiştir. O, toplumsal farklılaşma sürecini inceleyerek “anomi” teorisini ortaya atmıştır. Anomi teorisi sosyolojinin önemli konularından birisi olagelmıştır (Durkheim 2006).

“Grekçede “a-nomos” kelimesinden gelen anomiyi, sosyolojik bir kavrama dönüştürüp anomie kuramının temeline yerleştiren düşünür Durkheim’dir” (Sezal 1999: 22). Durkheim, bireylerin normları reddetmesi sonucunda normların işlevlerini kaybetmelerinin sosyal sorunlara neden olacağını belirtmiştir. Durkheim’ın “Toplumsal İşbölümü” adlı eserinde iki önemli sosyolojik olgu vardır ve bunlar anominin asıl nedenini açıklamaktadırlar: İlkel toplumsal yapıda görülen “mekanik dayanışma” adını verdiği dayanışma türünde anomiyeye pek rastlanmaz. Ancak ikinci dayanışma türü olan “organik dayanışma”da toplumsal değişimler, normları âtil/işlevsiz hale getirdiği için anomiyeye neden olmuştur. Durkheim genel olarak XIX. YY’deki toplumsal ve ekonomik gelişmeleri göz önünde tutarak kuramını geliştirmiştir (Durkheim 2006).

Avrupadaki toplumsal/ekonomik gelişmelerin kökeni aslında Rönesans (XVI. YY.) ve Aydınlanma Çağına (XVIII. yy.) kadar gitmektedir. Fransız Devrimi’ni (1789) Sanayi Devrimi izlemiş ve başta İngiltere olmak üzere diğer Avrupa devletlerinde büyük dönüşüm yaşanmıştır. Bu değişimler zaman içinde dünya geneline yayılmıştır. Değişimlere ayak uyduramayan toplumların anomi/kaos içine girmeleri kaçınılmaz olabilmektedir.

Özellikle Sanayi Devrimi’ni yaşayan, toplumlarda kültürel normlar derinden etkilenmişlerdir. Ortaya çıkan anomi, kaotik sonuçları da beraberinde getirmiştir. Küreselleşmeyle birlikte batı kültürünün normları gelenekçi toplumlara yayılmış, bu toplumların iç sorunları çözülemez bir hal almıştır. Bu tür toplumlarda toplumsal sorunların ilkin anomiyeye sonra kaosa dönüşeceği ileri sürülmüştür. Bu çalışma özellikle

bu noktaya eğilmektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde anomi teorisinin öncüsü Durkheim'dan hareketle kavramsal ve tarihsel tanımlamalar aktarılmıştır. Anomi kavramını geliştiren diğer kuramcılardan Merton, Parsons'un görüşleri de bu bölümde yer almaktadır.

İkinci bölümde kaos teorisinin tarihsel gelişimi hakkında Batı kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaos sözcüğünün ilk kez mitolojilerde ve evrenin varoluşuyla ilgili kozmolojik açıklamalarda yer almasına, ardından İncil'de konuyla ilgili bahislere ve hatta W. Shakespeare'in "Othello" adlı eserinde yer alan atıflara değinilmiştir. Daha sonra kaos kavramının doğa bilimlerinde hangi alanlarda kullanıldığı ve sosyal bilimlerin önemli bir konusu haline nasıl geldiğiyle ilgili açıklamalara yapılmıştır.

Kaos kavramıyla ilgili başlıklar şu şekildedir: Entropi, Kaostan Düzene, Determinizm, Fraktallar ve Kelebek Etkisidir.

Üçüncü bölümde Toplumsal yaşamda kurlsızlık, çağımızın pop-art kültüründe anomi ve kaos, bilgi ve bilime etkisi; anominin ve kaosun birey-doğa ilişkisi bağlamında bilimsel araştırma ve sosyal bilimcilerin eleştirel yaklaşımı ile tartışılmıştır.

Toplumsal anominin ve kaosun merkez ülkeler tarafından nasıl yaratılmak istenildiğini yine bu bölümde tartışılmıştır.

Post-modern kaosun nedenleri, Bauman'ın eserlerinden yorumlanarak aktarılmaktadır. Günümüzün sorunsalı olan küreselleşme sürecindeki kaotik sorunların araştırması yapılmıştır. Dünyanın renkliliğini kaybederek bir kaos ortamına dönüşmesinin nedenleri ortaya çıkarılmaya çalışılmış, Kaostan kozmos mu kozmostan kaos mu doğar? paradoksu ile araştırma sosyolojik görüşler eşliğinde tamamlanmıştır.

I. BÖLÜM

1. ANOMİ

“Anomi kavramı (normsuzluk) Türkçeye ‘kuralsızlık’ olarak çevrilmiştir. Kuralsızlık, bir toplumdaki bireylerin sosyal yaşamlarında ortaya çıkan psikolojik ‘çöküntü’ halidir. Böylece, toplumu oluşturan üyelerin kurallara uymamasıyla toplumsal dengesizlik oluşacaktır.” (Ana Britannica 1993: 324). Farklı bir tanımla “anomi, toplumsal hedeflerin mevcut bireyler tarafından normlara uygun bir şekilde devam ettirilmemesiyle normların giderek dejenere olması durumudur” (Demir 1993: 30).

“Normların yapısal işlevini yitirmesiyle sosyal ilişkilerdeki anominin nereden kaynaklandığını açıklayan maddeler şu şekilde sıralanabilir:

- a. Kültürün ve araç gereçlerin farklılaşması hızıyla orantılı normlarda ki değişimler (Bayhan 1995: 17).
- b. Değişen kurumlar arasındaki olumsuz ilişki
- c. İki tip toplumun soyut kurallarının çakışmasıyla oluşan yaşamsal sorunlar”

“Yukarıdaki maddelerde bahsedilen standart düzeylerindeki değişiklikler nedeniyle paylaşımcılık, normlar, duygu ve düşünceler üzerinde bu bireyler arasında ortak bir fikir oluşturma pek mümkün değildir. Söz konusu eksiklik ve bozukluk anomiyi oluşturur” (Bayhan 1995: 17).

Anomi kavramını sosyolojik anlamda ortaya atan Durkheim’dır. Zaman içinde toplumların değişmesiyle birlikte kavrama yönelik açıklamalar da değişmiştir. Bu kavramı geliştiren araştırmacılar: Robert K. Merton, Talcott Parsons’tur.

Anomi teriminin farklılıkları, tarihsel terminolojisi ve kullanım şekli ise tablodaki gibidir: “

Anominin Terminolojideki Kullanımı

Kullanım Şekli	Yıl	Kullanan Kişi	Anlamı
<i>Eunomie</i>	İ.Ö. 600	Solon	Anomi kelimesini şiirinde toplumun refah içinde yaşanması anlamında belirtmiştir.
<i>L'anomie</i>	1887	Guyau	Guyau L'anomie kelimesini kuralların zıttı manasında belirtmiştir.
<i>L'anomie</i>	1893	Durkheim	Anomie kavramını sosyolojiye kazandırarak bireylerin toplumsal sorunlarını bilimsel bir araştırmaya çevirmiştir.
<i>Anomie</i>	1938	Merton	Merton, Durkheim'den hareketle toplumun hedeflerini yerine getirme aşamasının olumsuz sonuçlanmasına dikkat çekmiştir.
<i>Anomy</i>	1950	Maclver	Anominin bireydeki psikolojik yapısal sorunlarından oluşabileceğini belirtmiştir.
<i>Eunomia, Anomia</i>	1956	Srole	Srole'de anomiyi Maclver gibi psikolojik alanda incelemiştir. O Anomia durumunu çaresizlik ve umutsuzluk olarak belirtir.
<i>Kuramsal Anomi Teorisi</i>	1994	Messner ve Rosenfeld	Merton'un kuramsal çalışmasını ve açıklaması destekler niteliktedir.
<i>Atomie</i>	1995	Galtung	Anomi, Galtung için kültürel dejenerasyon iken; atomie ise “sosyal yapı eksiliği” demiştir.
<i>Dysnomie</i>	1999	Passas	Bu kavram küresel anominin örgütsel suçlara neden olması anlamında kullanılmaktadır.”

Şekil 1. Anomi teriminin düşünörlere göre tarihsel açıklamaları (Switzer 2013: 18-19).

Yukarıdaki şekil tablosunda anomiyi, sosyolojik ve sosyo-psikolojik gibi farklı açıdan incelenmektedir. Farklı disiplinler ve kuramcılar literatüre kazandırdıkları farklı görüşleri kelime değişiklikleriyle ele almışlardır.

Durkheim toplumların hızla değişerek gelişme sürecinde farklı uzmanlık alanların oluşmasıyla kişilerin bu alanlara yönelip profesyonelleşmesi sonucunda bireylerin birbirine ihtiyaç duyduğunu söylemektedir. Bireylerin aralarındaki ilişkilerdeki kopuklukların yaşanmasını da anomiyi olarak belirtmiştir (Coleman 2014).

“Durkheim ve Merton; aslında anomiyi kurallara uymamadan ziyade, toplulukları ve grupları oluşturan üyelerin, soyut kuralları yerine getirme aşamasını sağlıklı olarak yapamaması; böylece normlara olan inancın çökmesiyle belirsizlik ve karmaşaya sebebiyet veren bir durum olduğu görüşündedirler” (Erdoğan 1987: 163).

“Toplumların ya da sosyolojik grupların hayatta kalabilmesi, devamlılığı, uyumu, işlevi açısından normlar (soyut kurallar); yani dinî ve geleneksel kurallar, inançlar ve öğretiler o toplum veya sosyal grupların temel ilkeleridir. Toplumların sağlıklı kalabilme işlevi yönünden önemli olan bu sosyo-kültürel normlar sosyal kontrolü sağlamaktadır” (Erdoğan 1987:157).

Devamlılığı olmayan normlar, bireyin toplumsal kuralları veya çalışma ortamındaki kuralları geçici olarak reddetmesidir. Örneğin bireyin kendi sağlığına zarar verecek maddeleri bile bile, zaman zaman kullanmasıdır. Oysa anomiyeye yol açacak asıl nedenlerse kente göçle başlayan bireyin kente uyum sağlayamama durumunda melankolikleşmesi, kentte yaşayan karşı cinsle birlikte olamayıp aile kuramaması sonucunda ruhsal çöküntü yaşamasıdır. Buna ek olarak geniş aileden çekirdek aileye geçişlerin sonunda plansız yaşama gibi sorunlar, psikolojik hastalıklara neden olacak, daha kötüsü anomiyi yaşanacaktır (Bayhan 1995).

Tolan ise anomiyi şu şekilde açıklamıştır “Kente göç ile başlayan süreçte toplumdaki sosyo-kültürün hızlıca değişimi ve normların yapısal işlevini yitirmesi sonucunda bireylerin yaşamına etkisi hareket ve devamlılık fillerinde yoksunluğa neden olma şeklinde ortaya çıkar.” (Tolan 1981: 171).

Bu bölümde anomi kavramı literatürden aktarılarak açıklanmıştır. Bir sonraki başlıklarda anomi kavramının toplumsal önemini araştırıp, geliştiren sosyologlara yer verilmiştir (Durkheim, Merton, Parsons).

1.1. Emile Durkheim

Durkheim, sosyolojinin yeni bir disiplin olarak oluşturulmasında kurucu bir isimdir. O; “Sosyal bir olayın nedeni, başka bir sosyal olaydır.” (Durkheim 2004: 193). Cümlesindeki tespitiyle toplumların sosyolojik sorunlarının nedenlerini araştırmanın gerekliliği üzerinde durmuştur

1858’de Fransa’nın Epinal şehrinde dünyaya gelen E. Durkheim; 1884’te Bordeaux Üniversitesinde “sosyal bilimci” unvanıyla görev almıştır. Akademik kariyerine ve sosyolojiye kattığı eserler: *Toplumsal İşbölümü*, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, *İntihar*, *Dinî Hayatın İlksel Biçimleri*’dir.

Toplumsal İşbölümü sosyoloji için çok önemli bir eserdir. Durkheim bu eserinde dile getirdiği iş bölümü tezinde sorular sorarak toplumu açıklamaya çalışmıştır. Örneğin; “Toplumu oluşturan bireyler nasıl bir araya gelmişlerdir?” (Durkheim 2006)

Ona göre toplumun bir bütün halinde kalabilmesinin temeli toplumsal iş bölümü ve dayanışmadan geçmektedir (Durkheim 2006). Başka bir ifadeyle iş bölümü; toplumun yönetimini, düzenini ve kararlılığını sağlayan fonksiyondur. Durkheim’e göre iş bölümü; insanlar arasında bir dayanışmanın var olabilmesi için gereklidir. Toplumsal iş bölümü mesleklerde ve yapılan işlerde uzmanlaşmayı gerektirdiği için toplumsal dayanışma görülebilir. Durkheim toplumsal dayanışma olgusunu ikiye ayırır ilki; “mekanik dayanışma”, ikincisi; “organik dayanışma”dır. Bu iki dayanışma tipi arasındaki farklılıkları takip ederek toplumsal evrimi görülebilir

Mekanik dayanışmacı toplumlar, uzmanlaşmanın görülmediği, el işçiliğinin yaygın olduğu toplumlardır. Bu niteliğiyle, endüstri devrimi öncesini nitelendirmektedir. Bu tür dayanışmanın geleneksel toplumlarda görülmesinin nedeni, bireylerin fikirlerinin önemli olmaması, yalnızca normların değerli olmasıdır. Küçük bir kasabada herkesin

ortak bir yaşam içerisinde yaşadığı düşünülürse o kasabanın üzüntüleri ve sevinçleri gibi örf ve adetleri de aynıdır ortak olacaktır. Aralarında yabancı olmadığından tek tiptirler. Bu tip toplumsal yapı istikrarlıdır (Aron 1986). Bir meyvenin varoluş sürecinde güneş, su, toprak nasıl gerekliyse “toplumsal işbölümü”nde de normlardan herhangi birinin eksikliği, mekanik dayanışmayı sekteye uğratacaktır. Böylece mekanik dayanışmanın varlığından söz etmek pek mümkün olamayacaktır.

“Mekanik dayanışmanın adaleti serttir, cezaya dayalıdır. Bu tip toplumlarda komün değerler ön planda olduğu için bireylerin değerlere yönelik zarar verici herhangi bir hareketi, dikkat çekmektedir. Örf, adet ve ahlaksal bütünlükleri önemli ve güçlü olduğu için aykırı bir davranışa karşı yaptırımları da ağır olacaktır. Kısasa kısas vardır.” (Ritzer 2011: 32-35). Örneğin hırsızlık yapan birisinin eli kesilebilir.

Durkheim; organik dayanışma kavramını ise, toplumsal değişimin görüldüğü topluluklar için kullanmaktadır. Bu kavram toplumsal bir sistemi ifade eder. Ona göre mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişi sağlayan şey “dinamik yoğunluk”tur. Ona göre dinamik yoğunluk, bir toplumun nüfusunun sayısının bireyler arasındaki etkilerinin niceliğidir. “İnsanların birbirlerine olan etkilerinin artması mekanikten organiğe evrimiyle olacaktır. Organik dayanışmaya geçen toplumun problemi ise ‘kıt kaynaklar’dır. Kaynakların kıt olması sonucunda bireyler mücadeleye gireceklerdir.” (Ritzer 2011: 35).

“Modern toplum kendi içinde birtakım çatışmalar yaşar: Toplumsal iş birliği, dayanışma ve uyumsuzluk gelgitleri yaşanır. Böylece sosyal yapılardaki değişimler ile birey ve toplum ilişkisindeki ortak inançlarda zayıflama görülür. Toplum bir bütün değildir artık, bireysel çıkarlar ön plandadır. Şayet sosyal birlik ahengi sağlayamıyor, bireysel çıkarlar toplumsal dengeyi bozuyorsa normlar sistemi bozulmuş demektir.” (Meriç 1978: 329).

Organik dayanışma, iki farklı unsur arasındaki bağların uzmanlaşma ile sağlandığı sistem olmasıyla, toplumu oluşturan bireyler bu parçalarla ilişkili olabilmektedir.

“Endüstrisi gelişmiş modern toplumlar, büyük kentlerde yaşar ve nüfusu kalabalıktır. Sanayideki gelişmeler ve teknolojinin ilerlemesi, bu toplumlarda değişimi zorunlu kılar ve mekanik dayanışma giderek silikleşip gücünü kaybederken organik dayanışma kendi hegemonyasını kurar” (Aron 2006: 150). Bireyler mekanik dayanışmada olduğu gibi birbirine benzer olmadıkları için zorunlu olarak mesleki uzmanlaşma ile bir arada yaşamaktadırlar.

Modernite yeni meslekleri beraberinde getirmiştir. Böylelikle farklı ve yeni meslekleri icra eden bireylerin diğer mesleklerle olan iletişimi koparması (uzmanlaşma), toplumsal bilinçte bazı aksaklıkların çıkmasına neden olabilir (Tolan 1991) .

“Organik dayanışmanın getirdiği mesleklerde uzmanlaşma, bir bireyin başka işten anlayamayacağı anlamına gelir. Her uzmanlık alanı bir başkasına ihtiyaç duyacağından herkes birbirine muhtaçtır. İnsanlar arasında konsensüs zorunluluğu gerekir.” (Ritzer 2011: 653).

Durkheim’e organik dayanışma ile “Bireyin ön planda olduğu dayanışma tipi toplumsal değişim; bireyciliği güçlendirecek ve bu bireylere, ‘öteki’lere göre kendini daha farklı hissettirecektir. Tüm bu değişimler sonucunda toplumsal komün bilincinden uzaklaşılması normların işlevini yitirmesi demektir.” (Durkheim 2006: 186)

“Birey, bireyselleşmenin üstesinden gelemeyecekse toplumun ahlakî değerlerini benimsemesi veya yeni düzen için oluşturulmuş genel kurallara uyması gerekir” (Tolan 1991: 26). Böylece ahlaki bunalımlar toplumsal sorunları oluşturur. Bu sorunlar da toplumun çağdaşlaşırken yaşadığı toplumsal buhranlardır (Aron 1986: 469).

“Organik dayanışmanın adaleti, hukuk kurallarıyla belirlenmiştir. Burada mekanik dayanışmadaki cezalandırma yöntemi uygulanmaz. Birey hukuk kurallarına uymak zorundadır. İşlenen suçta karşı toplumun sağduyulu yaklaşması değil, hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi beklenir.” (Ritzer 2011: 33).

Durkheim; toplumsal ahlak düzeni yasalarının yokluğunda patolojik olduğunu belirttiği anomiyi, “*Toplumsal İşbölümü*” adlı doktora tezinde dile getirmiştir. Zaman zaman toplumsal davranışları ve hedefleri belirleyen manevi değerler mekanizması

bireyler arasında bozulabilir. Bu bozulma toplumda yaşanırsa anomi görülür (Durkheim 2006)

Durkheim; toplumsal değişimlerle ilgili diğer açıklaması ise maddi ve manevi olguları ele alarak yapmıştır. Ona göre manevi olgulardan biri de ahlaktır. Organik dayanışmaya geçişle birlikte toplumsal yapıdaki farklılaşmanın, ahlak kurallarında bozulmalara neden olacağını söylemektedir. Eskimiş kurallar artık bireyler için bir şey ifade etmeyeceğinden normsuzluk, çözülme ve düzensizlik görülebilir. Durkheim bu gibi durumların toplumlar için tehlikeli bir başlangıç olacağını “anomi” teorisiyle ilgili çalışmalarında ele almıştır (Bilgin 2009: 50-55).

“Toplumların bunalımı, toplumsal hastalığa neden olur. Yani Durkheim’ın yapısal anomi dediği şey, yapısal kurumların işlevini yitirmesi ve kültürel unsurlarının uyumsuzluğudur.” (Erdoğan 1991: 23).

“*Toplumsal İşbölümü* adlı eserinde Durkheim; anomiyeye neden olacak üç durumu, şu şekilde maddelendirmiştir:

- a. Dünya ekonomisindeki krizlerin artması (Tolan 1991: 26).
- b. Sermayedar ve çalışan arasındaki ekonomik ilişkileri,
- c. Bilimsel çalışmaların ayrışması ve profesyonelleşme (bilgisel)”

“Durkheim’a göre anominin toplumsal yaşam için yaratacağı en son ve hastalıklı aşama ‘intihar’ olgusudur. O, bahsettiğimiz eserinde bu konuyu da inceleyerek üç farklı intihar tipi bulunduğunu belirtmiştir. Bunlar:

- a. **“Egoist (Bencil) İntihar:** Birey ve toplum arasında duygu ve düşünce birlikteliğinin olmamasından kaynaklanan intiharlardır.” (Ozankaya 1992: 9)
- b. **“Alturist (/Özgeci/Başkalarını düşünen) İntihar:** Bencil intiharin tam tersi olan bu intihar türü; birey ile toplum arasındaki ortak amaçların, duygu ve davranışların fazla bütünleşmesi durumunda söz konusudur.”
- c. **“Anomik (Kuralsızlık nedenli) İntihar:** Bireyin uyacağı kuralların olmaması veya kişinin kuralları kabul etmeme düşüncesinin ileri düzeyde

olması hatta tamamen düşüncesiz olması, ani gelişen ekonomik ve manevi sorunlara neden olur. Örneğin: Piyangodan kazanılan yüksek meblağdaki para, sevgiliden ayrılma halleri anomik intihara neden olabilir.”

Sosyoloji için önemli olan anominin nedenidir. Anominin nedeni; toplumun sosyal yapısındaki değişimdir. Bu değişimin olumlu veya olumsuz olması önem arz etmez. Geleneksel yapıdaki bozulma nedeniyle kişinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumunda kötüleşme görülür. Durkheim’a göre tüm bu olaylar kentlerde yayılmış bir hastalıktır. O, organik dayanışmanın bariz şekilde görüldüğü toplumlarda anomik intiharların yaşandığı söyler (Kızılcılık 1992).

Anomi kavramının sosyal ve kültürel yapıdaki karşılığını Merton daha geniş ve kapsamlı irdelemiştir.

1.2. Robert K. Merton

Merton, XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde “*Sosyal Yapı ve Anomi*” adlı bilimsel yazısında Durkheim’dan farklı bir perspektiften bakarak anomi ve sapma kavramlarını incelemiştir. Merton değişen kurallar ve bu kuralların bireyler arasında yol açtığı sapmaların nedenini araştırmıştır (Kızılcılık 1992: 307).

Bu bağlamda bireyin iki farklı durumunu açıklamak gerekir. “Merton kişideki iki özelliğin birisinin kültürel çevre, diğerinin ise sosyal çevre olduğunu söyler. İki çevre arasında bağların kopması huzursuzluğa neden olur. Huzursuzluktan doğacak sorun, normların reddedilmesiyle birlikte insanın sosyal- kültürel çevre ilişkilerinde şu iki tip anomiyeye neden olur.” (Kongar 1985: 163).

“**Basit Anomi:** Toplumun veya küçük grupların maddi ya da manevi değerlerindeki uyumsuzluk halidir. Sonuçları, bireyin gruptan uzaklaşmasına neden olabilir.” (Kongar 1985: 163)

“**Aşırı (Şiddetli) Anomi:** Toplumsal veya grupsal değerlerin tamamen işlevini yitirmesiyle gerçekleşir”.

Merton, anominin nedenlerini şu şekilde sıralamıştır (Merton 1973, Akt: Kızılcelik 1992: 309).:

- a. Toplum önderlerinin, bireylerin isteklerini karşılayamaması
- b. Toplumsal normların işlevini kaybetmesi üzerine toplumun bu eksiklikten endişelenmesi, toplumsal gelişme olmayacağı düşüncesi
- c. Amaçlarını kaybetme ve gerileme
- d. Çözülme, umutsuzluk hissi
- e. Bireyler arasında güvensizlik

Yukarıdaki maddelerden hareketle toplumun amaçsız olması sonucunda anominin artacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla toplumsal düzen için ortak hedefler olmalıdır.

“Bireylerin hedeflerini kültür belirler. Bu hedeflere ulaşmanın araçlarıysa sosyal kültürel yapı ve normlardır. Esas olan adetler, örfler ve kurumlardır. Kültürü muhafaza eden karmaşık sistemde davranışsal yönlendirici vardır. Davranışsal yönlendirici sisteme ‘örfler-adetler sistemi’ adı verilir.” (Saran 1975: 82). Birey mevcut olan bu sistemi en uygun şekilde taşımayı amaç edinmelidir.

Bu bağlamda, örfler ve adetleri doğüstü güçlere benzeterek bireylerin onları değiştiremediğinden yola çıkarak/hareketle onların soyut gizli bir yönlendirici olduğunun önemini vurgulanmaktadır.

Adetler, bir toplumun en yaygın yazısız davranış kurallarını oluşturur. Toplum ve gruplar arasındaki farklılıklar, bir toplumda kuşaklar arası taşınma özelliğine sahiptir. Adetlerin değişime uğraması zordur, fakat bu hiç değişmeyecek anlamına gelmez. “Adetler nasıl değişir?” sorusuna verilecek cevap ise bireylerin ihtiyaçlarının adetlere karşı koymasıyla değişimlerin gerçekleşebileceği yönündedir. Örneğin: uzun saçın kadınlar için onaylandığı gruplarda, erkeklerin saçlarını uzatmak istemeleri, erkeklerin dışlanmasına neden olabilir. Uzun saçın erkeklerde normal karşılanabilmesi için belirli bir zaman gerekecektir. Bireylerin yemek, uyumak, cinsellik gibi konularda tabu ve normlara uygun davranarak hareket etmesi normların ve örflerin işlevini sürdürdüğü anlamına gelmektedir. Örfler, adetlerden daha önemlidir (Saran 1975)

“Örflerin sosyal yaşamdaki işlevleri:

- a. Genel bireysel davranışlarımız örflerdir (MacIver 1971: 36).
- b. Bireyin toplumla benzeştiğini belirten şey örfdür. Bireylerin sosyal grup ve toplumdaki uyumu örflerle sağlanır.
- c. Toplumun bir arada tutan şey örflerdir. Bireyler ve sınıflar arasında her ayırt edici özellik için örfler mevcuttur.
- d. Örfler kasabalarda baskındır.”

Paragrafta, örflerin kent yaşamına göre kasabalarda daha baskın olduğu görülmektedir. Öyleyse kentte örflerin yerini ne alacak sorusunu sorabiliriz.

Modern toplumda bireyler, hedeflerine örfler ve kurumlar aracılığıyla yürüyecektir. Kurumlar, sosyal ve kültürel yapının kılavuzudur. Ortaya çıkacak olan aksaklıklarda kılavuz kurumlar ve örfler olmalıdır. Kurumlar bireylerin daima üzerindedir. Böylece adetler, örfler ve kurumlar; kurallar sisteminin yapı taşlarını oluşturur. Söz konusu sistem bireylere hem kılavuz hem de emredici nitelik taşır. Bireyi hedefe doğru yönlendirecek şey örfler, adetler ve kurumlardır. Fakat bireyin amacına ulaşacağına garanti yoktur. Kurumsal sosyal ilişkiler ve kültürel gayeler her zaman muvaffak olmaz. Kurumsallık ve kültürel hedeflerin sapması belirgin hale gelirse anomiyeye neden olabilir (Saran 1975).

“Kültürel hedeflerle kurumsallaşmış araçlar arasındaki ayrışmanın yol açtığı anomik durumun bütün mantıksal uyum olasılıklarını Merton, şu şekilde belirtmiştir: Bireyler; kültürel hedefleri veya kurumsallaşmış araçları hem kabul hem de reddedebilirler. Mesela, kültürel hedefler konusundaki tutumları, olumlu ya da olumsuz olarak kurumsallaşmış araçların seçimini belirlemez. Dolayısıyla Merton, her biri iki farklı değer alabilecek iki değişken önermiş olmaktadır. Bu değişkenlerin bileşimi ile de Merton’un ünlü çizelgesi ortaya çıkmaktadır:

Bireysel Uyum Biçimleri Tipografisi		
Uyum Biçimleri	Kültürel Amaçlar	Kurumsallaşmış Araçlar
Uyum	+	+
Yenilik Yaratma	+	-
Şekilcilik	-	+
Çekilme, Kaçış	-	-
İsyan	±	±

Şekil 2. Bireysel Uyum Biçimleri Tipografisi

Bu çizelgedeki (+) işareti olumlu, (-) ret anlamında, (±) temel değerlerin reddini ve yenilerin arayışını simgelemektedir.” (Tolan 1981: 72).

Merton’un “Bireysel Uyum Biçimleri Tipografisi”ni yorumlama:

I) Uyum (Conformism): Bu davranış biçiminde birey, kültürel amaçları ve kurumsallaşmış araçları kabullenmiştir.

II) Yenilik Yaratma (Innovation): Birey, kültürel amaçları yerine getirmede olumluymken kurumsallaşmış araçları yok sayar. Merton’a göre bu tavrın nedeni şudur:

“Toplumsal başarının maddi yönlerini vurgulayan, ancak kurumsallaşmış araçların dağılımında veya kullanımında belirli bir adalet sağlayamayan toplumlar; ister istemez benimsetmeye çalıştıkları normlardan sapan davranışlar doğururlar. Kültürel hedeflere ulaşmak yani toplumsal ve ekonomik güç kazanmak için toplumsal, hatta yasal anlamda meşru olmayan yollara başvuranların sayısı giderek artmaya, bu davranış tipi toplumda yaygınlaşarak neredeyse olağan görülmeye başlar.” (Tolan 1981: 73).

“Böyle bir uyum türü, başarı özelemlerini vurgulayan kültürel hedeflere görelî olarak bireylerin sosyalleşmesinde bazı uyumsuzlukların mevcudiyetini göstermektedir. Merton, buna kanıt olarak yasalara ters düşen birçok suç tipinin daha çok toplumun alt kesimlerinde işlendiğini göstermekte; ancak maddî başarı konusundaki kültürel vurgunun, toplumun bu kesiminde de içselleştirilmiş olmasına rağmen başarılı olabilmek için toplumca benimsenmiş meşru araçların kullanımında olanaklarının kısıtlı olması

nedeniyle bunun normal bir tepki olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu tür toplumsal baskılar meşru araçların giderek daha az, meşru olmayan yolların ise giderek daha çok kullanılmasıyla sonuçlanır.” (Tolan 1981: 74).

III) Şekilci Davranış (Ritualism): Bu davranış biçimine sahip bireyler sınıfsal üstünlüğü, kültürel amaçları reddeder; kurumsallaşmış araçları benimser. Çünkü güven ve kaygıları vardır. Bu tip bireyler, istek ve arzularından vazgeçerek “Unumu eledim, eleğimi astım!” deyimini kullanan insanlardır. Onlar, ekonomik kazanç için riske girmez rasyonel davranırlar (Tolan 1981: 76). Hayalî ideallerinden vazgeçmiş rasyonel minimalisttirler.

IV) Çekilme, Kaçış (Retrealism): Kültürel amaçlar ve kurumsallaşmış araçlar reddedilmiştir. Bu davranışa sahip bireyler genel kuralların ve değerlerin anlamsız olduğu görüşündedirler. Toplumdan uzak kişilerdir. Söz konusu bireyler kolektivizme karşıdır ve bireycidirler. Geriye çekilme ve kaçış tutumu bireyin kendine göre yeni bir düzen yaratmasıdır. (Kızılçelik 1992: 311). Antoine de Saint-Exupéry’in yazmış olduğu “*Le Petit Prince*” adlı eserde küçük bir çocuğun dünyadan kaçıp kendine özgü yeni bir dünya yaratmasını, çekilme tipi davranışa benzetebiliriz.

V) İsyan (Rebellion): Bu davranış tipine sahip bireyler, kültürel amaçları ve kurumsallaşmış araçları reddetmekle kalmaz yeni bir düzen kurma arayışındadırlar. Merton; isyan tipi davranışa sahip bireylerin, kabul etmedikleri mevcut düzene karşı kendi istedikleri düzeni yaratmak istemelerinin anomi yaşanmasının göstergesi olduğunu belirtir (Saran 1975: 86).

Merton, yeni düzeni oluşturacak topluluğa alt grup adını vermiştir. Alt grubun toplumdan koparak yeni bir cemaat oluşturmak suretiyle gücünü arttırması, devrim girişimine neden olabilir. Bu tip topluluklar, toplumun genelinden yabancılaşan, uzaklaşan alt grup üyeleri; birlik (çete) olup kendi kurallarını oluşturabilir. Böylesi durumlarda, örgütsel kültürel amaçları oluşmuş demektir (Saran 1975). Sonuç olarak kurulan çete, topluma karşı isyan edecektir.

“İsyan davranışının diğer bir nedeni ise hazırlıksız büyüyen kentlere olan

göçlerdir. Sosyo-ekonomik durumu kötü olan bireylerin örgütlenmenin görüldüğü mahallelere göç ederek örgüte katılımların artması, alt grubun büyümesi demektir. Kent kültürü ve getto kültürü arasında kalan bu gruplar anomiktir.” (Tolan 1991: 73).

Merton’dan sonra anomi ile ilgili araştırmalarla, çalışmalarla kavrama katkılarında bulunan diğer bir kuramcı T. Parsons olmuştur.

1.3. Talcott Parsons

Parsons anominin çözümlemesini yaparken anominin; bireyin, toplumsal yapıyı benimseyememesinden kaynaklandığını belirtmiştir. Böylece bireyler normlara yabancılaşır. Anomik birey, psikolojisinde bozulma ve çözümlerle toplumdaki sistemin çökmesine neden olabilir.

Parsons, Durkheim’in toplumun birlik olabilmesi için ortak bir inanç sistemi olması gerekliliği ilkesinden yola çıkarak “toplumsal ahenk sorunsalı”na şu şekilde ifade etmiştir:

“Bireyler ortak bir nihai amaçlar sistemini paylaştıkları sürece, bu sistem, diğer şeylerin yanı sıra, onların ilişkilerini nasıl düzenlemeleri gerektiğini tanımlayacak, bu ilişkileri belirleyen normları tayin edecek ve diğerlerini genelde güç elde etme ve kullanma amacıyla araçlar olarak istismar etmelerini sınırlayacaktır. Eylem nihai amaçlar tarafından belirlendiği sürece, toplumun üyeleri için ortak bu tür bir amaçlar sistemi bir kaos durumunun tek alternatifi –toplumsal istikrarın zorunlu bir koşulu– olarak görünür” (Goldstein 2010: 36).

Ona göre toplumun bir bütün ve düzen içinde olabilmesi ahlak ile mümkündür. Aktarılan normatif davranışlar toplumun davranışlarının kılavuzu olmasıyla bireyler sağlıklı sosyalizasyon sürecini tamamlayabilecektir. “Birbiriyle etkileşim içindeki ve ilişkileri, kültürel açıdan düzenlenmiş ve paylaşılmış semboller sistemi açısından tanımlanan bireysel aktörlerin çokluğundan bir sosyal sistem oluşur” (Gouldner 1973: 179).

“Aktarılan normları toplumsal bütünlüğü sağlarken bir sorunda oluşturmaktadır.

Bu sorun ise bireylerin normları uygulamadaki normları günlük hayatta uygularken başkalarının onaylamasını beklemektedirler” (Layder 2006: 29).

Toplumda çatışmanın ya da ayrılıkların değil, işbirliğinin, uyumun ve dengenin hakim olduğunu ileri sürer. Bunun nedeni bireylerin toplumun ortak değer ve normlarını içselleştirerek toplumsallaşmalarıdır (Cuff 1989: 25).

Parsons, anomik bireyin toplumsal yapıya uyumsuzluğunun nedenini belirtirken bireyin sosyal psikolojisiyle ilgili 4 maddeyi şöyle sıralamıştır:

- a. Hedeflerin belirsizliği
- b. Bilinçsiz davranış ve karar verememe
- c. Çatışmanın olağanlığı
- d. Açıkça ortada olan sembollerden vazgeçme

“Birey geleneksel değerler ve normları benimsememesi durumunda kültürel amaçları otomatik olarak reddetmiş anlamına gelir.” (Tolan 1981: 92). Dolayısıyla birey topluma yabancılaşarak anomikleşecektir.

Parsons’a göre anomi; toplum-birey, amaç-araç ilişkilerinin sağlıklı kurulamamasıdır. O, bu özel durumu üç farklı ihtimal ile açıklamıştır:

- a. Değer ve normların çatışması, amaç/araç çatışması sonucu istenilen amaca ulaşamama (Parsons 2015: 65)
- b. Amaçların araçlarla ilişkisini bireyin benimsememesi, bireyin asıl amaçlarla kurumsal hedeflerin çatışmasının bilincinde olma durumu
- c. Tüm bu uyumsuzluklar sonucunda kopma, sapma, normsuzluk ile kişide psikolojik hastalıklar yaşanmasıdır.

Parsons; toplumun üyeleri arasında ilişkilerin kopması ve kurumların işlevini yerine getirememesini bireylerin psikolojik hastalıklarına bağlamış ve böylesi durumlarda toplumun bir bütün olamayacağını ileri sürmüştür.

Chazel ise Parsons’un anomi kavramıyla ilgili açıklamaları üç faktörde belirtmiştir:

- “a-) Birinci faktör, bireysel konumla ilişkili olup anomik bir ortamda yaşayan

bireyin hedeflerine ulaşmadaki güçsüzlüğünü gösterir. Hedeflerin erişilmezliği, Merton'un da sezdiği gibi gerçekten anominin varlığına bağlıdır (Tolan 1981: 27).

b) İkinci faktör, toplumsal örgütlenme ve onun temelinde yatan kural ve değerlerle ilişkilidir. Kolektif düzen sarsıldığında, bu düzeni oluşturan ilkeler artık kolayca kabul edilemediğinde ve bireyler birbirleri ile tereddüt ve kararsızlık ortamı içerisinde ancak sınırlı bir işbirliği kurabildiklerinde, anomi tehlikesi artık çok önemli bir düzeye varmış demektir. Kolektif hedefler bütünü çözümlenmesi anlamına gelen bu öncelikli ve temel etkeni inceleyip vurgulayan Durkheim'dir.

c) Üçüncü anomi faktörü, hem toplumsal kişilik hem de kültürün ürettiklerini kapsayan toplumsal sembollerle ilişkilidir. Bu da Parsons'un ortaya çıkardığı sembolik sistemin dağılması olgusudur.”

Parsons'a göre toplumsal normlar ile birey arasındaki amaçlar zaman zaman farklılık gösterebileceğinden toplum ve birey arasındaki uyumsuzluk anomiyeye neden olabilecektir (Parsons 2015).

Bu bölümde anomi teorisi ve teoriyi geliştiren sosyologlara yer verilmiştir. Bir sonraki bölümde ise kaos teorisi incelenmiştir.

II. BÖLÜM

2. KAOS

Kaos; bilim insanlarının XX. yüzyılda araştırmaya başlamasıyla kaos kavramı doğa bilimlerinin konusu olmuş sonraki süreçte sosyal bilimlere de konu olmuştur. Pozitif bilimlerde matematikçiler, irrasyonel sayılardaki düzensizliği belirlemeye çalışırken sosyologlar da toplumsal farklılaşmayla ortaya çıkan anominin sonuçları arasında yer alan kaotik olguları belirlemeye çalışmaktadırlar. Bilim insanları, doğa olayları ve toplumsal sorunları belirlemekten yola çıkarak kaosun nedenlerini açıklamayı amaç edinmişlerdir.

“Khaos’un kelime karşılığı; evrenin, Big Bang’den önce her parçasının ve maddelerin bir arada karmaşık olarak bulunduğu halidir. Kısaca, başlangıçta bilinmezliği, karmaşıklığı ve boşluğu temsil etmektedir.” (Cevizci 1996: 491).

Antik Grek’te ise düzen anlamına gelen kozmosun zıddı olarak, karmaşa, kargaşa, düzensizlik vb. anlamlarda da kullanılmıştır. Fakat Antik Grek düşünürleri bu düzensizliğin ardından bir düzen oluşacağını düşünmüşlerdir. Yunanlılar bu kelimeyi “bilinemezlik, yokluk, düzensizlik” anlamında kullanmışsa da halk ağzında bu kelime “düzensizlikte düzen” gibi bir manada kullanılmıştır (Kendirli 2006).

Kaos günlük yaşamımızda izah edemediğimiz durumların belirsizliğini ifade eder. Karışıklığın sonrasında düzenin oluşacağı görüşü belirtmişlerdir. Gleick bu görüşü teknolojinin gelişmesiyle açıklayabileceğimizi belirtir (Gleick 2014).

Kaotik karışıklık değişimi de ifade etmektedir. Nitekim değişimin kaçınılmazlığına dair Herakleitos’un meşhur cümlesi hemen hatırlanacaktır: “Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.” Arthur Schopenhauer da “Değişim, değişmeyen tek şeydir.” yorumuyla birbirlerini destekleyici sözlerde bulunmuş gibiydiler Değişim kaçınılmaz olduğuna göre bu süreçte kaos görülmesi ihtimali de yadsınamaz (Yaka 2011). Böylece kaos ve değişim birbirini besleyen süreçler olarak yeni değişimlerin doğuşunda da etkili olacaktır.

Evreni anlamlandırmaya çalışan filozoflar “neyin neden olduğunu” sorarak sonuca ulaşmayı hedeflemişlerdir. “Kaynaklardan bildiğimiz üzere “Khaos” Grekçe bir kelimedir. Bu konuda ilk kaynak olarak Hesiodios’un “Tanrıların Doğuşu” adlı eserini gösterebiliriz” (Gökberk 1967: 24). Kaos sözcüğünün bu eserde yer alması filozoflar için yönlendirici bir kılavuz olmuştur.

Khaos: evrenin yaratılmadan önceki halini ve yaratılış sistemini konu edinen kozmolojide kullanılan merkezî kavramlardan biridir. Yukarıda değinilen “Hesiodos, *Theogonia*” adlı yapıtında khaos, yani düzensizlik olgusunun varlığını belirtmeye çalışmıştır (Gökberk 1993). Mitolojiler, semavî dinlerde olduğu gibi kendi döneminde inancı temsil ettikleri için eleştirilemezlerdi. Günümüzde mitlere bilimsel eleştiri yapmak anlamsızdır. Fakat mitolojik semboller dünyasının bilimsel çerçevede bir açıklamaya ihtiyaç duyduğu da ortadadır.

Tarihi süreklilik bağlamında, Hesiodios’un *Tanrıların Doğuşu* adlı eserindeki “khaos” tanımının Roma’da da etkili olduğunu söylemekte yarar var. Grek yazarlarından etkilenen Romalı yazar ise Ovidius’tur. Ovidius’un “*Dönüşümler*” adlı eserindeki kaos sözcüğünden rahatsız olan İmparator Augustus, onu Tomi şehrine sürgün etmiştir; zira Ovidius’u sürgün eden İmparator, kaostan siyasi amaçlar elde etmeyi amaçlıyordu (Ovidius 1994). Böylece “chaos” sözcüğü sadece Antik Grek’te değil, Roma İmparatorluğu’nda da tehlikeli bir sözcük olmaya başlamıştır.

“Kaos” kelimesi Roma İmparatorluğu’nun Hristiyanlık Çağı’nda da ilgi odağı olmayı sürdürmüştür. Özellikle *İncil*’de geçen “kaos” kelimesi Avrupa’nın anlamlandırmaya çalıştığı bir kelimedir. Ne var ki Ortaçağ’ın Skolâstik zihniyetinden dolayı kaos ve diğer birçok konu açık ve rahat bir ortamda tartışılmamıştır. Yeni Çağ’ın biraz daha serbestleşen ortamında W. Shakespeare’in de eserlerinde bu kavramla ilgilendiğini görüyoruz. Nitekim *Othello*’nun üçüncü sahnesindeki “But I do love thee! And when I love thee not, Chaos is come again.” (Shakespeare 2005: 119) ifadesinde sevgi, aşk ve kaos sözcüğüyle karşılaşıyoruz.

Edebî eserlere konu olan kaos sözcüğü kutsal kitaplarda da yerini almıştır. Rönesans’la birlikte kaos, gelecekte ortaya çıkacak karmaşık bir düzen anlamında kullanıldığını görebiliriz (Korkut 1987). XV. yüzyıldan sonraki dönemler için kaos kelimesinin değişimini daha düzenli izleyebiliriz.

Orta Çağ’daki kaosun ardından Batı’da bir gelişme olacaktır. Onun adı da Rönesans’tır.

“Yeniden doğuş (Rönesans) ile Avrupa’da gelişmekte olan rasyonalite akımının gücüyle Batı, bilimsel ilerlemeye doğru pozitif yönde evrilmiştir. Doğa bilimlerinin inkişaf etmesini amaç edinen Bacon gibi yenilikçiler, kaotik ortamı düzene sokma düşüncesi üzerinde durmuşlardır.” (Prigogine 1998: 63).

Aydınlanmacılar hurafelerden ve baskıcı dinden kurtulmayı hedeflemişlerdir. XIX. yy.da irrasyonellik, geri kalmışlık olarak isimlendirilmiştir. Bireylerin ve toplumların kalkınması için köleleşmenin engellenerek bireycilik anlayışının ön planda olması için çaba göstermişlerdir (Çiğdem 2003).

Bilinmeyen şeyler kaos olarak adlandırılırken Newton mekaniği, kaotik birçok duruma deterministik açıklama getirerek bilimsel devrimin öncüsü olmuştur. Doğa bilimlerinin öncüsü diyebileceğimiz fizikçi Newton, düşünürlerin açıklayamadığı birçok meseleyi deney yolu ile açıklayarak Batı’da Newtoncu rüzgârı estirecektir. “Newtoncu kanunlar ve kurallar, fizik formülleriyle ispatlanarak bilimde kaosun önüne biraz da olsa geçilmişti.” (Ertürk 2012: 850).

“Batı’daki bilimin gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlayan Newton kanunları, bu gelişmenin manifestosu sayılabilir. Bilim camiasını, hatta ruhban ve aristokrasiyi etkileyen ‘Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri (*Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*)’ adlı eser, pek çok doğa olayını ve toplumsal sorunları çözüme ulaştırabilecek niteliktedir. Newton’un etkin klasik fizik metotları, XX. yüzyıla kadar bilimsel araştırmalarda rol almıştır.” (Ertürk 2012: 850). Onun bu çalışmaları hem doğa bilimlerine hem de sosyal bilimlere katkı sağlamıştır.

Newtoncu bilim anlayışı dönemin üretimine de katkı sağlayarak iş gücünün ve sanayinin temelinde olan madenlerin daha etkin ve verimli kullanılmasını sağlamıştır (Bierstedt 1997). Avrupa'nın bilimi kullanması gelişmişliğinin temeli ve kalkınmışlığının göstergesi olacaktır (Prigogine 1998).

Newton'un öncülüğünde, XIX. yüzyılda Avrupa'da bilimin sanayi ve üretime yansısıyla birlikte ülkeler kalkınmış, uzun bir süre kaotik ortam oluşmamıştır. Böylece dünyanın diğer bölgelerinden daha başarılı olunmuş, zenginleşilmiş, refah artmıştır (Sezer 2015: 8).

Hadamard matematik ve jeoloji alanındaki araştırmalarında kaosa değinmiş, XIX. yüzyılın son çeyreğinde kaos teorisini kanıtlamıştır. Fizikçi Duhem ise XX. yüzyılda kaos teorisinin popülerliğinden yararlanarak "başlangıç koşullarına hassas bağımlılık" konusuyla ilgili yazılar yazmıştır. O, kaos literatüründen etkilenecek yazdığı bilimsel yazılarında kaosun başlangıcında gelişen müphemliği şu şekilde belirtir: "Kaotik bir olayın nereden kaynakladığını bilmek mümkün değildir." (Ruelle 1994: 46).

Zizek'e göre kaos ise ölçüm araçlarının hatasının nedenidir. Mikro boyutta bir metanın ağırlığı/ebatı ölçüldüğünde her defasında farklı sonuçlar veriyorsa sonucunda büyük sorunlar yaratabileceğidir. Aynı şekilde düşündüğümüz bir şeyin var olduğunu düşünmemiz ya da öyle bir durumun gerçekte varolmama ikilemi kaostur (Zizek 2005: 78).

1950'lerde laboratuvar ortamlarında bilimsel denemeler yapan Lorenz gibi bilim insanları; deneysel çalışmaları, dönemin en önemli aleti olan bilgisayar ortamına taşımışlardır. Ardından bu konuyla yakından ilgilenen R. May'in "başlangıç koşullarına bağımlılık" araştırmaları merakları üzerine toplamış, XX. yüzyılın son çeyreğinde "başlangıç koşullarının bilgi içeriği ile davranışın görünüşteki rastgeleliği arasında bağlantı" karmaşasını gidermiştir (Wolfram 2002: 971). Artık kaos kuramı açıklanabilmiş, dikkatleri üzerine çekerek doğa bilimlerinde tüm rastgelelikler kaos ile açıklanmıştır.

Poincare ise kaos kavramı XX. yüzyılda bilimsel temellere dayandırılarak “Güneş sistemi” hareketlerine yönelik denklemlerin koşula bağlılık ile fakat başlangıç durumunun net olarak ortaya konulamadığından kaotik durumun oluşacağını ileri sürer (Çavuş 2016: 209).

Güneş sistemine dair bilginin birden fazla oluşu nedeniyle bilinmezliği durumunda herhangi bir sonuç elde edilemediği için kaos adı verilmiştir (Altunoğlu 2009: 9).

Kaos kavramının tarihsel gelişimi ile ilgili bu açıklamaların ardından bir sonraki başlıkta entropi kavramının toplumsal kaos ile ilişkisi üzerinde durulacaktır.

2.1. Entropi Kavramı ve Toplumsal Kaos İlişkisi

Kavramın tanımlanmasında çeşitlilikler vardır. Fizikçi S. Carnot ısı ile araştırmalar yaparken “termodinamik yasası” ve “entropi” arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmiştir Ruelle, entropi kavramını, istatistikle bağdaştırmıştır. Kavram ile ilgili araştırma yapan diğer araştırmacılar Boltzmann’ın bulgularından etkilenmiştir. Örneğin, Schrödinger, Boltzmann’ın buluşlarından etkilenerek kavramı araştırmış, yenilik katmıştır. XX. ve XXI. yüzyıllarda kavramın gelişimine katkısı olan isimler ise Shannon ve Prigogine’dir (Guillien 2002: 29).

David Ruelle, Boltzman’a dipnot olarak entropiyi “Geri dönüşsüz, değişmez veya değişim giderek artar.” şeklinde açıklamasını iki sıvının birleşmesine benzetmiştir. Yani iki farklı sıcaklıktaki suyun tek kapta birleşmesi halinde ortak dereceye dönüşmesine rağmen tek kapta birleşen bu sıvıları önceki dereceleriyle geri ayırtabilmenin imkânsızlığı ile açıklamıştır (Ruelle 1994: 104-105). Dolayısıyla entropi, gözlemlenemez; ölçülemezdir.

Ruelle, entropinin iki ana unsurundan biri olan “geri dönülemezlik” kavramıyla evrende yaşanmış, olmuş ve bitmiş birçok olayın başlangıç durumunu değerlendirerek aynı şeyi tekrarlanmanın mümkün olup olamayacağını araştırmıştır (Ruelle 1994).

Bilimsel araştırma yapılırken bir şeyin kanıtlanabilmesi için çoğu zaman aynı

koşullar altında denenmeye çalışılır. Entropi kavramı, sosyal bilimlerin alanına giren sosyal olaylar çerçevesinde de değerlendirilmiştir.

İnsanın bulunduğu her alanda, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel alanlarda özellikle olumsuz bir duruma doğru gidişini ve dünyaya faydası olan bilimsel ilerlemeler haricinde birçok alanda insanın evrene zarar verdiğini görebiliriz. Buradan hareketle sosyolojik entropiyi bir toplumun düzenden düzensizliğe geçişiyle bağdaştırabiliriz. İstanbul Taksim'deki eylemler bu duruma örnek verilebilir. Bazı etnik gruplar, dinî ya da ideolojik farklılıklara sahip topluluklar; kendilerini baskı altında hissetmeleri halinde otoriteye karşı koyarak sivil itaatsizlik fiilini gerçekleştirmek suretiyle otoritenin normlarına karşı gelebilmektedir. Toplumsal çözülmeye meyilli bir toplumu anomi hastalığından kurtarabilmek entropi kavramına göre mümkün değildir. Teoride anomi giderek artabilir.

Özgür düşünen birey baskı altında yaşamayı reddederek normlara karşı gelecektir. Toplumsal düzensizliğin temel sebebi de budur. Bu tip bireyler için düzensizlik iyi veya kötü olarak adlandırılmaz. Müzik, resim, tiyatro gibi sanat alanlarında sanatçılar genellikle normları reddederek özgün olabilmişlerdir. Örneğin, Picasso yalnızca toplumsal normları reddetmemiş resim sanatının kurallarını da dâhice reddederek “kübizm”in öncüsü olmuştur.

Keza sivil itaatsizlik bir entropi durumudur. Çünkü zamanında her şeye boyun eğen kişiler bu durumdan bıkmış ve zorunlu yapılması istenilen kurallara isyan etmiştir. Nisbî düzensizlik toplumun tahliyesi gibidir; şayet toplum, üzerindeki baskının asla hafiflemeyeceğini fark ederse devrim veya anomik kaos görülebilir (Woodcock 2001).

İnsan, yaşamını ve mevcut dönemi idrak ederek yorumlama yetisine sahiptir. Toffler'a göre insan tüm bu kötücül durumların farkında olmasına rağmen düşünsel komün amaçların belirlenememesinin nedeni, kuralların siyasi otoriteler tarafından belirlenmesidir (Toffler 1997).

Bazı toplumlar saplantı halindedir bu yüzden kötü başlangıç ileride büyük sorunları yaratacaktır. Entropi kavramı tam da bu saplantı durumunda “geri

dönülemezlik” ve “karmaşıklık” şeklinde görülebilir. Bu saplantı ve karmaşıklık durumdaki toplumda bireylerin anlamsız ve olumsuz değişimi kuşku vermektedir. Yaşanan tüm bu karmaşıklıktan sonra bile insanlar yaşamaya devam etme eğilimindedir (Rifkın 2003).

Sorokin toplumlarda karmaşıklık ve kaotiklik gibi konuların nedenselliği üzerine felsefi açıklamaları “Toplumlar nasıl oluşmuş, sonu nasıl olacak?” şeklinde nedensellik barındıran sorularla arama çabasına girmiştir (Sorokin 1997).

Touraine ise toplumsal sorunların yeni hareketlerin doğmasına neden olacağını belirtmiştir. Örneğin sistem karşıtı gençlerin 1960’larda başta Fransa olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde başlattıkları öğrenci hareketlerinin toplumsal dönüşümü ifade ettiği görüşündedir. Ona göre toplumsal kaos bir sebepten başlayıp büyüyerek kitlesel hareketin kaostan yeni düzene dönüşebileceğinin habercisi olabilir (Tilly 2019).

Yukarıdaki örnekten hareketle kitlesel hareketler başarısız sonuçlanmışsa problemlere karşı aranan çözümlerin yetersiz olduğu düşünülebilir; bu durumda ise problemleri giderek artabilecektir (Rifkın 2003).

Toplumun problemlerinin artması gelişmeyi zorlaştırır. Bu noktada entropi yasalarının varlığı gözlemlenebilir. Başlangıçta sıradan görülen sorunlar giderek artmaya başlayacaktır. Geri dönüşü zor olduğundan toplumun huzursuzlaşmasıyla birlikte otorite, despotik yönetime dönüşecektir (Rifkın 2003: 90).

“Toplumların kalkınabilmesi ve güçlü olabilmesi ancak ekonomiden geçer ekonomisinde entropi görülen toplumlarda bunalımlar giderek artar.” (Swanson 2000: 81). Ekonominin zayıflaması sonucu, kalabalık olan toplumlarda bireylerin iş bulma sorunuyla karşılaşması sosyal entropidir (Rifkın 2003). Örneğin Türkiye’de son birkaç yıldır ekonominin kötüye gitmesi enflasyon oranlarında entropi ile aynı hızda artmaktadır.

İnsanlar huzursuz ortamlarda mutsuz ve acizdirler fakat ya bu durumdan kurtulacaklar ya da hayatlarına son vereceklerdir. İşte tam bu sırada akıllıca hareket eden bireyler, düzensizliği bir araç olarak kullanıp durumu tersine çevirerek sorunların

üstesinden gelecektir (Rifkin 2003).

Evrende basitten karmaşığa doğru giderek artan sorunlar, dünyanın birçok yerini etkilemiştir. İnsanların hayatta kalma şartlarının zorlaşıyor olmasındaki sebep temel kaynakların azalması ve adil bölüşülmemesidir, diyebiliriz. Bu durum pesimist bir dünya görüşünden daha çok gerçeği yansıtmaktadır. Toplumların bu kötü koşullarda çözülme, toplumsal kaos yaşama ihtimali yüksektir.

Toplumsal kaos ve entropi başlığı açılarak sosyal sorunlara ilişkin araştırma “sosyal entropi” kavramıyla irdelenecektir.

2.1.1. Sosyal Entropi

İnsanların birbirleriyle olan ilişki sistemindeki sorunlara sosyal entropi denilmiştir. Sosyal ilişkiler sistemi, anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. Entropi artarsa refah ve yaşam kalitesi azalacağı öngörülmüştür. Sosyal entropinin artmasını belirleyen etkenler: demografi, bilgi, kültür ve gelişmişlik şeklinde maddelendirilmiştir (Bailey 1990). Böylece insanların refahı sosyal entropiye göre de değerlendirilebilir.

Sosyal entropi skalası yapacak olursak maksimum ve minimum şeklinde ikiye ayırmamızda sakınca yoktur. Sosyal entropisi maksimum düzeyde olan bir topluluğun üyelerinin, etraflarına ve kendilerine zarar vermektense başka bir çabası olmayacaktır. Bu tip topluluklar ulaştıkları tüm besinleri bir anda harcayıp tüketecek ve düzensiz şekilde etrafta bırakacaklarından bir süre sonra açlık sorununu gideremeyecektir. Oysa sosyal entropisi minimum olan bir başka grup, besinini planlı kullandığından enerjisi boşa gitmeyerek herhangi bir entropik sorun yaşamayacaktır. Dolayısıyla ortada bir problem olmadığından sosyal entropi de görülmeyecektir.

“Olumlu değişim geçirip gelişemeyen toplum, düzensiz ve karmaşık yapıya mahkûmdur.” (Akşit 1990: 22). Sosyal entropi ile düzensiz toplum yapısı insanlar arasındaki bütünsel sistemin çalışmayarak bir bütünlük kazanmamış halidir. Sosyal düzeni birlik sağlayacaktır. Kurumlar arası bağların güçlü oluşu; toplumun birliğini, sosyal düzeni dengeler (Erol 2001). Dolayısıyla sosyo-ekonomik ve kültürel kalkınma,

metalara eşit şekilde ulaşılmasıyla bireyler arası huzuru sağlayacaktır (Kocacık 1998).

“Toplumsal düzeni korumanın diğer bir yolu ise toplumda kabul gören bir inanç sisteminin bulunmasıdır. Dinî kurallar haricinde toplumun ortak normlarının da etkili olmasıyla düzen sağlanabilmektedir” (Bruhl 1970: 74).

Düzenin var olabilmesi için sistemin bozulmasını engelleyen sistemin düzeni koruması gerekir. Şu sebeple kaos kavramı düzenin daima bozulacağı yönelimindedir (Erol 2012).

Toplumda düzensizliğin artmasına neden olan etkenleri açıklamakta kullanılan sosyal entropi kavramı, teoride düzensizliğin giderek artacağı ve durdurulmasının mümkün olmadığı termodinamik yasasına dayandırılmaktadır. Şimdi ise negatif entropi diyebileceğimiz Kaostan Gelen Düzen başlığı altında düzensizliğin olumlu-olumsuz yönleri ve nedenleri üzerinde durulacaktır.

2.2. Kaostan Gelen Düzen Kavramı

Dünyanın var oluşundan bugüne kadar geçen süreçte daima kaotik olaylar yaşanmıştır. İnsanın evrende ve dünyada gözlemleyebildiği olaylar mitolojik efsaneler olarak günümüze kadar gelmiştir. İlk insanlar dünyanın oluşumu gibi varlıkların oluşumu hakkında da bilimsel araştırma yapabilecek yeterli imkânlarla sahip olmadıklarından varoluşu, doğaüstü güçlerin varlığıyla açıklamışlardır. Mitolojiye (Sümer, Grek...) göre evrendeki düzeni sağlayan, tanrı(lar)dır. Düzensizliğe neden olanlar ise iyiliğe karşı savaşan canavarlardır.

“Düzen, kaos olmayan şeydir; kaos ise düzenli olmayan şeydir. Düzen ve kaos modern ikizlerdir... İşte biz, düzen ve kaos çatallaşmasından önce var olan bu dünyayı kendi terimleriyle tanımlamakta zorlanıyoruz. Onu kavramak için genelde olumsuzlaşmalardan medet umuyoruz: Büyük ihtimalle bu dünya, kendisini bizim tanımlamalarımızla tanıyamazdı.” Kaos ve düzen kardeşlerdir. “Düzen için kaos, kaos için düzen gereklidir.” (Bauman 2003: 14). Bauman’a göre günümüz toplumlarında küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte yaşanan kaos olayları da artmıştır.

“Toplumun kaotikleşmesi (düzensizliği); insanların davranış biçemlerinin kısa zamanda farklılık göstermesidir.” (Latif 2002: 133). Toplum üyelerinin davranışlarındaki hızlı değişim, düzensizliğin giderilmesini olanaksızlaştıracaktır.

“Düzenin ötekisi olan kaos, salt olumsuzluktur. Fakat düzenin tekrar varlığını hissedebilmek kaotik eylemlere bağlıdır. Kaotik olumsuzluklar düzeni doğuracaktır. Kısaca, kaos olmadan düzen olmaz.” (Bauman 2003: 17).

Bauman, toplum düzeni üzerine fikirler üretirken “şey” olarak belirttiği bilinci tanımlar. Bilinçten kastı ise evrenin zihinde izahını oluşturan toplum imgesidir. Hobbes’ı milat olarak belirlemiştir. Hobbes’a göre; “Düzen; doğal olmayan, insanoğlunun kendi ürettiği yapay ortam olarak karşımıza çıkar.” (Bauman 2003, Akt: Kahraman 2016: 82) Toplumun ve insanların düzene olan ihtiyacı, otoriteyle otoritenin de devlet anlayışına dönüşmesiyle giderilebilir.

Düzen, kadim toplumların veya grupların; örf, adet ve normlarında benimsenmiş zamanla evrimleşip şekillenmiştir. Düzenleyici ahlak kurallarının yaptırım gücü yetersiz kalınca toplumsal düzenin sağlanması ihtiyacı anayasa gibi yazılı hukuk kurallarının gerekliliğini ortaya koymuştur (Simmel 2009). Toplumsal düzensizliğin önlenmesi hukuk ve toplumsal normlarca gerçekleşir.

“Toplumun manevi değerleri (insan ilişkileri, normlar, rol ve statü gibi kavramlar) birbirinden kopuk ise toplumsal düzen için gereken şartlar olgunlaşmamıştır. Grup üyelerinin aralarında gerçekleştirdikleri ilişki düzenine ‘sosyal organizasyon’ ya da ‘toplumsal örgütlenme’ adı verilmiştir.” (Turner 2010: 121).

“Sosyal organizasyon için gerekli norm, rol ve statünün birbirleriyle olan ilişkilerinin bağları ile güçlü olmasını gerektirmektedir.” (Turner 2010: 76-82). Parsons, ortak değer kavramı yoksa toplumun varlığından da söz edilemeyeceği yönünde görüşünü bildirmiştir (Burger 1977).

Giddens, birey-toplum ilişkilerinde kaosun olmaması için bireylerin geçmiş ve gelecek arasında uzamsal bağlarını yorumlayarak düzenli bir gelecek için hedefler belirlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Modern ve düzenli toplumların geleneksellikten

uzaklaşıp akılcı bir dünya benimsemeleri buna örnektir (Giddens 2010). Ancak günümüzün modern kapitalist köleliği bu tanımın aksini göstermektedir.

Giddens toplumsal düzensizliğin basit bir şeymiş gibi görünsede altında gizli nedenlerinin olduğunu vurgular. Toplumsal düzensizliğin arkasındaki neden, insanların hislerini ve düşüncelerini kaybetmesidir (Giddens 2010).

Durkheim ise kadim zamanlarda düzensizliğin tamamen hâkim olduğu bir toplumun olmadığını ve toplumsal düzen için fikirlerden çok bilime ihtiyaç olduğunu söylemiştir (Durkheim 1992). Durkheim toplumsal düzensizliğin başlangıç noktasını “*Toplumsal İşbölümü*” adlı eserinde şu şekilde belirtir: “Toplum basitten karmaşığa doğru evrilir. Karmaşıklıktan doğan toplumsal değişim evresinde sınıfsal farklılaşma da gerçekleşir. Farklılaşma, toplumların geçiş aşamasında düzeni bozabilir. Toplumsal düzensizlik ruhsal ve ahlakî bunalımla sonuçlanacaktır” (Durkheim 2006: 22). Daha sonra yaşanacak en kötü durum ise toplumların kolaylıkla atlatamayacağı kaotik krizler hastalığı olabilecektir.

Durkheim düzensizlik ve karmaşıklığın topluma zarar vereceği görüşünde iken Nietzsche kaosun gerekliliğini düşünmektedir.

Nietzsche “Dans eden bir yıldız doğurabilmesi için insanın içinde kaos olmalıdır.” (Nietzsche 2010: 6). Cümlesiyle insanın ancak kaotik durumlarda bir devrim yaratabileceğini, bu sebeple kaosun gerekliliğini vurgulamıştır Nietzsche, insanın herhangi bir kaotik durumla karşılaşmadan düzenli yaşam sürmesiyle monotonlaşacağını öngörmüştür.

Nietzsche ve Bauman gibi düşünürler kaosun insan ve toplumlar için gerekliliği görüşündedirler. Bilakis Durkheim, Comte, Giddens ve Simon gibi sosyologlar ise toplumsal düzenin gerekliliğini savunmuşlardır. Dünyanın bu karmaşıklıktan düzene doğru evrilişi “değişim” kavramıyla ifade edilebilir. Tezimin ana konusunu oluşturan normsuzluğun anomiyeye; anominin de toplumsal kaos felaketine dönüşebileceği burada hatırlanmalıdır.

“Kaostan Gelen Düzen” başlığı altında toplumsal depremin, yani kaosun

ardından artçı depremlerin devam edebilir olması ya da kaostan düzene doğru bir evriliş ihtimali tartışılmıştır. İki farklı durumunun çatışması (antinomi) hipotezler arasında çelişkilere neden olur. Bir sonraki başlık altında ise felsefi düşünce ile sorulan “İnsan, davranışlarında normlara göre mi özgür olarak mı karar verir?” sorusuna yanıt aranacaktır. Determinizm kavramı başlığında kaosun nedenleri araştırma konusu olacaktır.

2.3. Determinizm ve Kaos

Fizik bilimi sayesinde literatüre giren determinizm kavramı, kozmosta yaşanan her şey sebep-sonuç ilişkisine dayandırılarak kainattaki gerçekleşen olguların nedenlerine determinizm adı verilmiştir (Cevizci 1996).

Nedensellik ilişkisini açıklayan kanunlar şunlardır:

1. Aristo mantığı: “Ex nihilo nihil fit (Hiçten hiçbir şey çıkmaz).” bu söz ile herhangi bir şeyin kesin olarak, hiçbir şeyin yoktan var olabilmesinin mümkün olmadığı anlamını taşıyan mantıktır.
2. Tabiatı tesadüfî olay veya olgulara yer yoktur; bütün oluşlar nedensel kanunlara dayanır.

“Determinizm kavramının iki farklı durumu şu şekildedir:

1. Radikal Determinizm: Olgu ve olayların kesin bir nedenselliğinin olması ve “özgür irade”nin mümkün olmadığı anlayışıdır. İnsanoğlunun varoluşundan bugüne hiçbir olay üzerinde etkisi yoktur. Bu anlayış, fatalizm (kadercilik) düşüncesiyle benzerlik gösterir. Kadercilik herhangi bir olayın daha önceden nasıl gerçekleşeceğini Tanrı tarafından belirlendiği düşüncesidir. Özgür iradenin etki edemeyeceği olayların kesinleşmiş nedenleridir.

Örneğin, herhangi bir canlının doğacağı yeri veya ailesini seçme imkânın olamayacağı gibi başka bir insanla olan herhangi bir münasebeti de diğer canlıların eylemine bağlı olduğundan birey, hiçbir zaman hür irade hakkına sahip olamaz.

2. Uzlaşmacı Determinizm: Nedenselliğin genel geçerliliği sürmektedir. Radikal determinizmle arasındaki farklılık ise ilkinde insanın hiçbir şeyi seçme değiştirme gücü yokken burada ise nedensellik sebeplerinden biri de insan olarak belirlenmiştir. Bireyin hür iradesi olabileceği ihtimali vardır. Buradaki hür iradeden kasıt mutlak bir iradeden ziyade kısıtlı bir iradedir. Orta nokta bulunmaya çalışılmıştır; sert ve katı bir nedensellikten söz edilemez. Örneğin, su içmeyen insan ölür ama az da olsa içerse yaşamaya devam eder.” (Cevizci 1996: 223).

Benjamin Libet’e göre özgür irademiz yoktur. “Beynin bilinçaltı, bilinçli karar vermemizden yaklaşık yarım saniye önce karar vermiştir.” (Riddick 2018). Bilinçaltı ile kadercilik düşüncesi birer çatışki olacaktır.

Determinizmi doğa bilimleriyle açıklamak gerekir. Determinizm fizik disipliniyle ilişkili olduğu belirtilmiştir; mekanik ve kuantum teorileri gibi. Peki, bu kavramların ne gibi etkisi olduğu konusunda Ruelle şu şekilde açıklamıştır:

“Mekanik bilimi gezegenlerin güneşin çevresinde ya da elektronların atom çekirdeğinin çevresinde nasıl döndüğünü açıklamak zorundadır.” (Ruelle 2014: 24). Ruelle, kuantum mekaniğinin ise daha da kusursuz olduğunu vurgulamıştır.

F. Engels de nedensellik kavramı ile ilgili şunları söylemiştir:

“Hareket halindeki maddeyi gözden geçirirken dikkatimize çarpan ilk şey, ayrı cisimlerin kendi hareketlerinin karşılıklı bağlantısı, bunların birbirleriyle belirlenmeleridir. Ama belirli bir hareketi bir başkasının izlediğini bulmakla kalmayız, hareketin doğada meydana gelmesini sağlayan koşulları meydana getirerek belirli bir hareketi sağlayabildiğimizi, hatta doğada hiç bulunmayan hareketleri (sanayi) de hiç değilse başka bir biçimde meydana getirebildiğimizi, bu hareketlere daha önceden saptanmış bir yönü ve yaygınlığı verebildiğimizi de görürüz. Bu yoldan insanların faaliyeti ile nedensellik fikri, bir hareketin başka bir hareketin nedeni olduğu fikri üzerine kurulur.” (Engels 1977: 291).

Kâinata olup biten olaylar ve olgular arasında bir bağlantı vardır. Bu açıklamanın kaynağı, klasik Newton determinizmidir. Newton kozmosun bir ahenk içinde olduğu görüşündedir (Yıldırım 1999). Kozmosun işleyişiyle ilgili bilgi

edinebilmenin yolu, mekanik bilimi ve kuantum fiziği ile güvenilir nedensel bulgulara ulaşmaktan geçer.

“Mekanist doğa görüşünde, doğa çerçevesinde bütün olup bitenler; sıkı bir determinizme bağlanır. Bütün doğa olayları kesiksiz, sürekli, bir «nedenler zinciri» (causal nexus) içinde yer alırlar.” (Gökberk 1993: 344).

Bir olayın nedensel sonucu klasik determinizmle açıklanır. Böylece küçük bir şeyin bile başka bir hareketin sonucu olacağı ve bu sonucun ne olacağı konusunda bilgi edinebilme imkânını verir (Gökberk 1993). Bu durumu sosyal bir olayla anomik bir toplumun ileride kaosa dönüşebileceğiyle örneklendirebiliriz.

Newton, determinizmin fonksiyonelliğini açıklayıp somutlaştırarak, kâinatı bir makineye benzeterek mekanik biliminin öncüsü olmuştur. Newton ile bilimsel neden-sonuç ilişkisinin araştırılmasında güvenli bir teknik oluşmuştur (Ural 2004).

Hobbes ise evrende olup bitenlerin nedensel ilişkilere dayandığını belirtip dünyayı doğal ve maddesel sistemi içerisinde değerlendirmiştir. Dolayısıyla insan iradesinden bahsedilemez. Evren, dünya, insan olaylarının ancak determinizm ile bağlantılı bir şekilde sonuca varacağı görüşünde olup insanın doğal ve ruhsal yapısının determinizmin işleyişiyle mümkün olabileceğini vurgularken özgür iradenin de ancak işleyişi bakımından, bir nedensellik olduğu düşüncesindedir (Gökberk 1993: 368-378). Dolayısıyla insan, iradesini işleyiş yönünden parçalara ayırıp ortaya koyabilirse bireysel gelişim sürecini daha da güçlendirmek mümkündür.

Buradan hareketle Hume da Hobbes gibi hür irade fikrinin evrende kabul edilebilir olması mümkün değildir, der; ancak bireysel istencin (özgür irade) nedensellik ile ilişik olduğu düşüncesindedir (Gökberk 1993).

Fichte'e göre ise nedensellik kavramsal anlamda zorunlu olsa da insanların öz saygısına karşı bir kural olmasınedeniyle karşı çıkar. Dolayısıyla Fichte ve Kant insan ve evren için her olayın determinizm ile ilişkilendirilmesinden ziyade determinizmin zıddı yönünde “teleolojik” vurgusunu yapmıştır (Gökberk 1993). Toplumsal anominin nedenselliği kelime anlamıyla kuralsızlıktır. Fakat bu sosyal olay iradeye mi dayalıdır?

Yoksa toplumun kaos yaşamasını isteyen başka iradeler tarafından mı istenmiştir?

Alan Woods, insanın determinizm ile bağıını şu şekilde açıklamıştır: “Olgular ve olayların yaşanmasını belirleyen dinamikler etkilidir. Diyalektik determinizm tahakkümü, insanı esir almıştır.” (Woods 2004: 90).

İnsanın arzusu ve iradesi toplumsal normlara bağlı olduğundan her halükârda insan, toplumsal şartların iradesiyle hareket edecektir. Bu şartları ve normları benimsemeyen gruplar veya bireyler daima olmuştur. Determinizmin hegemonyası rölativizmle farklı bir boyut alacaktır.

2.4. Fraktallar

Doğanın karmaşıklığını idrak edebilmek ve yorumlayabilmek için fraktallar kavramı ile geometrik şekillerin ötesine geçip mikro boyutta incelendiğinde evrende nesnelere geometrik şekiller kadar sabit olmadığının farkına varılmıştır (Mandelbrot 2013). Örneğin; Dünyanın geoid şeklinde oluşunun fark edilmesi de fraktal geometri sayesinde mümkün olmuştur.

“Fraktaller Latince kökenli kelimedir. “Kırılmak” ve kırılğan hale gelme anlamında kullanılan “fractus” sözcüğünden gelmektedir” (Bülbül 2007: 17).

Evrenin ne kadar karmaşık ve kaotik yapıda olduğunun yorumlanması ve açıklanması “Fraktal Geometrisi” nin ilgi alanına girmektedir.

Benoit Mandelbrot “fraktal geometrisi” üzerine çalışmalar yürüterek matematik bilimine katkıda bulunmuştur. Fraktallar geometrisinin kaos kavramı için önemi; parça-bütün ilişkisini ön plana çıkarmasıdır (Mandelbrot 1983).

Yüzyıllarca matematik bilimine hâkim olan “Öklid” geometrisinde nesnelere şekillerinin basit ve yüzeysel olduğu görülmektedir. Oysa Fraktal geometri nesnelere detaylı şekilde düz ve basit olmadığını kanıtlamıştır (Ural 2004).

Evrenin bir düzen içinde gibi görünmesinin nedeni ona yüzeysel bakmamızdır. Evren, fraktal geometrik (Öklid geometrisi) şekiller inceleniyormuş gibi evren çok daha

yakından ve detaylı incelenecek olursa dağların, kıyıların, taşların düzenli gibi görülen birçok şeyin aslında karmaşık yapıda olduğu görülmektedir. Fakat bu karmaşık yapı yeni bir düzeni oluşturmaktadır.

Fraktal kavramı, dağlar, kıyıları, bulutlar örneklerinde olduğu gibi evrendeki birçok şeyin daha önceki basit matematiksel açıklamalardan çok daha karmaşık yapıda olduğunu göstermiştir (Mandelbrot 1983). Mandelbrot; bu örneğiyle düzensiz, “kırımlı” yapıda ki varlıkları daha detaylı açıklama yolunu keşfetti.

Fraktallar, kaosu oluşturan kavramlardan biri olması itibarıyla evreni daha detaylı bir şekilde gösterebilmiştir. Ortaya koyulduğu gibi “Öklid” geometrisi, fraktallara göre yetersiz kalacaktır. Evrenin bilinmeyen detayları insana yeni bir düşünce perspektifi kazandırmış, evren hakkında pozitif bulgular elde etmeye zorlamıştır. Eski bilgilerimizin yapısal olarak gelişimi geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında yeni bir fikir oluşturmuştur.

“Kaotik sistemlerin özelliklerinden birisi başlangıç koşullarına karşı aşırı hassasiyet göstermeleridir. Bir sistem başlangıç koşullarına aşırı hassasiyet göstermeye başladığında, elimizde sistemin kesin bir modeli olmuş olsa bile, onun gelecekteki davranışını öngöremeyiz. Başlangıç koşulları karşısında en ufak bir hata bile kısa sürede büyüyecek ve herhangi bir öngörüğü geçersiz kılacaktır. Başlangıç konusunda yapılan hataların hızla büyüme ihtimali, üssel büyüme gösteren (doğrusal sistemlerde buna dahildir) tüm sınırlandırılmamış sistemlerde görülmektedir. Daha az bilinen bir gerçekse başlangıç koşullarına böylesi bir hassasiyetin birçok doğrusal olmayan, sınırlandırılmış sistemde olduğudur.” (Bau 2005: 15).

Kaosu doğa bilimiyle kanıtlayan fraktallar kavramı gibi bir diğer önemli konu ise kelebek etkisidir. Bir sonraki başlıkta kelebek etkisi konusu, anomi sürecindeki toplumun kaosa dönüşmesi tartışılacaktır.

2.5. Kelebek Etkisi

Kaos teorisinin önemli kavramların birisi özelliğine sahip olan bu kavram, XX. yüzyılda meteoroloji alanında araştırma yapan Edward Lorenz tarafından bilim

literatürüne kazandırılmıştır. Lorenz hava olaylarının tahmini için kullandığı kelebek etkisi kavramını şöyle tanımlamaktadır: “Bir kıtada bir kelebeğin kanat çırpması, diğer bir kıtada büyük hava olaylarının yaşanmasına sebep olabilir.” (Lorenz 1995: 32-37).

Lorenz, kelebeğin kanadındaki küçük hava olayının nasıl büyük felaketlere yol açabileceğini kolaylıkla anlamamızı sağlayan bir alegori geliştirmiştir.

Başka bir örnek olarak salt kayalık karlı bir dağda en ufak bir ses çıkardığımızda çığ oluşabileceği gibi daha büyük tehlikelerin de yaşanabileceğini söyler. 1960’larda popüler olan bu kavram, meteoroloji bilimiyle sınırlı kalmayarak sosyal bilimlerin de ilgisini çekmiştir.

Buradan hareketle kelebek etkisinin nedenselliği hakkında Gleick bu etkinin rastlantı olmadığını belirtmiştir (Gleick 2014). Başlangıç koşulu olarak kaos var ise bu herhangi bir etkiyle daha da büyüyecektir. Günlük hayatımızda da böyledir; insanlar birbirleri arasında küçük bir olaydan büyük sorunlar yaratabilir hatta daha ilerisinde olay toplumun kaotikleşmesine kadar sürüklenebilir.

Kelebek etkisinin sosyoloji bilimi için en önemli tarafı ise düzensizliğin ve karmaşanın nedenlerini araştırırken başlangıç noktasında küçük sorunların nereden/nasıl kaynaklandığını bulmakta kolaylık sağlayacaktır.

III. BÖLÜM

3. BAŞLANGIÇ DURUMU ANOMİDEN KAOSA

3.1. Toplumsal Yaşamda Anomi ve Suç

“Anomi hemen her toplumda yaşanmıştır. Nedeni ise her toplumda uyuma karşı gelen bireylerin yaşamış olmasıdır. Böylelikle anominin varlığı tartışılmaz; ne derecede yaşandığına bakılır” (Ergil 1980: 253). Bazı toplumların oluşumundan sonuna kadar anomiyi yaşamadığı görüşü tartışmaya açıktır. Çünkü tek bir kişinin anomik olmasıyla “Anomi her toplumda yaşanmıştır.” önermesi kanıtlanmış olacaktır.

Anominin en çok yaşandığı dönemler ise toplumsal yapının hızlıca değiştiği zaman dilimleridir. Özellikle Sanayi Devrimi sürecinde kırsal bölgelerden büyük şehirlere göç eden bireylerin eski kültür çevresi ile yeni kültür çevresi arasında bocalaması bu anominin başlıca nedenlerinden biridir. Çünkü eskiyi koruyamadığı gibi yeniyi de uyum sağlayamamaktadır. Tabii ki toplumun tüm üyeleri için bu durum geçerli değildir.

Sanayi devriminden sonra gelinen nokta ise Mc Luhan’ın deyimiyle dünyanın “global köy” haline gelmesidir (McLuhan 2015) İletişim ağının artmasıyla mesafeleri ortadan kaldıran teknolojinin gelişimine uyum sağlayamayan veya tersine gelişen teknolojiye bağımlı hale gelerek asosyalleşen bireylerin yaşayacağı psikolojik sorunlar, ister istemez anomiyeye yol açacaktır.

Anomi, her dönem her toplumda görülebilir. Bunun sebebi ise hemen hemen her toplumu oluşturan bireyler ve gruplarda görülen hayatından memnun olamama durumudur. Bu sebeple anominin toplumsal yaşamda var olduğunu değil, ne kadar ilerlemiş olduğunu, sınıflar arasında ne durumda olduğunu tartışmak gerekir (Ergil 1980: 253).

Toplumsal değişmeye en çok neden olan gelişme Sanayi Devrimi’dir. Makinenin üretim hayatına girmesi, üretimde standartlaşmayı başlatmıştır. El işçiliğinin yerini

fabrikasyon üretimin almasından tutun da gelişen iletişim araçlarına kadar hemen her değişim toplumu etkilemektedir. Bu kapitalist sistem içerisinde oluşan toplumsal hiyerarşi acımasız bir rekabet ortamını doğurmuştur.

Sanayi Devrimi'ne ayak uyduramamış bazı toplumlar, sanayileşmiş diğer toplumların hegemonyası altına girebilir. Bu durumda hayatlarına yansıtacak olan bu köklü değişimin doğal evrimsel değişim olduğunu söyleyemeyiz. Bu toplumu oluşturan bireyler arasında ithal ürünler karşısında yabancılaşma sorunu görülmesi muhtemel sonuçlar arasındadır. Bu durumdan memnun olmayan insanlar ruhsal sorunlar yaşayabileceklerdir.

Ruhsal sorunlar yaşamakta bireyler toplumun düzenini bozacağı gibi suç oranlarının artmasına neden olabilecektir.

Suç; Pozitivist ekol tarafından kişisel psikoloji ve genetiksel nedenlerle açıklanmıştır. Durkheim, Pozitivist ekolünün suça dair açıklamasına eleştirel yaklaşmıştır. Durkheim, toplumsal bir olayın bir başka toplumsal olayla açıklanabileceğini, sadece bireysel durumlardan hareketle geneli kuşatıcı bir açıklama çıkarılamayacağını belirtmiştir. Ona göre suçun nedeni toplumun işleyişinde ortaya çıkan sorunlardır (Bahar 2011: 33-76). Pozitivist ekolün suça yönelik açıklaması çağdaş kuramcılara göre ilkel ve yetersizdir.

Durkheim'in ifadesine göre bireylerin sosyo-ekonomik durumu, işleyecekleri suçların temelini oluşturmaktadır. Marjinal faydanın en üst seviyesine ulaşan bireyin-insan benliğinin doyumsuz özelliğinden ötürü- ulaşamadığı daha üst hedefler karşısında yaşayacağı psikolojik sorunlar, onu Durkheim'in bahsettiği intihar eylemine sürükler. Geleneksel toplumlarda bu durum pek görülmez; çünkü toplumsal kuralların bireyler üzerinde etkisi baskındır. Oysa modern toplumlarda durum bunun tersinedir; daha önce de aktarıldığı gibi ekonomik kriz anında birey hayatını sonlandırmak ister. Modern toplumun yapısındaki dayanışma yoksunluğu buna sebep olabilir (Durkheim 1986), Durkheim fakir toplumların intihar eğiliminin az olmasını gelenekçi normların bireyler üzerindeki baskın gücü ile açıklamıştır.

Buradan hareketle Durkheim, her toplumda suç görülmesini normal karşılar aksini iddia etmek çok daha güçtür (Durkheim 2004: 129). Yazılı olmayan kuralların etkisinin, mekanik toplumlarda intihar eğilimini azalttığını da söylemiştir. Sanayi Devrimi ile değişim gösteren toplumları oluşturan bireylerde sapma görülmesi toplumun otoriter norm işlevini yitirdiği anlamına gelmektedir (Başbüyük 2010: 69).

İnsanların suç işleminin gerekliliğini söyleyen Durkheim suçun toplum için işlevini şu şekilde açıklar: Toplumun evrimi için suçlar ve sapkınlıklar toplumun önlem almasında hatta yenilik, farklılık getirerek neyin kabul edilir veya edilmez olduğunu belirlemede etkili olacaktır. Bu durum kaostan düzen doğması gibidir. Suç olmazsa toplum monotonlaşır, yenilikler görülemez (Siegel 2006: 9). Bunalımlarla suç artacak, sorunların çözümü için toplum değişime ve yeniliğe doğru bir adım atacaktır.

Bildiğimiz üzere suç hem zaman içinde hem de değişik toplumlarca farklı yorumlanmış; farklı yaptırım cezaları uygulanmıştır.

Merton ise suçun nedenlerini açıklarken bir toplum içerisindeki suçu mikro kavramıyla diğer toplumlara yönelik suç olgusunu ise makro kavramıyla ifade etmiştir (Dolu 2011). “Suç, toplumların veya grupların belirli amaçlarına ulaşma esnasında de facto yollara başvurma, toplumun üyelerinin anomikleşmesi demektir.” (Merton 1973: 321). İçerisinde bulunduğu şartları sorgulamaya başlayan insan, hedefleri uğruna gerekirse suç işleyerek fakirlikten zenginliğe geçebileceğini düşünür böylece toplumsal normsuzluk meydana gelir.

Amerika’da suç olaylarını sosyolojik açıdan araştıranlardan iki önemli isim Messner ve Rosenfeld’dir. Onlar, kuralsızlık, kaos ve çözümlenin nedenlerine, sosyoloji kurumları (aile, eğitim, din, ekonomi ve siyaset) üzerinden açıklama getirmişlerdir. Ekonomiyle ilgili açıklamalarında; çağımızın türü olan Homo Economicus için günümüzde en önemli şeyin ekonomik zenginlik olduğu üzerinde durmuşlardır. Zira Kapitalizm ideolojisinin, bireylerin küçük yaşlarda para kazanmaya başlamasını ve bu çabanın ölene kadar sürdürülmesini öngörmesi, bireyi daha çok ve kısa yoldan kazanma hırsına yöneltecektir (Akers 2009: 195-196). Bu durumda ekonomik suç diyebileceğimiz bir kavramın ortaya çıkmasından bahsedilebilir. Başka bir ifadeyle fakirler ihtiyaçlarını

karşılatabilmek için hırsızlık yapabilecek; zenginler ise daha çok kazanmak için her yolu deneyecek ve onlar da bu suçu işleyeceklerdir.

Agnew, bireylerin sosyal hayatında yaşadığı tüm olumsuzluklardan hareketle anomik suç işleme olasılığına “genel gerilim teorisi” adını vermiştir. Bu teoriye göre birey, toplumdaki statü ve rolünü yerine getiremediği için özgüven kaybı yaşar. Özgüvensiz bireyin toplumdaki yabancılaşması ise gerilime sebebiyet verir (Cullen 2003: 174). “Bu tip bireyler suça meyillidir ve madde bağımlılığı gibi anlık zevklere yönelebilirler” (Dolu 2011: 324-325).

Dolayısıyla bireyin, ya öznel nedenlerle veya başkalarınca engellendiği ve kendinde buna karşı koyacak gücü bulamadığı için hayallerine ulaşamaması, ortamın gerilimli bir hal almasına neden olacaktır. Ailesi ve çevresi tarafından bireye yönelik engelleyici tavırlar, onun psikolojik sorunlar yaşamasına neden olabilir (Cullen 2003: 17). Örneğin; seri katillerin birçoğunun, küçük yaşlarda istismara, psikolojik ve fiziksel zorbalıklara maruz kalmaları; büyüdüklerinde bunun intikamını almak için sapkın ve sapıkça suç işlemelerine neden olmuştur.

Aile ve toplumun yoksul bireyi hakir görmesi veya aşağılaması, onları sosyo-ekonomik eşitsizliklere maruz bırakmakta; bu durum karşısında ezilen gruplarda meydana gelen stres, onların kendi yöntemlerine başvurmalarına neden olmaktadır (Dolu 2011: 327-331). Kendi yöntemleriyle eşitsizliği gidermek isteyen gruplar, kolaylıkla gayrimeşru yollara başvurabilirler. Bu durum ise toplumsal yapının zarar görmesine neden olabilir.

Yukarıda belirtilen hususlar bize birey ile suç ilişkisi hakkında bilgi verdiği gibi toplumun nasıl anomikleşebileceği konusuna da ışık tutmaktadır.

3.2. Çağımızın Pop-Art Kültüründe Anomi ve Kaos

Kentlerin kozmopolitan yapısıyla ilişkili kitle hareketleri, ilk olarak Pagan Romalıların ellerinde tuttukları gücü kullanarak Hz. İsa üzerinden Hristiyanlık propagandası yapması ve giderek toplumu Hristiyanlaştırmasıyla başlamıştır. Bu

durumda insanları motive eden asıl şey, Hristiyanlık sayesinde Roma zulmünden kurtulabileceklerine inanmalarıydı (Hoffler 1993).

Dinin bireyler ve toplumlar için en önemli olgu olduğu yüzyıllardan bugüne bilim ve teknolojiye önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Bu gelişme ve değişimler toplumsal dönüşümlere de neden olmuş; Sanayi Devrimi'nden sonra meydana gelen kentleşme ile buralarda yaşayanların yaşam felsefesi de değişime uğramıştır. Başka bir ifadeyle teknolojinin insanın günlük yaşamının bir parçası haline gelmesi, yeni toplumsal değer kalıplarını da beraberinde getirmiştir.

Kırsal alandan, yani tarım toplumundan göç eden grupların, sanayi bölgelerinde bir araya gelmesiyle başlayan hızlı kentleşme, bireyi de derinden etkilemiştir. Bu durum kentte yaşayan bireylerin kolaylıkla melankoli hastalığına kapılmasına, bireysel veya toplumsal bağlamda çapraşık vaziyetlerin yaşanmasına neden olabilmektedir (Elbruz 1982).

“Egemen kültürün objesi olan insanının özellikleri:

a) Davranış Anonimliği: Bireylerin kendi istek ve arzularının önemsizleşmesidir (Türkdoğan 1988: 180).

b) Duygusalılık: Rasyonelliğin yerine duygularla hareket etmektir. Kitle bu durumlarda aklıyla hareket etmediğinden liderler tarafından veya kötü amaçlı kişiler tarafından yönlendirilmeye çok açıktır.

c) Bireyde İrrasyonelliğin Oluşması: Birey kendini bir grup veya kitlenin içerisinde bulunca tüm düşünme kabiliyetini kaybeder. Mantıklı düşünemez hale gelerek kitle ile ortak fikre bürünür.

d) Bireysel sorumsuzluk: Kitle çemberine dâhil olan bireylerin kişisel arzularından vazgeçmesi, bireysel sorumsuzluk ile sonuçlanır.” (Türkdoğan 1988: 180). Dernekler, partiler, cemaatler gibi kitle toplumuna katılan bireylerin bu gibi yerlerde niteliksel değeri yoktur, sadece nicelik olarak değerleri vardır.

Uygarlık tarihine bakacak olursak hemen hemen birçok toplumun sanayi devriminden önceki durumu ile karşılaştırıldığında sanayi devriminden sonra yaşadıkları

köklü değişimler yadsınamayacak düzeydedir. Örneğin büyük şehirler, büyük fabrikalar, büyük evler vs. gibi unsurlarla sanayi devrimi toplulukları oluşmuştur. Topluluğa, bazı kurallara uyulması gerektiği dayatılmıştır. Bu bağlamda dilde, eğitimde ve yaşam tarzında kalıplaşmalar görölmüştür (Toffler 1997)

Yaşam tarzı sanayileşmiş, kentsel yaşama geçmiş toplumda gazete, televizyon, telefon, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarının kullanımı kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu değişim, baskıcı tutumuyla yozlaşan geleneklerinden uzaklaşan birbirine benzer bireylerin kitle toplumu haline gelmesinde rol oynar (Demir 1993). Öte yandan teknolojik iletişim araçlarının hızlı gelişmesi, kimi zaman bireyler üzerinde olumsuz etkiler de oluşturabilmektedir (Türkdoğan 1988).

İşte, toplumun ekonomik ve politik merkezîyetçilikten kaynaklanan lokal farklılıklarının ortadan kalkmasıyla sembolleşmiş kültürel şekillerle yaşama anlam yükleyen anlayışı, sosyoloji bilimi “kitle kültür egemenliği” olarak adlandırmıştır (Uğur 1991).

Eric Fromm’a göre yalnızlaşan ve normların esaretinde kalan insan, dünyaya daha çok zarar vermektedir. Fazla kazanç için dünyadaki canlı yaşamı ve fosil kaynakları umursamaz şekilde harcamakta, dolayısıyla flora ve fauna bundan zarar görmektedir. Bu durumun sebeplerinden biri, büyük kentlere göç eden grupların yaşam mücadelesi verirken kentteki yaşam kurallarının onları birer Nazi askerine çevirmesi veya fabrikada çalışan bir bantın görevi neyse bireyin de belirlenmiş bir görevinin olmasıdır. Böyle bir bireyin dünyaya ve kendine değil, ancak patronuna faydası olacağı kesindir (Burns 1984). Kent yaşamının kendisine biçtiği bu rolün farkına varan birey ise içinde bulunduğu cendereden çıkmak için bir başkaldırıya veya protestoya giden yolu seçecektir.

Le Bon kitle kültürünü açıklarken; “Bir arada yaşayan bireylerin yaşam felsefesi ne kadar farklı olursa olsun grup psikoloji ile oluşan zorlayıcı egemen bilinç, ortak yaşam felsefesini empoze eder.” açıklamasını yapar (Le Bon 1979). Bu durumda kitle kültürünün baskılayıcı yaşam felsefesini reddeden bireyler, aynı zamanda toplumun yasalarını da reddedeceğinden anomi ve kaosa neden olabilir. “Kitle toplumunun

kültürü, bireyciliğe yapmış olduğu baskının kendisi olup bireyin bu kitleye karşı duruşunu elinden almış ve onu daha da baskıcı hale getirmiştir.” (Horkheimer 1990: 166).

Kapitalizmin esareti altında kalmış toplumların düşünce yapısı, yalnızca ekonomiktir; bunlar için manevi değerlerin hiçbir anlamı yoktur (Türkdoğan 1988). Zira kapitalist hayatın mihenk taşı, üretimle tüketim arasındaki orandan ibarettir. Onun için yalnızca üretim ve tüketimin devamlılığı önemlidir. Çağımızda tüketim, statü için önemli bir araç haline getirilmiştir. Bireyin tükettiği miktar ve metanın değerinin yüksek olması, bireyin toplumdaki yerini belirlemekte; tüm bunların kitle tarafından bilinmesini sağlayan ise kitle iletişim araçları ve reklamlardır (Çetinkaya 1992).

Çağımızın mega kentleri de popüler kültürün esareti altındadır. Alışveriş merkezleri, yiyecek ve moda tüketiminin fazla olması bu kültürün başlıca görüntüleridir. New York ve Tokyo'daki yaşam tarzı diğer ülkeleri de derinden etkilemektedir. Bu durumu hemen hemen her büyük şehirde gözlemleyebiliriz. Starbucks'tan kahvesini içen, Polo'dan giyinen, Toyota aracında Jazz müzik dinleyen tüketici örneği gibi (Naisbitt 1990). Tüketim kültürünü küresel boyuta taşıyan araç ise internetteki sosyal medya ağlarıdır.

İnsanın zaaf noktalarından biri de kendini tehlikeden koruyacak önlemler alırken bazen tehlikeye doğru gittiğinin farkında olamamasıdır. Ekonomik anlamda güçlenen insan kendini güvence altında hisseder. Bu süreçte sosyal ve ekonomik yaşamındaki değişimler bireyin kişiliğinde ve psikolojisinde olumsuz etkilere sebep olabilir. Bireyler anlık zevklere yönelmenin yanı sıra uyarıcı madde bağımlılığı gibi kötü alışkanlıklar da edinebilirler. Bu tip sorunlara göç alan sanayi toplumlarında sık sık rastlanır (Tolan 1991).

Muhtemelen insan, tüketmek kolaylaştıkça üretmekten vazgeçecektir. İnsanın beynini uyuşturacak düzeye ulaşan tüketim tarzı; yani eğlenme ve seks gibi her şey pazara girer. Bu durumda birey, toplumun bir parçası olmayı kabul etmiştir (Tolan 1991). Böylesi durumlardan rahatsızlık duyan kişiler elbette olacaktır.

İnsan-çevre ilişkilerinde yaşanan kopukluk ve bunun yarattığı itilmişlik hissi, bireyin kendisine zarar verecektir. Birey bunun farkında olabilir, fakat her şeyi kabullenerek yaşamına devam edebilmek için isteksiz ve mutsuz günübürlük yaşamayı seçer (Giddens 2016).

Buna karşılık ekonomik statü idealleri olan bireyler, kendi aralarında çatışma halindedirler. Çünkü daha çok kazanma rekabetine girerler. Birey, kendi çıkarlarını gözetirken bir başkasının çıkarlarını umursamaz. Bu nedenle insanlar arasında çatışma çıkar. Birilerine engel olup planını bozan herkes, o kişinin azılı düşmanı olacaktır (Horney 2008). Bu tip kişilerin ruhsal sağlığı yerinde olmayacaktır. Bu bağlamda Barlas Tolan'ın aktardığı gibi “ruhsal yorgunluk ve gerilimin” giderek artmasıyla toplumda huzursuz kaotik bir ortam oluşabilir.

Tüketim toplumunda “karnı tok ama gözü aç” bireyler kendini boşlukta hissederler. Kişi bu durumu düzeltmeye çalışırken dengesi bozulur ve kendine yabancılaşır. Çevresiyle olan ilişkilerinin de giderek kopmasıyla psikolojisine yansıyan tüm bu kötü olaylar giderek artar (Tolan 1991).

“İnsan ve yaşam alanı arasındaki adaptasyon sürecinin kötüye gitmesi sonunda kişi, çevresindekileri basamak olarak görüp kullanmak isteyecektir. Bu tip bir davranış, insanın çevresiyle ilişkilerinde maneviyatın hiçbir önemi olmamasından hareketle bireyin yalnızlaşması gibi durumlarla sonuçlanacaktır.” (Toffler 1981: 69).

“Üretim düzenini kuran; tüketicilerin yapacakları her işi karşılıklılık ilkesiyle yapıyor olmaları, yeni dünya düzeni ilkesidir.” (Gürdoğan 1991: 193). Tüketiciler arasında daha çok tüketme yarışını harcama ekonomisi ile ele alırsak, harcamanın miktarıyla kişinin yaşam zenginliği şeması doğru orantılıdır (Illich 1990).

Emre Kongar, tüketim konusunu alt sınıf- üst sınıf olarak ikiye ayırır ve bu iki sınıfsal statüden alt sınıfın amacının, üst sınıfın yararlandığı mal ve hizmetlere ulaşma olduğunu belirtir. Ekonomik düzeyi gelişme gösteren alt sınıfın, hedefe ulaşırken “marka özentiliği” gibi bazı takıntı ve bağımlılıkları oluşmuştur (Kongar 1992).

Doğacak olan yeni düzenin normları henüz oluşmadığından toplumun içinde

çatlaklar meydana gelecektir. Ülke çıkarlarından çok bireysel faydacılığa, tüketim hedonizmine yönelen para babaları, Türk geleneklerinden yabancılaşılmaya başlamıştır (Türkdoğan 1988).

1950'lerle başlayan bu kapitalist süreç, 1980'lerde hızla tırmanmıştır. Bu ani değişime uyum sağlayamayan toplum, kuralsızlığı kontrol altına alamamış; bu durum ise anomi oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Türkiye, 1980'lerde Turgut Özal ile liberalleşirken Türk halkının buna hazır olmadığı, halk arasında kısa yoldan zenginleşme çabası içine giren bireylerin kendilerini kaybetmelerinden anlaşılabilir. Türk geleneklerinin liberalizme yabancı oluşu da toplumsal problemlerin nedenleri arasındadır.

“Üreten bir toplum, bilim ve teknolojiye çağdaştır. Tüketen toplum ise gelişmemiş toplumdur. Bu kapitalist yaşantının ortak kültürü ise kendine yabancılaşması ve anomik topluluğu oluşturmaktır” (Ülgener 1981: 112).

Üretim ve tüketim politikası oluşturulup toplum bilinçlendirilerek yabancılaşmanın önüne geçilebilir. Bu duruma, kalkınmış toplumların bilime ve teknolojiye destek vererek sorunlarını çözmeleri örnek gösterilebilir.

3.2.1. İletişim Ürünleri ve Tüketime Pop-Art Kültüre Dönüşümü

XX. yüzyılda iletişim araçlarının hızla gelişmesi, kendine has yeni kültürel değerleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişim daha çok genç kuşaklar tarafından benimsenmekte ve hızla yayılmıştır (Berkay 1988). Örneğin, geleneklerine bağlı bir kentte yaşayan bir aileyi düşünelim beş kişiden oluştuğunu varsaydığımız bu ailede çocuklar bu yeni kültürel değişimi kolayca benimserken anne ve babanın yeni normlara karşı direnmesi; aile içinde, daha çok da çocuklar bu iki durumun ortasında kalmaktan ruhsal sorunlar yaşamasına neden olabilir.

Bu bağlamda sosyo-kültürel değişimi etkileyen önemli bir faktörün teknoloji olduğunu tespit etmek mümkün görülmektedir.

İletişim açısından tarihi süreçte ortaya çıkan üç toplum tipi şu başlıklara ayrılabilir:

- a. “İlkel toplum biçiminde kültürel iletişim sözlü ve işitseldir. Çünkü yazı henüz keşfedilmemiştir (Özkök 1985: 167).
- b. Yazının icadı, yani okumaya ile başlayan süreç; bu süreçte görselin varlığı zorunluluktur.
- c. Son olarak ise Mc Luhan’ın tanımladığı şu süreç mevcuttur: Dünyanın her yerine aynı anda ulaşılabilen evrensel dünya iletişimi.”

Evresenellik “global köy” düşüncesi kapitalist ülkelerin dev firmaları için daima mantıklıdır. Facebook, Microsoft, Apple, Google gibi şirketlerin vizyonları küresel olabilmektir. Çünkü böylece teknolojik sermayesi olmayan ülkelere kolayca ulaşılabilen ve onların kapitalist sisteme bağlı kalmaları kolaylaşmaktadır (Erdoğan 1991).

Evrensel marka haline gelen teknoloji firmaları bugün hayatımızın her alanında yer edinmiştir. Her gün maillerimizi takip ettiğimiz programlar, çekip paylaştığımız fotoğraflar bizi daima bir şeyler paylaşmaya zorlayan uygulamalardır. En çok da kültüre yansıyan internet dizileri, giyim tarzımızdan konuşmamıza kadar etkileyici role sahiptir. Bazı dizilerin dünya genelinde yaygın bir şekilde izlenmesi geleneksel yapıyı bozabilir.

Mc Luhan, medyanın bireysel düşünme sistemini bozduğunu söyler. Nitekim dünyayı küresel bir köy olarak görmemizi isteyen medya, gözlerimizi kör edebilir. Etrafımızda olup biteni kendimiz yorumlamaktansa haberlerden görmek ya da onların dayattığı kurallara uymamız gerektiğini düşündürür. Hatta medya bize, gelecekte robot insan aşamasına geçileceği korkusunu empoze etmektedir (Oskay 1992).

Bu tespitten yola çıkarsak medyadan etkilenen birey ve bu bireylerin oluşturduğu toplumun kültür temelinde bozukluk ve açıklık meydana gelmesi ve böylesi bir toplumun ise kolayca asimile edilmesi mümkündür. Medya gücünü elinde bulunduran patronlar, tıpkı üretim araçlarını elinde bulunduran feodal güce benzetilebilir. Bilindiği gibi en güçlü medya ABD’dedir. Bu güç kullanılarak dünyaya bazı şeylerin empoze

edilmesi kolaylaşmaktadır. Örneğin Amerikan saç modeli ve giyimi gibi (Konuk 1991). Medyadan özenilip benimsenen moda bireyin kendisine yabancılaşmasına, dolayısıyla bu durumun toplumsal açıdan kuralsızlık olarak algılanmasına, yani anomiyeye neden olabilir.

Medyanın gücüne değinen Frankfurt Okulu'nun önemli isimlerinden Adorno: iletişim araçlarına karşın görüşü şu şekildedir, medyanın bireylere gerçeği saptırarak aktardığını ve otoriter gücüyle bireyleri tüketmeye sevk ettiğini söyler (Uğur 1991). Bireylerin birlikte hareket etmesi, farklılığın gelişmesini engelleyeceği için bu durum monotonluğa neden olabilir.

Dolayısıyla çağımızda hızla gelişen ve değişen teknoloji, bir yandan günlük yaşama faydalı olurken öte yandan kimi zararlara da neden olabilmektedir. Adorno, "kültür fabrikasına dönüşen düzeni" kültür endüstrisi olarak tanımlarken kültürün klonlanabilirliğinden söz eder ve onun kopyalanıp çoğaltılmasına yardım eden makinenin ise televizyon olduğunu vurgular (Uğur 1991). Bugün televizyonun yerini bilgisayarlar ve akıllı telefonlar almıştır. Yani, durum Adorno'nun tarif ettiği dönemden daha da kötüdür. Artık görsel medyanın otoritesi sarsılmaz hale gelmiştir. 60'larda Vietnam Savaşı'nı izlemeye olanak sağlayan televizyonlar varken bugün "Youtube" gibi internet siteleriyle tüm dünyanın, her şeyi tekrar tekrar izlemesi sağlanabilmektedir. Günümüzde ise "network" suçların arttığı bilinmektedir. Buna "Deep Web" örneği verilebilir. Böylesi bir durum, insan için tehdit unsuru olabilir (reuters.com/ 2019)

Sosyolog Baudrillard simülasyon kavramıyla medya ve toplum arasındaki ilişkiyi hiç olumlu bulmadığını ortaya koymuş, bu olumsuz ilişkinin bireyleri yanılttığı eleştirisini yapmıştır. Baudrillard, duyularımıza hitap etmeyen görsel medyanın tamamen sahteliklerle dolu ahlak dışı bir yapı olduğu, modernleşmeyle birlikte bireyin medya karşısında pasif kaldığı görüşündedir (Baudrillard 1991). Bu konuya örnek verilecek olursa yaşananın gerçek olmadığı, her şeyin bir senaryo olduğu" düşüncesine vurgu yapan Truman Show, Baudrillard'ın görüşünün sinemadaki karşılığı olarak görülebilir.

Görsel iletişim olan televizyon, insan hayatında kültürel değişimlere neden olmuştur. Bu işleviyle televizyon, zaman zaman terör organına benzetilerek bireylere ve topluma zarar verdiği dahi savunulmuştur. Ancak bu zarar fiziksel değil psikolojik anlamdadır (Berger 1991). İletişim araçlarının çokluğunun veya azlığının önemi yoktur, özünde kazanç vardır ve belirli sermaye güçlerinin kontrolünden geçmektedir (Schiller 1993). Medya patronları vermek istedikleri mesajı topluma kabul ettirebilmek için medyanın gücünü kullanmışlardır.

Bu bağlamda Sterling'e göre, toplulukları yönlendirme gücüne sahip olan medya, sermayedarların dikkatini çekmiş; diktatörler tarafından da kullanılmıştır. Sterling, medya üzerinden ahlak kurallarının ciddi bir şekilde dejenerasyona uğratıldığını ve bireyin acımasızlaştırıldığını vurgulamıştır. Haklı olarak bu durumun iyi niyeti yok olabilme ihtimalini eleştirmektedir (Sterling 1994, Akt: Bayhan 1995). Televizyon haberlerinde sürekli tekrarlanan şiddet olayları ve dizilerde çatışma sahnelerinin sık sık yer alması kişiler üzerinde olumsuz etkilere sebebiyet verebilmektedir. Ruh sağlığı yerinde olmayan, çocukluk dönemlerinde sorunlar yaşayan kendini kanıtlama psikolojisindeki bireylerde şiddet görselleri zevk duyumuna yol açabilir ve onları zarar vermek için hareket etmeye sevk edebilir (Cereci 1992). Bugünlerde yayınlanan mafyatik dizilerde görüldüğü gibi birçok dizideki karakterlerle özdeşlik kurmakta, bu sebeple etrafına ve kendine zarar verebilmektedir.

Gençlerin sosyalizasyon evresinde bu görsellerin etkisinin olduğu sosyal araştırmacılar tarafından verilerle belirlenmeye çalışılmıştır. Gençler en çok pornografi, korku, silahlı ve yaralayıcı görsellerden etkilenmekte ve sonrasında toplumda bu davranışları tekrarlamaktadırlar. Dünyada ve ülkemizde medyatik sorunlar yaşanmakta ve artmaktadır. Şiddet içerikli ve özendirici programlar toplumu ahlaki açıdan depresyona sürüklemektedir. Görsel iletişimin zararlarının faydasından az olmadığı görülmektedir. Elbette bu durum toplumu olumsuz etkilemektedir (Göle 1993). Medya bir yandan terör eylemlerini toplumda korku yaratacak şekilde sunarken diğer yandan da ünlülerin hayatına odaklanan magazinsel teşhircilikle bireyciliğin yayılmasına ve kişisel bunalımların artmasına neden olmaktadır.

Sullivan medyanın belirli amaçları gerçekleştirmek için bir araç olduğu sözüyle medyayı betimlemektedir. Buna göre tv programlarının bir misyonu olmaktadır. Bugün gelinen nokta ise “Twitter” gibi sosyal medyada çoğu kez bu tip sorunlarla karşılaşmakta (Tataroğlu 2005).

Bu noktada Popper’ın hoşgörü ve özgürlük paradoksunu medya için değerlendirmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda toplumun daima hoşgörülü olması halinde güçlü diktatörlerin karşısında duramayacağından bu durum toplumda hoşgörünün yok olmasına neden olacaktır. Bu sebeple toplumun; hoşgörülü olmayan diktatörlerin, medya babalarının/patronlarının karşısında dik durması gerekir. Özgürlüğü için mücadele vermelidir ama mutlak bir özgürlüğün olamayacağını bilerek etik kuralları içerisinde bir özgürlük anlayışıyla yetinmelidir (Magee 1990).

Toplumların kültürel değişimi esnasında ve sonrasında bireyler, değişen kültürel kuralları benimsemekte zorluk çekebilirler. Bu bağlamda, kasabadan kente veya başka bir ülkeye göçle yaşanan “kültürel şok” un etkisiyle bireyin kendini toplumun bir parçası olarak hissedememesi durumu ortaya çıkabilir ve bu durumun da anomiyeye neden olabileceği bilinmektedir.

Toplumun değişmesiyle birlikte birçok şey beraberinde değişerek farklılaşmıştır. Örneğin; kurumlar, eğitim, iş, teknoloji vb. Öncelikle toplumun dokusunu oluşturan gelenekler farklılaşmıştır. Geleneklerin özünde bulunan normların yerine kapitalist kurallar nüfuz etmiştir (Tolan 1981).

Şayet bir toplumda kültürel devrim yaşanmış ya da yaşanıyorsa bu sürecin ilk dönemleri sancılı olabilmektedir. Bu durumlarda toplumun alışmış olduğu hayat düzeni varken yerine gelecek veya gelmiş olan yeni düzeni benimsemesi zaman alacaktır. Örneğin, Çarlık Rusya’sında yaşanan Bolşevik Devrim sonunda toplumun yeni ideolojiyi benimsemesi zaman almıştır. Elbette ki değişimin toplumun tümünde aynı etkiyi yaratmayacağı ortadadır.

Böylesi durumlarda, yani değişen normatif yapıyı benimseyen bireyler ile henüz olup biteni idrak edememiş bireyler arasında meydana gelebilecek çatışmalar, kaosa

neden olabilecektir. Eski kuşak mensupları, yani yaşlı bireyler, yeni karşılaştıkları modern hayatın kurallarına karşı direnç gösterirlerken ortaya çıkan çatışma, modern hayatı benimseyen bireylerde karamsarlığa neden olabilmektedir. Bu karamsarlığın nedeni, bireyin eski kuşak mensupları ile modern hayatı benimseyenlerden tam olarak hangisine mensup olduğuna dair kesin karar verememesidir. Kısacası Durkheim'in dediği gibi, kalkınmakta olan toplumlarda anomi çoğu kez görülebilir (Tolan 1981). Tolan ise kalkınmakta olan ülkelerde yaşanan anomi sorununu toplumun ilerleyen zamanda çözülme olarak belirtmiştir.

Kalkınmakta olan ülkeler kültürel değişime uğrayabilir. Kültürel değişimi, hayatın her alanında görebiliriz. Türkiye'de buna örnek olumsuz değişim, Demokrat Parti iktidarı ile başlayan kapitalistleşme sürecinde büyüyen şehirlerin düzensiz yapılaşması ve patent sanayinin işgücünü arttırması ile belirginleşmiştir. Zira yoksul Anadolu köylülerinin kolay yoldan para kazanmak için bu büyük kentlere göçüyle başlayan süreçte, geleneksel normların yerini kapitalist kültür almış ve bu bireyler kültürel değişimin merkezini oluşturmuştur. Bu hızlı değişimin birey üzerinde yarattığı olumsuz tablo ortadadır.

Örnekleri daha da arttırabilmek mümkündür. Kapitalist kültürle tanışan Anadolu halkı, önce İstanbul gibi mega kentlere yerleşmiş, ancak daha çok kazanma hırsıyla Almanya'ya göç etmeye de başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra yerle bir olan Almanya, işçi ihtiyacını Türkiye'den karşılayarak sanayisini yeniden canlandırmıştır. İşçi olarak Almanya'ya giden Türkler, orada yeni ve hiç bilmediği bir kültürle karşılaşmış ve ciddi bir kültür şoku yaşamıştır. Bu hızlı değişim sürecinde Türkler, geleneklerini devam ettirip ettirmeme konusunda kararsız kalmışlardır (Berkay 1988).

Dünyada, çok çeşitli ülkelerden gelen insanları bir arada yaşatabilen ülkelere birisi, hatta birincisi Amerika Birleşik Devletleri'dir. Farklı kültürlerden bireylerin bir araya gelerek aynı ülke çatısı altında hayatına devam edebilmesi zor bir durumdur. Bu zorlu uyum sürecinde bireyler anomik olabilirler.

3.3. Bilgi, Bilim ve Anomi

Bilimsel bilginin özü nedir? Kimler tarafından hangi ideolojiler ortaya atılmıştır. Bilimin, bilimsel olabilmesi için neler gereklidir? Bir bilgi tüm topluluklarda geçerli midir? Evrensel bilgi mümkün müdür? Geleneksel topluluklar bilimi nasıl algılar? Bilgi çağına gelmiş toplumlarda anomiy olur mu? Bütün bu sorulara bir sonraki başlıkta cevap verilmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Bilgi ve Bilimin Tarihi

İnsan modern haline geldikten sonra süje ve obje arasındaki diyalektiğin ürünü olan gerçek bilgiye ulaşmanın hakikatini araştırmıştır. Bilgi, insan topluluklarının ve kültürlerinin öznesidir. Bilmek, bilincinde olmak, geçmiş ve gelecek hakkında bilgi aktarmak sadece insana ait olması onu diğer canlılardan ayıran en önemli farktır. Doğru bilgiye ulaşmanın yolu mantıklı düşünmek ve deneydir. Antik Grek'te hakikate ermenin filozoflar tarafından icra edilen ve düşünme sanatı olarak tarif edilen felsefe yoluyla mümkün olacağı ileri sürülmüştür. Fakat bu konuda düşünürler farklı hipotezlerde de bulunmuşlardır.

A. Comte'un bu konudaki düşüncesi, bilimlerin temelini felsefe olduğu fakat birbirinden ayrılması gerektiği, sosyolojinin de doğa bilimleri gibi bir bilim olduğu yönündedir (Bruhl 1970).

“Bilimsel bilgi gerçeği aktaran, sınanabilir ve kanıtlanabilir nitelikte olmalıdır” (Demir 1993: 70).

Bilimsel bilgi bazen önceki kavram ve kuramları doğrulayarak bazen de çürütüp yerine daha yenilerini ikame ederek gelişmektedir. Newton fiziğinin atom konusunda yerini Einstein fiziğine bırakması buna örnek gösterilebilir. Bilimsel evrimin zaman içinde doğrulanmasına pozitivist tutum denilmiştir. Bilimde en önemli ilkenin yanlışlanabilirlik olduğunu savunan görüş ise Popperci tutum olarak bilinir (Kutluer 1985: 128-129).

Karl Popper'a göre bir kuramın bilimsel olabilmesi, o kuramın yanlışlanabilirliğiyle bağlantılıdır. Şayet bir kuram yanlışlanamıyor daima tek bir çizgide bulunuyorsa o kuram sınamamaz ve bu durum onun bilimsel olmadığını gösterir (Baudouin 2015: 36).

Bu bağlamda, deney ve gözleme dayalı felsefî düşünüş biçimi olan neo-pozitivizm; bir yargının doğrulanabilmesi prensibi ne dayanır.

Gözlemlenebilen ve deney yaparak doğruluğu ispatlanabilen yargılara empirik ya da a posteriori, mantık ve dil kurallarına dayanarak sonuca varılanlara ise a priori önermeler denir. Bu durumda soyut önermeler, yargılar doğrulanamazdır. Soyut (metafizik) önermeler gözlemlenemez, doğruluğu kanıtlanabilen önermeler gözlemlenebilir olmalıdır (Türkdoğan 1988: 101). Neo-pozitivist bilim tekdüze olmakla eleştirilmiştir. Böylece bilim insanlarının tartışmacı olmaları hiçe sayılarak tekdüzeliğe sebep olacağından gelişme görülemeyecektir.

Diyalektik olarak bilim insanının, bilimsel yöntemi olan pozitivist yöntemin tezatında “rölâivist” dünya anlayışı vardır (Mardin 1992: 77). Pozitivist ideolojinin benimsemiş olduğu dünyanın her yerinde geçerli olan bilgiye ulaşma arzusu imkânsızdır. Dünyada yaşamış ve yaşayan tüm topluluklar için bir bilginin doğruluğu söylenemez (Arslan 1992: 124- 128).

Bu bağlamda, Kuhn'ın görüşü bir kavramın (kuram) tüm dünyada geçerli olamayacağıdır. Kuramın çerçevesi vardır ve orada geçerlidir evrensel olabilmesi için tüm toplulukların aynı özellikleri taşıyor olması gerekir; bu durum belirsizdir (Türkdoğan 1988).

Kuhn *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* adlı eserinde tasarlamış olduğu bilimi kısaca şöyle aktarmıştır:

- a) **Doğal Bilim:** Süreç olarak normalden başlayıp karmaşık hale gelerek devrimsel hareketle tekrar normale dönme sürecidir. Bilim soruna cevap aramaktadır. Böylece bilim insanları bu sorunlara yönelirler. Bu sırada açıklanamayan birtakım sorunları açıklama gerekliliği oluşmuştur (Kuhn

1995: 79-80).

- b) **Paradigmanın Önceliği:** Kuhn; bilimin paradigmanın varlığıyla olabileceğini, iki tip paradigma ile açıklamıştır. Bunlar iletişimli paradigma ve araştırmamanın temeli olan paradigmadır.
- c) **Bilimsel Kuram ve Bunalım:** Devrimle gelen paradigma bir önceki paradigmayı destekler nitelikte olduğundan değişim görülmez. Yeni perspektif ile paradigmalara tekrar açıklamalar getirilir

Bu anlamda, Kuhn'a göre paradigmlar birbirine benziyor gibi gözükseler de bilimsel değişim gerçekleşmiş ise bir önceki paradigmanın yerini alabilir silikleştirir. Önceki paradigmanın yerine alan yeni ve farklı bir düşünce paradigmayı güçlendirebilir (Kuhn 1995).

Kuhn ile pozitivistlik karşılık eleştirel yaklaşan Frankfurt Ekolü XXI. yüzyılda varlığını göstermiş, pozitivistliğin sığılğının önüne geçmeyi başarmıştır. Fakat Kant'a kadar kökü uzanmaktadır. Kısaca Frankfurt Ekolünün iki temel prensibi vardır: eleştirel akıl ve araçsal akıldır. İnsanın güçlü olabilmesi, aklını kullanmasıyla mümkündür. Rasyonel olmak, bireyin entelektüel olması, bilgili ve faydalı olabilmesiyle sağlanır. (Uğur 1991).

Frankfurtçuların pozitivistlik ideolojiye yönelik eleştirileri şöyledir: "Pozitivistlik: toplumsal gerçekliği göstermez, evrimsel veya devrimsel niteliği yoktur sabit düşünceye dayalıdır. Horkheimer de pozitivistlik biliminin bir totem gibi olduğunu pozitivistlerce kutsal ve mutlak doğru gibi sunulduğu düşüncesindedir" (Horkheimer 1990: 82).

Frankfurt Ekolünün aydınlanma çizgisinden ilerlediğini görebilmekteyiz. Bu ekolü, bilginin tek tipleştirilmesine karşı açılmış bir savaş olarak niteleyebiliriz. XX. yüzyıldan sonra hızlı değişim gösteren bilim çağdaşlaşarak pozitivistlik karşılı devrim yaptığını görebilmekteyiz.

Çağdaş bilimin iktidarı XX. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yenilikçiler tarafından kuşatılarak dünya egemenliğine bir son denmiştir. Bu devrimsel hareket karşıt bilim olarak adlandırılmıştır tekdüze bilim yerine renkli farklı bir bilim isteniyordu (Demir

1993: 95).

Bilim insanları bomba, zehir vs. gibi buluşlar yaparak bilimi silah aracına çeviren siyasetçiler ise dünyaya zarar vermektedirler. Nazi Almanyası'nda olduğu gibi bilim insanlarının faşist politikacılarla iş birliği yapmasını buna örnek gösterebiliriz (Demir 1992).

Teknoloji olmadan kalkınmak mümkün değildir. Fakat teknoloji Konfüçyüsçülük felsefesindeki ideal insan, ideal toplum fikriyle /uyumlu hale getirilebilirse yani teknoloji insanlara, canlılara, doğaya zarar vermeden gelişirse evren için faydalı olacağı öngörüsünde bulunabiliriz.

Bilgi çağının gelişmesiyle insanın evrende olumlu ve olumsuz etkileri bu başlıkta aktarılmıştır. Değişimler neticesinde bireyin toplum içerisinde ve doğa ile olan ilişkilerindeki değişikliklere neden olacak konular ise bir sonraki başlıkta incelenmektedir.

3.4. Birey ve Doğa İlişkisi

Karl Marx'a göre; "İnsan doğaya ne kadar yabancılaşırsa o kadar toplumsallaşır, ne kadar toplumsallaşırsa da o kadar kendine yabancılaşır." (Özhan 2016: 305). Marx bu sözüyle insanın doğumundan ölümüne kadar olan süreçte doğayla iç içe olması halinde kendini tanıyabileceğini belirtmiştir.

Yaşayan tüm canlıların ortak amacı hayatta kalmak için mücadele etmek, korunmak ve üremek olmuştur. Homo (insan) türünün genel bir hatası homosantrik (insan merkezli) bir varlık olmasıdır. Belki bu düşünceye ilk insanın sahip olmadığını varsayarsak günümüz modern insanıyla arasındaki devasa farkın ve homosantrik bakış açısının nedeninin doğadan uzaklaşması olduğunu düşünmek mümkündür.

Aristo'ya atfedilen "İnsan sosyal bir hayvandır." Sözü bireyin toplum içindeki organizasyon bağlılığını ifade eder. Ürü filozof Hegel'in Aristo'nun bu sözüne eşdeğer ifadesi olan "Tabiatta soyut insan yoktur." ise bireyin kendi varlığını yine toplumsal organizasyon içerisinde hissedebileceğini vurgulamaktadır (Bayhan 1995: 65).

Antropolog Lewis Henry Morgan insan ve doğa ilişki tarihini üç aşamada sınıflandırmıştır: Yabanıllık, barbarlık, uygarlık. Bu üç farklı tasnifin kendi içerisinde geçiş aşamaları alt-orta-üst olarak belirtilmiştir (Kongar 2014).

İnsanın doğa ile ilişkisini tanımlayan yabanıllık/kavramının ilk aşamasına göre barbarlık; insan doğadan edindiği ve yaşamı için gerekli olan balık, meyve, yağlı tohumlar vb. doğal yiyeceklerle hayatta kalmayı başardığı bu dönemde doğadaki ateşi kullanmaya başlamıştır. Günümüzde böyle bir topluluk kalmamıştır. Orta yabanıllık aşamasında insan doğadaki ham maddeleri kullanmaya başlamış, av peşinde geçen yaşamı geniş arazilere göç etmesini mümkün kılmış ve önceki aşamada bulunduğu ateşin kullanım alanını genişletmiştir. Bir sonraki evre olan üst yabanıllıkta doğada ham madde olarak bulunan sert cisimlerden av aletlerini geliştirerek zamanına göre teknolojik ilerleme yaşamıştır (Özbudun 2007). Morgan'ın sınıflandırmasındaki son basamak olan “uygarlık” aşamasına bir anda geçiş yapan toplulukların insan-doğa ilişkisi sürecini tamamlayamaması olumsuz sonuçlar doğuracaktır.

U. Beck toplum ve doğa ilişkisi yaşadığımız çağ ve gelecek için önemli olduğunu belirtmektedir. Ona göre toplum ve doğa ilişkisi görmezden gelinirse risk oluşturacağını “Risk Toplumu” kuramında şu şekilde belirtmektedir: “Çevresel problemler (riskler) sadece bizi ve çevremizi değil tüm toplumu hatta tüm canlıları tehdit etmedir.” (Beck 2000, Akt: Çuhacı 2004: 73).

İnsanın doğayla tanışması ve sonra nasıl tahrip etmesini sorgulayan Beck insanı doğanın bir parçası olması fakat günümüzde ise insanın doğadan uzak yapay bir ortamda olduğunu belirtmektedir. Ona göre doğal dengenin bozulması flora ve faunada değişikliklere (küresel ısınma, fosil yakıt tüketimi, doğal gıdaların azalması) yol açan şeyin insanın doğaya müdahalesi sonucunda olduğudur. Böylece Beck risk toplumunun birey ve doğa ilişkisinin ortadan kalkmasıyla açıklamaktadır (Beck 2004).

Ivan Illich'e göre, insanın yaşam alanına en büyük tehdidin yine kendisi olduğunu söyler. “Ekolojinin dengesini bozan insan sayısı ve kötü amaçlı teknolojik aletler her geçen gün artmaktadır. Kötü amaçlı teknolojik gelişmeler gücün amaçsızca kullanılmasıdır” (Illich 1990: 57).

U. Eco teknolojinin yarattığı tehdide değinir; teknoloji her ne kadar gelişmiş olsa da tarımda ve gıdada insan sağlığı umursanmadan genetikleriyle oynanmış yiyecekler ve sağlıksız gıdalar insanların genlerinde kodlanan kansere neden olmaktadır. Eco'nun değindiği bir başka konu teknolojinin hızlı tüketilmesi anlayışı oluşmuştur (Eco 1991). Şöyle ki bir ürün geliştirilirken ürünün kullanım süresi tasarlanır, buna ise planlanmış eskitme adı verilir. Kısacası ürünün bir ömrü olmalıdır; böylece bireyler tüket-at mantığını benimser. Bu durumda dünya artık ürün çöplüğüne dönebilir. Şayet tüketilip atılan ürünler doğaya atılırsa örneğin fazlasıyla harcanan çamaşır suyu doğaya, flora ve faunaya zarar vererek belki de denizlerdeki bir türün yok olmasına neden olacaktır. Buna kutup ayılarının küresel ısınma nedeniyle yok olmanın eşiğine gelişini örnek gösterebiliriz.

Doğayla iç içe olan Indianlar (Kızılderililer) doğaya daima saygı duymuşlar ve doğaya verilecek herhangi bir zararın kötülük olarak geri döneceği inancıyla yaşamışlardır. Kızılderililerin, topraklarını satın almak isteyen beyazlara karşı söyledikleri “Gökyüzü satılır mı? Biz bu dünyada gelip geçici ruhlarımız doğa ise kalıcıdır.” şeklindeki ifadeleri hayli ilginçtir. Kızılderililerin inançlarını ve ritüellerini doğaya ve kendine yabancılaşmış bir beyazın anlaması mümkün değildir. Günübürlük yaşama ideolojisini benimsemiş toplum için doğanın hiçbir değeri yoktur. Bu fikirde olan herkes evrene yabancıdır (Porrit 1989). Her şeyin karşılıklılık ilkesine dayandığı dünyada, doğaya verdiğimiz zararın da bumerang gibi bize zararlar döneceği açıktır.

Teknolojinin plansız şekilde dünyanın her yerine yayılması ve gelişmekte olan ülkelerin teknoloji kültürüne bir anda geçmesi bireylerde psikolojik sorunları beraberinde getirmiştir (Capra 1989). Denetimi yapılmayan aygıtların, örneğin modemlerin “wireless” gibi güçlü olması, baz istasyonlarının firmalar arasında yarışmaya girerek sayılarını arttırmaları doğaya zarar verecektir. Tüm bu sorunlar bireyin ve toplumun sağlığını da etkileyebilmektedir.

İnsan, çağımızda teknolojinin imkânlarıyla sanal dünyalar yaratmaktadır. Bilgisayar simülasyonunda sanki doğada yaşıyormuş gibi oyunlarla kendini doğadan uzaklaştırıp soyutlamaktadır; böylece birey hem doğaya hem de kendi doğasına

kopabilir.

Sanayileşme ve teknolojinin ilerlemesiyle doğal ürünlere yabancılaşan birey, imitasyon ürünleri benimsemiştir. İmitasyon çevre, beslenmeden giyime kadar bireylerde yabancılaşmaya neden olmuş; uzmanlar veya özeleştirici yapabilen kişiler ise eskiye dönüş yaparak doğal ürünler tüketmeyi tercih etmiştir (Simonnet 1990). Özellikle beslenme alanında uzmanlar, “fastfood” yiyeceklerin tamamen sağlıksız olduğunu bastıra bastıra söylemektedir. Ama modern dünyanın her zaman bir b planı vardır. Örneğin ilk önce insanı obez hale getir ve sonra da alternatif olarak paleolitik beslenme diyeti reklamlarıyla insanları diyetisyenlere yönlendirerek pahalı besinleri tüketmeye zorlamaktadır.

İmitasyon ürünleri reddedip doğal ürün tüketmeyi tercih eden topluluklar, fabrikasyon üretime eleştirel politikaları benimsemişlerdir. Örneğin bugün Greenpeace gibi sivil toplum örgütleri, tüm canlılığa uygun ve sağlıklı üretimin olabilmesi için güçlü bir aktivist bilinci oluşturmuşlardır.

İnsanın doğayla barışık ve sürdürülebilir bir düzen içerisinde yaşamasını amaçlayan gönüllü hareketler ortaya çıkmıştır (Göle 1993). Bu hareketlerden birkaçı: Uluslararası Flora ve Fauna, Greenpeace, Dünya Vahşi Yaşam Fonu, Dünya Doğayı Koruma Vakfı'dır. “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı” ile çevre konusundaki bilincin evrensel düzeyde artırılabilmesi adına çalışmalar yürütülmektedirler (mfa.gov.tr 2018). Böylece birey ve doğa ilişkisinin yeniden canlandırılması mümkün olabilmektedir. Eğitimli ve bilinçli nesiller oldukça dünya yaşanabilir hale gelecektir.

Böylece birey ve doğa ilişkisine yönelik insanın doğadan uzaklaşması sonucu kendine yabancılaşabileceği çıkarımını yapabiliriz.

3.5. Sosyal-Kültürel Değişme Sürecinde Anomi ve Kaos

Ele aldığımız başlığın literatürde farklı olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bunlardan ikisi “sosyal değişme” veya “sosyo-kültürel değişme”dir (Kongar 1985).

Sosyal değişmede toplum somuttur ve toplumun dinamik olması nedeniyle değişim hemen hemen her zaman yaşanabilir. Bu değişme olumlu veya olumsuz olabilmektedir. Toplumun sosyal yapısındaki farklılaşmalar belirsiz zamanlar içinde yaşanır. Sosyal değişme süreci kurumlar, bireyler ve topluluklarda görülür; artış hızı ve zamanı belirsizdir. Bu süreçte kalıplaşmış davranışların değişerek sosyolojik kurumları da etkilemesi sonucunda normlar mekanizmasının evrimi gerçekleşmektedir. İnsan-doğa ilişkisi ve insan-insan ilişkilerindeki din, dil, gelenek, normlar, dünya anlayışındaki değişimlerdir (Kızılcılık 1992). Toplum= somut, yapı=soyut; bu her iki olgunun birbirine bağlı değişime uğradığı belirtilmiştir.

Sosyo-kültürel değişmeye etki eden unsurlar ise: ekoloji, nüfusun yapısı, bilim insanları, dinler, adetler ve liderlerdir. Emre Kongar sosyo-kültürel değişmeyi üç kategoride sınıflandırarak değerlendirmektedir:

1- Geniş Kapsamlı Kuramlar: Bu kuramlar, insanlık tarihi boyunca toplumsal değişmenin, ilkel topluluklardan modern topluluklara evrilisinde yaşanacak olan farklılaşmaları araştırmışlardır. Toplum bütüncül değerlendirmektedirler. Morgan ve Marx'tan etkilenilmiştir. "İnsan-doğa-teknoloji" arasındaki bağ açıklanmaya çalışılır. İnsan-doğa-teknoloji üçlüsünün karşılıklı olarak tepkimeye girmesiyle değişen toplumlar, örneğin İngiltere gibi mega güç haline gelebilir. Wang, toplumsal değişmenin kültürel değişimlerle birlikte altyapı ve üstyapı çatışmasının sonucunda gerçekleşeceğini belirtmiştir (Kongar 2014).

2- Orta Kapsamlı Kuramlar: Bu kuramın orta büyüklükte olduğunu belirtmiştir. Yapısal-Fonksiyonel olarak adlandırılan bu kuram için yapılan modellemeler şunlardır:

- a) Toplum bir kümedir.
- b) Küme olan toplumun içindeki bireyler bütündür.
- c) Her bireyin işlevi vardır ve bu işlevi yerine getirmesi için toplum destekleyicidir.
- d) Bireylerin ideolojileri komündür

Orta kapsamlı kuramda Merton, Parsons, Smelser gibi kuramcılarının ortak

fikirlerini belirtmişlerdir. Smelser toplumsal değişmeyi ekonomik nedenlere dayandırmıştır (Smelser, Akt: Kongar 2014):

- Teknolojik gelişmişlik
- Ziraatın gelişmesiyle tarımda ilerleme
- Beden işçiliğinden makine gücüne geçiş
- Kentlere göçün olması.

Bu kuramın en önemli özelliği tüm bunların yaşanmasından sonra bireylerin bir uyum içinde olması gerekliliğidir (Kongar 2014).

3- Dar Kapsamlı Kuramlar: Bu kuramın diğer kuramlardan farkı daha spesifik olmasıdır. Toplumun derinliklerine inerek birey veya toplulukları psikolojik ve kültürel açıdan incelemiştir.

Bireylerin kültürel değişimine yani gelenek, görenek, adet ve normlarının değişimine odaklanır hatta bireylerin amaçlarını da incelemektedir (Kongar 2014). İnceleme toplumun özel durumunu tanımamızı sağlayacaktır.

3.6. Difüzyonizm (Kültürel Yayılım) ve Anomi

Kültürel karşılaştırma araştırmalarına yönelik sosyoloji çalışmaları, değişimin basitten karmaşığa doğru doğrusal ilerlediği görüşüne karşı farklı bir analiz yöntemi denemişlerdir. Değişimin 1'den 10'a kadar bir sıralama içinde olamayacağını, yani gruplarda ve toplumda değişim hızının yayılımında farklılıklar görüldüğünü söylerler. Maddi ve manevi kültürün kısım kısım değişip yayıldığını belirtirler (Fitcher 2016). Örneğin Japonların teknolojik açıdan üst düzey kalkınmışlığını bilmekteyiz; fakat geleneklerine bağlılıkları da oldukça ileri düzeydedir.

XX. yüzyıl öncesi toplumsal değişimin nasıl olduğunu belirleyebilmek için yapılan araştırmalar yüzeysel kalmıştır. XX. yüzyılda toplumların antropolojik incelemesini yapan ünlü Antropolog Franz Boas, toplumsal değişmeyi yüzeysel açıklamalardan kurtararak yeni bir görüş ortaya atmıştır. Ona göre; günümüzün ilkel toplulukları ve modern toplulukları arasında çok büyük morfolojik fark yoktur. Boas, kültürel karşılaştırma yaparken rölativizmden faydalanarak toplulukları birbirinden

ayırımı; böylece sosyal evrim yasalarının geliştirmiştir (Oskay 1992).

Bu bağlamda çıkarabileceğimiz sonuçlar ise şunlardır:

- a) Birbiriyle iletişimi olmayan bağımsız toplumlarda kültürel değişme şekli ve hızı aynı değildir.
- b) Toplum üyelerinin zihinsel değişimi zayıftır.
- c) Kültürel evrim biyolojik değişiklikler den daha geniş kapsamlıdır.

Tüm bu sonuçlara göre Ougburn'un değerlendirmesi ise "Sosyal gelişmeyi açıklarken bakılması gereken yer, insanın biyolojik doğası (mahiyeti) değil, yaşadığı toplumun kültürüdür." cümlesiyle özetlenebilir (Oskay 1992: 39).

Ougburn kültürel değişme esnasında toplumlarda görülen "kültürel gecikme" olayını vurgulamaktadır. Ona göre bunun nedeni ise toplumun değişimi esnasında yaşanan zamansal senkronizasyon sorunudur. Bu sorunlar zamanla ilgili olup birtakım olumsuz etkiler yaratacaktır. Sorunları ikiye ayırır:

1- Bireyin kültüre uyumu veya tam tersi durumlarda görülenler

2- Kültürün farklı kesimlerinin birbirine adapte olması sürecinde görülenler.

Kültürel gecikmenin en önemli kısmı ikinci kısımdır. Böylece kültürün farklı kesimini değiştiren buluş vb. gibi etmenler, kültürün diğer kesimlerinde senkronik değilse sorun oluşturacaktır. Maddi ve manevi kültürün senkronik değişmesiyle planlı bir gelecek tasarlayarak senkronik gecikme engellenebilir (Oskay 1992).

Kültürel değişimin toplum ve bireye olumsuz yansıması sonucunda soyutlanma, uyum sağlayamama, bireyin kendine yabancılaşması, anomi ve en sonunda kaotik bir yaşam alanının ortaya çıkması gerçekleşebilir. XX. yüzyılda olumsuz durumlara neden olan olguların ise sanayileşme ve kentlileşme olduğu belirtilmiştir.

Kültürel değişimin en hızlı olduğu dönem ise geleneksel kültürden endüstri toplumuna geçişte yaşanmaktadır. Bu konuya ilişkin araştırmalar tezimin üçüncü bölümünün son başlığında aktarılmıştır.

3.7. Geleneksel Toplumdan Endüstri Toplumuna Geçiş

Gelenekçi yapıya sahip toplumların kırsal yaşamdan vazgeçip kentlere göç etmelerini sağlayan şey ne olduğu, sanayileşmenin arttığı yerlerde oluşan mega kentlerde bireyler arasında ilişkiler nasıl devam ediyor olmasıyla geleneklerin değişime uğrayarak Endüstri devrimi ile toplumlar nasıl evrildiğini gibi soruların yanıtlarını inceleyebiliriz:

“ABD ve Avrupa’nın batı bölgelerindeki ülkeler; modernliğe geçiş sürecini kanksayarak, özümseyerek ve bedeller ödeyerek değişmişlerdir” (Sezal 2003: 580-581). Buradan şunu anlayabiliriz ki bu ülkelerin dışında kalan diğer ülkeler ise mesela Orta Doğu ülkelerine aniden gelen modernlik, emperyalizmin dayattığı baskıcı etkenlerle yaşanmıştır.

XVIII. ve XIX. yüzyıllar arasında yaşanan endüstri devrimi, diğer bir adıyla “sanayi devrimi”; insan ve hayvan gücünü yetersiz bulmuştur. Buhar gücünün icadıyla başlayan makineleşme süreci toplumsal değişikliklere neden olmuştur.

C. H. Saint Simon “Sanayi Devrimi” ile başlayan köklü değişikliklerin topluma yansımalarını “endüstri toplumu” olarak adlandırmıştır. Böylece Simon, sanayileşmenin getireceği değişiklikleri göz önünde bulundurarak planlı bir şekilde incelemiştir. Araştırmalarıyla vardığı sonuçlardan biri toplumun geleneksel üretim tarzıyla devam etmemesi gerektiğidir (Wernick 2017). Yine modernite ve sanayi çağının sağlıklı devam edebilmesi için bilimin gerekliliğini vurgular.

Simon “endüstri toplumu” kavramı bağlamında; XIX. yüzyılda hızla gelişen endüstrinin, makineleşmenin artmasıyla birlikte gelecekte insan gücüne gerek kalmayan üretim tarzına dönüşeceğini belirtmiştir. Sonraki aşama da ise tüm bu kültürel değişim ve dönüşümler yaşanırken bireyler arasında çeşitli olumsuzluklar, statü kavgaları gibi sorunlaryaşanacağını vurgular. Bu dönemde doğan en güçlü sınıf ise liberallerdir. Ekonomik özgürlüğün gerekliliğini savunan liberal sınıf, kendi aralarında endüstriye sıkı sıkıya bağlanarak ortak endüstri kurallarını benimsemişlerdir. Kalkınmakta olan diğer sanayileşmemiş devletler ise ilkel üretim biçimlerinin evrimi için gelişmiş olan ülkeleri

araştırmak ve kendi ülkeleri için en uygun olanı benimsemek zorundadırlar (Avcı 1990).

Kalkınmanın ancak ekonomiyle olabileceğinin farkına varan ve kalkınmış ülkelerden biri İngiltere'dir. Farklı teknolojilere sahip bazı gelişmiş ülkeler arasında endüstri, gelişmişlik farklılığı gösterse de hepsinde endüstri devriminin varlığını görebilmekteyiz. Çağdaş bilimin sistemli çalışması, parasal ticaretin uluslararası pazar haline gelmesi, kırdan kente göçlerin yaşanması, mekanik dayanışmanın kentlerde kamu hizmetine dönüşmesi, el emeğinin yerini makinelerin alması, yeni mesleklerin ortaya çıkması sanayileşmeyi betimlemektedir (Deane 1994). Böylece XX. yüzyılda gelişmemiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki farkın büyüklüğü değerlendirmek bile zor olacaktır.

Hans Freyer, "*Sanayi Çağı*" adlı eserinde endüstrinin tarihsel gelişiminden yola çıkarak toplum ve birey ilişkisini incelemiştir. Sosyolojik araştırma neticesinde bireyin yaşadığını sosyal sorunlar üzerinde durmuştur. Ona göre sosyal ve psikolojik sorunlar yaşanmasının temelinde sosyo-ekonomik nedenler vardır (Akyüz 2009). Üretim araçlarını elinde bulunduran sermayedar sınıfın gücünün giderek globalleşmesi toplumda ezici sonuçlara sebep olmuştur. Freyer bu sorunların üzerinde durarak nedenlerini eserinde ele almıştır.

Freyer Sanayi Devrimi'nin, önemli gelişmelerini altı dönemde sıralamıştır:

Birinci Dalga: 1765-1780 İngiltere dokuma endüstrisi: El emeğinin yetersiz ve ilkel olduğu uzun bir sürecin ardından James Watt'ın icat ettiği buhar makinesiyle üretimde makineleşme devrine geçilmiştir (Freyer 2014)

İkinci Dalga: 1780 demir çelik sanayisi: Demir çelik sanayisinin gelişmesi bu yıllarda başlamış; daha dayanıklı olan bu demir malzeme özellikle gemiler, demir yolları, köprüler vb. gibi pek çok alanda kullanılmaya başlanacaktır.

Üçüncü Dalga: 1825 ulaşım çağı: G. Stephenson tarafından geliştirilen ilk buharlı lokomotifin kullanımı ile demir yolu ulaşımı başlamıştır. Bu sayede diğer madenlerin taşınması da kolaylaşmıştır.

Dördüncü Dalga: 1850'li yıllar itibarıyla sanayileşme kimya alanında gelişme göstermiştir. J. Leibig'in doğal olmayan gübreleme yöntemi ile tarımda reform

yaşanmıştır. Ayrıca Alfred Nobel'in dinamiti icadı da bu dönemde gerçekleşmiştir. Günümüzde pek çok alanda dağıtılan en saygın ödülün bu icadın sahibinin adıyla anılması da hayli ilginçtir.

Beşinci Dalga: 1875 elektrik endüstrisi; buhar gücüne karşı bir devrim niteliğindedir. Başta Nikola Tesla olmak üzere pek çok saygın ismin emeğinin geçtiği elektrik endüstrisi, bugün temel ihtiyaç haline gelmiş vazgeçilmez bir enerji kaynağıdır.

Altıncı Dalga: 1900'lerin başında gelişen içten yanmalı otomobil endüstrisi iki asrı aşkın bir süredir başta petrol olmak üzere dünyanın fosil yakıt kaynakları üzerinde acımasız bir rekabetin ortaya çıkmasını sağlayan altıncı dalga olmuştur.

Freyer'in tüm bu Sanayi Devrimi dalgalarını günümüze kadar devam ettirecek olursak yedinci dalgaya Uzay Çağı (Nükleer Çağ) adını verebiliriz.

Emile Durkheim, bilimsel devrimin gelenekçi toplumların organizasyon şeklinde değişikliklere neden olduğunu; böylece geleneksel bireylerin benimsemiş oldukları normlarda çözümler görüleceğini belirtmiştir (Avcı 1990).

Endüstri toplumunu inceleyen M. Weber, sanayi toplumu yapılanmasının bireyin günlük yaşamına kadar nüfuz ettiğini belirtir (Atiker 1998). Bu durumu sağlayan mekanizma ise akılcı bürokrasinin varlığı ile gelişen kapitalist üretim düzenidir. Kapitalist sistem bireyde benlik sorunu oluşturacaktır. Weber'in tabiriyle akılcı bürokrasi, kişinin hür iradesini elinden alarak bir makine parçasına dönüştürecektir. Hatta akılcı bürokrasi bireyin ince zevklerini (aşk, sevgi) de törpüler (Giddens 2010).

Sanayileşmenin ilk ilkesi insan gücünün yetersizliği ve az ürün üretiyor olmasıydı. Sanayileşme ile makineleşen üretim sistemi, az zamanda çok ürün üretme fikriyle gelişmiştir. Taylor hem patron hem çalışan için en üst seviye ve en iyi çalışma biçimini getirmeye çalışmış; üretim ve hız yönetimi ilkesi hakkında birkaç bilimsel çalışma yürütmüş ve öncülük etmiştir. Eserlerinden "*Bilimsel Yöneticilik*"te belirttiği ilke ye göre insan üretmek için vardır. İnsanı sosyal ortamından çıkarır; adeta gres yağıyla yağlanan bir üretim mekanizması olarak görür. Yine mekanik parça gibi çalışan mavi yakalılar sınıfının çalışma ortamındaki ergonomisini belirlemiştir. Mesai saatlerinin hesaplamasını yapıp fazla üretimi sağlamak için az ücretle ek mesai fikrini

öne sürmüştür. Böylece Taylor, çalışan emekçi sınıfı için bir düzenleme getirmeye çalışmıştır. Bununla amacı insanların üretim sürecine uyumunu sağlamak olsa da bu düzenlemeler patronların işine gelmiştir. Zaten sabah erken saatte işe giden insanların, üstüne birde ek mesai ile yorgun argın evlerine dönecekleri hesaplanmamış; en önemlisi insanın sosyal bir varlık olduğu düşünülmeden bu düzen oluşturulmuştur (Pring 2019).

Taylor'ın kavramı üretim araçları sahiplerinin işine yaramış, üretim hızlanmıştır. Fakat bu durumda Marx'ın, insanın ürettiği metaya yabancılaşma teorisini; sosyalliğini kaybeden işçilerin, ürettikleri ürünü satın alamamaları örneğiyle pekiştirebiliriz.

Sosyalliğini kaybeden birey kendine yabancılaşmanın farkına varabilir; fakat bu farkına varış olumlu sonuçlar doğurmayabilir. Çünkü bu durum bireyin madde bağımlılığına başlamasının başlıca nedeni olabilir. İnsan, bilincini uyuşturan bu maddelerin sağladığı halüsinasyonlarla geçici mutluluğa kısa yoldan ulaşmayı deneyecektir. Hâlbuki bu yol insan biyolojisine zarar vermektense ve kendini aldatmaktan başka bir şeye yaramaz. Onun asıl yapması gereken şey yaşadığı ortamı düzeltmek akılcı tercihlerle kendisine alternatifler yaratmak olmalıdır (Ergün 1985).

Bireysel gelişimin önemi bir kez daha burada anlaşılacaktır. Kişi kendisini eğiterek, bilgilenmek suretiyle ancak bu sorunlara göğüs gerebilir. Sadece kendisi değil tabi ki hükümetlerin de vatandaşlarının refahı için uğraşmalıdır.

Daniel Bell'in "sanayi sonrası toplum"lara yönelik düşüncelerini şöyle özetlemek mümkündür: Sanayi ile dönüşümün gerçekleştiği kentlerde yaşayan bireylerin yaşam tarzında birtakım olumsuz olaylar gelişir. Birey, çalış-üret-tüket ideolojisinin hâkim olduğu bu topluluk içerisinde monotonlaşır. El emeğinin yerini alan hidrolik güç, bireyin yaratıcılığına engel olmaktadır. Böylesi bir durumda özgün sanatsal üretimler yerine birbirine benzeyen seri üretim gerçekleşmektedir (Bell 1972). İnsanın üretimdeki fonksiyonunu, sanayi tipi üretimde kullanılan makinenin bir parçasına benzetebiliriz. Makineleri dizayn eden mekanik düşünceli mühendis mesleğine sahip bireylerin sayısının bu dönemde arttığını görebiliriz.

Toffler ise endüstri toplumlarını Durkheim'in mekanik ve organik dayanışma modeline benzetmektedir. Bu benzetme ise şu şekildedir: Kırsaldaki geniş ailenin yerini sanayileşme sürecinde çekirdek ailenin almasıyla birlikte ailenin eğitici ve kurum olarak pek önemi kalmıyordu; aile eğitiminin rolünü okullar karşılamaktadır. Evin direği olan babanın yeri artık huzurevleridir. Kırsal alandan kente göçün artmasıyla emekçiler sadece bir araç olarak görülmeye başlandı ve toplum yaşamı stabil hal almaya başladı. İşyerlerinde işveren ve işçi arasındaki idari pozisyonlarda yer alan şeflerin işçiler karşısındaki konumu, okullarda öğrencilerin de işçilerin konumuna benzer kurumsal bir yapıyla karşı karşı kalması; ayrı ayrı kurumların insan üzerinde hegemonik güç oluşturduğunu göstermektedir (Toffler 1997). Şeflerin, amirlerin emirlerine itaat ederek yaşamını devam ettirmeleri işçilerin sosyal hayatında önemli sorunlara neden olabilmektedir.

Bölgelere ayrılmış iş sisteminin özelliği, işçilerin belirli bir alanda uzmanlaşarak çalışmasıdır. Bu durumda çalışan kişi, yaptığı işin sadece bir parçasında yer almaktadır. Emekçinin üretilen metanın tamamının ne olduğuna dair bilgisi dahi olmayabilir. Böylece insan bir ürünün ham maddesinden, satışa çıkacak son şekline kadarki evreleri bilemeyebilir. Üretim aşamalarının birinde bulunmasına rağmen o ürünü satın alamaması gibi durumlar ise bireyin kendine yabancılaşmasıyla öz güven kaybına neden olabilmektedir (Ergün 1985).

Bir mukayese yapacak olursak dünya ekonomisinin önde gelen ülkelerinden biri olan İngiltere, sanayileşmeyi başlatan ve işçi emeğini kapitalizm ideolojisiyle kullanan ilk ülkedir. Buna rağmen İngiliz toplumu, sanayi kültürüne entegre olabilmıştır. Fakat doğu ülkeleri ise kültürlerine ait olmayan fabrika ürünlerini tüketirken olumsuz neticelerle karşılaşmışlardır.

Wallerstein modern dünyanın getirmiş olduğu kapitalist ekonomi sistemine geçen toplumlarda sorunların oluşabileceğini fakat yarım yüzyıl içinde dünyada hangi sistemin devam edebileceğini bilemediğimizi de belirtmektedir (Wallerstein 2000: 102).

Kapitalist ülkeler fakir ülkelerde yaptıkları üretim faaliyetlerinde işçi emeğini ve sağlığını umursamaksızın yarım gün mesaisinin daha çok çalışmasında bir sakınca

görmezler. Sonuç olarak Rusya, Çin, Hindistan, Endonezya ve Türkiye gibi diğer ülkelerde bireylerin kırsal yaşamlarını terk etmesiyle ve yeni bir yaşam tarzına giriş yapmasıyla başlayan aile, çevre ve çalışma ortamındaki bu sorunlar, toplumlarda yabancılaşma ve en sonunda kaosa neden olabilmektedir. Bilindiği gibi Durkheim anomiyeye sebebiyet veren nedenlerin temelinde sanayileşmenin olduğunu vurgulamıştır.

3.8. Anomi ve Kaosun Yaratılması

Kadim medeniyetler kurmuş olan Çin, Hint, eski Mısır, Sümer, Akad, Babil, Asur, Pers, Anadolu, Antik Yunan gibi toplumlar arasında ilişkiler yok denecek kadar azdı; ancak savaş veya göç gibi durumlarda birbirilerini tanıma imkânı bulabiliyorlardı. Tüm bu medeniyetler birbirlerinden bağlantısız olsalar da ortak bir amaçları olmuştur, o da toplumsal düzendir. Bunu geride bıraktıkları yazıtlardan, anlatılardan, mitolojilerinden öğrenebiliyoruz. Düzeni sağlayanın genellikle yüce varlık tarafından beklenmektedir (Akdeniz 2017: 40).

Antropolojik ve arkeolojik araştırmalar neticesinde antik toplumların pek çoğunda toplumsal dengeyi temsil eden iki farklı güç oluşturulduğu görülmüştür. Örneğin; Çin geleneğindeki Yin-Yang dengesi, İran'ın Zerdüşt inancında yer alan Hürmüz-Ehrimen dengesi, Batı Anadolu'da ve Eski Yunan'da tanrıların varoluş sürecini ele alan kaos-kozmos dengesini sayabiliriz (Akdeniz 2017). Semavi dinlerde ise şeytan-melek ile sembolleştirilmiş iki zıt kutupta yer alan iyilik-kötülük dengesi kaosla başa çıkabilmenin yolu olarak görülmüştür.

Dinlerde ki bu iki kutupluluk inancı küreselleşmesi sonucunda kaybolmuş. Toplumların kendi içinde ve dışarıda yaşadığı uyum sorunlarının giderek artması toplulukları olumsuz etkileyebilmektedir.

Böylece Batı, gelişmekte olan toplumlarda sanayileşme ve kentleşmenin yarattığı anomik ve kaotik düzensizliklerden yararlanarak yeni bir düzen misyonu edinmiş bu toplulukları kukla gibi oynatıp kaos teorisini üzerlerinde uygulayabilmektedir. Sömürgeci güçler verilerden yararlanarak geliştirdiği teorileri uluslararası alanda siyasi-sosyal sorunlar üzerinde kendi pragmatik hedefleri için birer vizyona dönüştürmüştür.

“Batı’nın kendi dışındaki toplumlarla kurmuş olduğu ilişki öncelikle egemenlik ilişkisidir. Konun benzer bir biçimde ele alınması Batı’nın kendi dışındaki toplumlar üzerinde egemenlik kurma girişimlerini kolaylaştırmakta, bu girişime, en azından görünürde bir haklılık kazandırmaktadır. Bir yandan Batı yayılcılığı Batı’nın kendi gücünün, kendi gelişmesinin doğal bir sonucu sayılmakta, öte yanda ise Batı’nın yayılmasıyla uygarlığı, evrensel gerçeği taşıma yükümlülüğü yerine getirdiği öne sürülmektedir... Uygarlıkla ilgili kuramlar bu anlayış içinde geliştirilmiştir... Uygarlığın tek oluşu, uluslararası niteliği ve uygarlık araçlarının bir toplumdan başka bir topluma kolayca geçebileceği bizlere öğretilmiş, bunun toplum açısından kendi kimliği, tarihi ile herhangi bir sakınca taşımayacağı söylenmiştir.” (Sezer 1999: 40).

Anomik toplumların sosyal sorunlar oluşturduğu ifade edilerek buradan hareketle kaos teorisi sosyolojik perspektiften tartışılmaktadır. Mevcut durum, Batı’nın Orta Doğuda önce kaotik bir ortam yaratıp sonra da kaos teorisini modelleme denemesi şeklinde yorumlanabilir.

Batı Avrupa ve Amerika gibi sömürgeci ülkelerin diğer toplumlar ile münasebeti ilk başta hegemoniktir. Merkez ülke konumunda olan Batılı devlet, diğer toplumlar üzerinde kurmuş olduğu hegemonyasını daima meşru göstermek için bahaneler üretir. Bu tip yayılcı politika ile güç kazanma amaçlanır (Sezer 2015: 40).

Yayılcı Batılı devletler daima diğer toplumlara müdahalelerini meşrulaştıracak bir gerekçe bulmuşlardır. Bu toplumlarda sosyolojik süreçlerde ortaya çıkan ya da çıkarılan kaoslar bu müdahalelerin en temel nedenleri arasındadır. Bu toplumları kolayca yönetebilme isteği, sosyoloji bilimine duyulan ihtiyacı artırmıştır. Böylece müdahale normları bozuntuya uğratılmış toplumlarda bilim aracılığıyla mümkün olabilmektedir. Sosyolojik araştırmalarla ortaya konulan anomi ve kaos teorileri toplumlara ya da gruplara dışarıdan yapılacak müdahalelerin gerekçesini hazırlamaktadır.

“Küresel boyutta toplumların dinamiklerine yapılan müdahaleler en çok da değerler sistemine yönelik olmuştur. Her toplumun bir değerler sistemi vardır; değerlerin iyi veya kötü oluşu bizim konumuz değildir. Nitekim post-modern ideoloji de değerlerin fazlalığından dolayı göreceli bir olgu olarak ortaya çıkmıştır” (Küçük 2000: 50).

Dolayısıyla bu müdahalelerle birlikte toplumların temel kurallarından koparak gücünü kaybetmesi sonucunda çözülmeye başlaması demek anomi ve en kötü durum olarak kaosun yaşanmasına neden olabilir.

Bu vizyonu, toplumsal değerleri bozmak suretiyle oluşacak kaos ortamında ülkelerin yönetilmesi olarak ifade edebiliriz. Örneğin 2011 yılında başlayan Suriye sorununun, son yedi yıl boyunca kaos ortamının en belirgin örneği olduğunu söyleyebiliriz. Yaşanan kaotik ortam ülkeyi dış müdahalelere açık hale getirdi. Suriye'nin toplumsal değerler sistemini çökerten merkez ülkeler tarafından sözde demokrasi gösterilerinin başlatılması, ülkeye dışarıdan yapılan müdahalelere neden olmaktadır.

Amerika gibi küresel güçler bölgedeki kaostan yararlanarak Suriye yönetimi devirebilmek için terörü desteklediler. İlk başta zararsızmış gibi görünen gösteriler, yerini iç savaşa bıraktı; böylece ülkedeki kaos giderek derinleşti. ABD, Rusya, İran, Türkiye ve Suudi Arabistan gibi küresel ve bölgesel güçlerin bölgeyi bir yangına çevirmesiyle kimin kiminle savaştığı belirsiz hal almıştır. Rusya Başkanı V. Putin'in "Batı, Suriye'ye saldırılarını tekrarlarsa uluslararası ilişkilerde kaos çıkar." (bbc.com/turkce 2019) Şeklindeki uyarısı, mevcut kaosun daha da büyüyeceğinin göstergesidir.

Buradan hareketle global güçlerin Orta Doğu'ya müdahale ederek çeşitli karışıklıklar oluşturması, bölgeyi kaosa sokmuş; terörün kol gezdiği bir yer haline getirerek kendi menfaatlerine uygun bir ortam hazırlamıştır. Böylece burada kaos teorisinin mükemmel bir uygulamasıyla karşılaşmaktayız.

Demokrasisi güçlü olmayan, siyasal dengesi bozuk ülkelerde düzensizlik görülür. Buralarda muhalefetin sesi bastırılmış, hatta yok sayılarak kendini ifade ve iktidara talip olma imkânları yok edilmiştir. Bu tip devletleri yönetmek de kaosla mümkündür. Bu ortamda sosyal olaylar yaratılarak insanların teröre yönlendirilmesi de kolay olmaktadır (İkiz 2015).

En küçük bir provokasyon un anında bir kıvılcıma dönüşüp büyük olaylara neden olması şaşırtıcı değildir. Her ne kadar bu durumu sosyolojik açıdan “kelebek etkisi” kavramı ile açıklamak tam olarak doğru olmasa da mecazi bir ifade olarak bu kavramı kullanmakta da bir mahzur olmasa gerekir. Burada sistemi temsil eden kelebek zaten gelişmelere hazırdır. Onun kanadını çırpması ise sadece bir araç olacaktır (Durham 1997). Böylece bölgede gerçekleşen provokasyonlar da olayları tetikleyerek toplumsal ortamı bir terör kasırgasına çevirebilirler.

Sosyolojik manada birey ve toplum kendini güvende hissetmek ister. Fakat bu, toplumsal düzenin baskı ile de olsa sağlanmasının umulduğu anlamına gelmez. Otoriter baskıcı düzen, toplumsal bunalıma neden olacağı gibi bireyin kendine yabancılaşması ihtimalini de yükseltecektir.

Bu başlıkta toplumsal yaşamda anominin nedenleri tartışılmıştır. Sonraki başlıkta ise Bauman’dan hareketle küreselleşme süreci ve sonucunda post-modernizmin anomi/kaos etkisi tartışılmaktadır.

3.9. Bauman’dan Hareketle Küreselleşme Sürecinde Post-Modern Kaos

Küreselleşme konusuna yönelik açıklamalar farklılıklar gösterebilmektedir. İlki geniş kapsamlı olup İngiltere’de başlayan “endüstri devrimi”ne dayanmaktadır. Diğer bir fikir ise yakın tarihte televizyon, bilgisayar ve telefon çağında gerçekleştiği görüşündedirler (Zencirkıran 2013). Dünya son zamanlarda hızla gelişip değişmekte bu değişimden kimileri faydalanmakta kimileri ise zarar görmektedirler. Kapitalizmin dünya üzerinde hâkimiyet kurmasından bugüne dek küreselleşme kavramı gündemdeki yerini korumuştur. 1980’de Türkiye’nin gündemine giren küreselleşme kavramı 1984’ten itibaren Türkiye’yi tamamen etkisi altına almıştır.

Global sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak “küreselleşme”, “evrenselleşme” gibi pek çok farklı kavramlar literatüre girmiştir. Globalleşme kavramının kapsamı için tam bir uzlaşma sağlanamamış görünüyorsa da asıl kullanım alanı ekonomidir (Balay 2004: 62).

Küreselleşme terimi hemen hemen herkesin diline pelesenk olmuş, hayatımızın her alanına nüfuz etmiştir.

Kimileri küreselleşme olmadan aç kalacağımızı, hayatımızı devam ettiremeyeceğimiz savunurken kimileri de bunun son derece zararlı olduğunu düşünmektedir. Küreselleşme süreci entropik olma özelliğini taşır. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Küreselleşme Batı kaynaklı bir değişim olup bu değişimin görüldüğü ülkelerde geri dönüşü olmayan bir başlangıç halidir. Kimi toplumlarda kelebek etkisinin dahi yaşanmasına neden olabilir.

Amerikan hızlı tüketim kültürünün önemli bir markası olan “Burger King”in Türkiye’de 600’den fazla şube açması küreselleşmeye çarpıcı bir örnektir (tabfoods.com/ 2019).

Küreselleşme; “düzensiz yeni bir dünya”dır. Düzen olmayan şey kaostur. Aslında post-modernizm, bu düzen-kaos sarmalındaki insanların çare arayışlarından biridir. Yeni dünya tanımlaması ise post-modernizmle devamlılığını sürdürmektedir (Bauman 2003).

Bu bağlamda küreselleşme kavramının, post-modernizmin uluslararası alanda yayılmasını kolaylaştıran bir araç olacağını düşünebiliriz.

XX. yüzyılda enformasyon teknolojisinin hızla gelişmesiyle Batı’dan Doğu’ya doğru ihraç edilen kültürel dizüfyonizm, sosyal bilimcileri küreselleşmenin nedenlerini araştırmaya sevk etmiştir. 1960’larda Mc Luhan’ın “evrensel köy” benzetmesi küreselleşme sorunlarına yönelik akademinin dikkatini çekerek kavramın sosyal bilimciler arasında tartışılmaya başlanmasına yol açmıştır.

Bauman “Dünya insanoğlunun bahçesine dönmüştü ama onu vahşetin kaosuna düşmekten ancak bahçıvanın tetikte duran dikkati koruyabilirdi.” Demiştir (Bauman 1997: 274). Bauman’ın dünyayı insanın bahçesine benzetmesinde bilinçsiz küreselleşmenin tehdidini vurgulama amacı açıktır.

Küreselleşme kavramı XXI. yüzyılın popüler kavramıdır. Bauman’ın evrenselleşme düşüncesine yönelik diğer bir eleştirisi ise evrende özellikle dünyada normların çözülmesi ve karmaşa yaşanması otoriter gücün eksikliğidir (Bauman 1999).

Ona göre, küreselleşme ile modern toplumlar diğer toplumların geleneklerine müdahale ederek bireyin çözülmesine neden olurlar; bunun sonucunda bireylerin normlara aykırı tutumu alması toplumda kaosa neden olabilir.

Küreselleşme iyi mi kötü mü? Bu durumda Bauman'a göre küreselleşme, dünyada yaşanan tüm olayları kabullenme halidir (Bauman 2001). Bilhassa ekonomik gücü elinde bulunduran ülkelerin istediğini yapabilmesine karşılık “Ama o güçlü bir devlet, istediğini yapar.” gibi söylemler, gelişmemiş toplumların “El elden üstündür.” gibi bir kanıksanmış tavrıyla karşılaşmamız gibidir.

Buradan hareketle küreselleşme süreci, grupları ve toplumları kendi iç dinamiklerine göre ayrıştırarak çözülmeye doğru sürükler. Diğer bir önemli yanı ise toplumu ayrıştırma sürecinde seçkin sınıf ile alt tabakaların arasında adım adım yabancılaşma yaşanmasıdır (Bauman 1999).

Buna rağmen evrenselleşme sürecinde yaşanan değişimler bazen bölgedeki gruplar için faydalı olabilir. Örneğin küreselleşme sürecinde alt kültürü oluşturan etnik grup bağımsızlığını elde edebilir. Fakat ülke genelinde ise hoş karşılanmaz ve tepki çekerse toplum kaotik durumla karşı karşıya kalabilir.

Sosyolojinin bir diğer ilgilendiği alansa “post-modernizm”dir. Post-modernizm konusunda iki farklı görüş vardır. Bunlardan ilki post-modernizme kuşkucu bakmaktadır. Bu süreci toplumlar arası ve toplum içi ilişkilerin kopmaya uğraması olarak yorumlar. Toplum hastalanır, kaos sürecine girer. Geri dönüşün imkânsız olarak adlandırıldığı bu dönemde insan ilişkilerinde yabancılaşma ve düzensizlik artarak bireyselliğin hiçbir değeri kalmayacaktır. Bireysel ideolojiler tamamen değersizleşir. Post-modern çağ, kaos çağıdır artık. Böyle bir toplum elbette diğer askerî ve ekonomik gücü olan toplumların yaptırımı karşısında duramayacaktır (Rosenau 2004).

Kaos kavramı Bauman için “belirsizlik”tir. Belirsizlik kavramı ise modernitenin zorla dayattığı rahatsız edici bir durumdur. Toplumun belirsizliği giderebilmesi; bilinmezliğin, ikircikliğin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabilecektir. Fakat böyle zamanlarda sorunlara yenisinin de eklendiği görülebilmektedir (Bauman 1998).

Yukarıdaki parçadan hareketle belirsizlik=kaos bilinmezliği üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Düzenin olmadığı yerde belirsizlik, belirsizliğin olduğu yerde ise toplumsal kaosun görüleceğini tahmin edebiliriz (Bauman 1998).

Bauman, -Batı'da düzen anlayışı değişimin 1500'lü yıllarda başladığını belirerek-modernitenin getirdiği bilinmeyen sorunlara dair tarihsel araştırmalar yapmıştır. Düzenin gerekliliğini benimseyen Batı, onu değiştirilemeyen kutsal bir kanun gibi görmüştür. Düzen fikri, tarihte tanrı-kral olarak kabul edilen hükümdarların otoritesi gibi sorgulanamazdı. Bauman'a göre moderniteyle gelen yeni düzende toplumun modernite öncesi geçerli kurallarının benimsenmemesi kaotik ortam yaratmıştır. Kaosun giderilmesi için girişilen uğraşlar büyük olasılıkla olumsuz sonuçlanacaktır. Bu durumda Bauman'a göre kaotik sorunların artması muhtemeldir (Bauman 1998).

Bu bağlamda modernite ile düzen ilişkisine yapılan müdahale, kaos sorununu gidermek bir yana yeni bir kaos düzenini beraberinde getirecektir. Dolayısıyla kaosa yönelik yapılan her post-modern müdahale, bir önceki kaosun giderilmesinin aksine yepyeni bir sorunu meydana çıkarır (Bauman 1997).

SONUÇ

Toplumlar geleneksel yaşamdan modern yaşama geçişte yaşanması muhtemel birtakım sorunlar yaşamaktadır. Çalışmanın temel amacı da anomi/kaos gibi toplumsal sorunları kavramsal ele almaktır.

Durkheim “Toplumsal İşbölümü” adlı eserinde mekanikten organik dayanışmaya geçişte yeni koşullara uyum sağlanamadığında yani bireylerin toplumsal kuralları yerine getirmede başarılı ya da istekli olamadıklarında, değerler ve normların yapısal işlevlerini yitirdiklerini, bireysel bilinçlerin zayıfladığını, hareket ve devamlılık fiillerinde yoksunluk yaşandığını ve böylece normlara olan inancın çöktüğünü dolayısıyla anomik toplumların oluştuğunu ileri sürmüştür.

Anominin nedeni: “Toplumun sosyal yapısındaki değişimdir ve bu değişimin pozitif veya negatif olması bir önem arz etmez. Bireyin geleneksel yapısındaki bozukluk, kişinin sosyo-kültürel ve ekonomik durumunda kötüleşme görülmesidir. Tüm bu olaylar Durkheim’a göre kentlerde yayılmış bir hastalıktır. Bu anlamda organik dayanışmanın bariz görüldüğü toplumda anomik intiharların yaşandığını söyler” (Kızılcılık 1992: 117).

Dolayısıyla organik dayanışmanın görüldüğü toplumlarda bireyin bir kültürel bir de sosyal çevreye sahip olduğu söylenebilir. Sosyal/kültürel çevrenin bağ kuramaması bireylerin yaşadığı ortamda huzursuzluğun yaşanması. Böylesi bir durumda toplumların veya grupların manevi değerler sisteminde bozukluklara neden olabilecektir.

Leo Srole, toplumun üyelerinin sosyal bütünlüğünün olmaması halinde kaotik bir topluma dönüşmesine işaret eder. Böylesi bir durumda toplum kendisinin durumunun düzelmeyeceği endişesine kapılabilir. Toplumsal gelecek kaygısına huzursuzluğa neden olacaktır.

Bu bağlamda, bireylerde düzensizlik, kurallara uymama ve sapma görülebilir. Bu durum kaos teorisinin bir kavramı olan entropi ile ilişkilendirilebilir. Toplumda kuralsızlığın baş vermesi ile düzenden düzensizliğe evrilen toplumsal yaşamın düzeltilip bu hastalığın giderilmesi entropi kavramına göre mümkün değildir. Bilakis toplumsal

düzensizlik giderek artacaktır.

Sosyal düzensizliğin entropisini engelleyebilmek için toplumsal birliktelik ve ortak hareket gereklidir. Sosyolojik kurumlarının işlevini tam olarak yerine getirmesi, sosyal düzenin sağlanabilmesi için bu konu çok önemlidir.

Düzenin var olabilmesi için Bauman'ın fikri aksinedir. Ona göre düzensizlik kaos ile aynı anlama gelmektedir: "Düzen için kaos, kaos için düzen gereklidir." Şeklinde belirtmiştir (Bauman 2003: 14). Peki, anomik/ kaotik toplumlar veya gruplar nasıl düzeni sağlayabilir? Derin araştırmalar gerektiren bu konu hakkında elde edilecek bulgular, kuşkusuz doğru adımların atılmasında sosyoloji bilimine ve bütün insanlığa önemli katkılar sağlayacaktır.

Bauman'ın düzen için gerekli olan şeyin kaos olduğu sözünü doğrular nitelikte Nietzsche'nin ifadesi şu şekildedir: "Dans eden bir yıldız doğurabilmesi için, insanın içinde kaos olmalıdır." aforizmasını dile getirmiştir. Böylece evrim ya da devrim için kaosun gerekliliğini savunmuştur (Nietzsche 2010: 6).

Kaos olmayan mutlak bir düzenden bahsedebilmek pek mümkün değildir. Evrene (toplumsal boyutta) dışarıdan baktığımızda her şey sorunsuz gözüksede, Fraktallar geometrisine göre böylesi bir tespit ancak sorunlara karşı yüzeysel bakmamızın sonucudur. Genelden özele derinlemesine mikro boyutta sosyolojik araştırma yapmamız halinde toplumlar, gruplar ve bireylerde anomiye rastlanacaktır. Ekonomik açıdan gelişmiş ve hiçbir sorunun yaşanmadığı toplumları fraktal tekniği ile araştırarak olursak düzensizlikle karşılaşılacaktır. Anomi gibi toplumsal hastalıkları incelerken kaosun konusu olan fraktallara kavramı da dahil edilerek araştırma yapılmalıdır.

Toplumsal sorunlara yönelik derinlemesine araştırma yapılmadığında mikro boyutta sorunlar ortaya koyulamamaktadır. Bu durumda toplumda küçük sorunlar "kelebek etkisi" ile kartopu gibi hızlıca büyüyerek tüm toplumun sorunu haline gelebilir. Gleick bu etkinin rastlantısal olmadığını söyler (Gleick 2014).

Görmezden gelinen küçük olaylar büyük sorunların kaynağını oluşturabilir. Bu sorunlardan bir tanesi de suçtur. Durkheim'a göre suç sadece bireysel nedenlerden

kaynaklanmaz, hatta asıl nedeni toplumsal sorunlardır. Gelişmekte olan toplumların üyelerinin büyük çoğunluğu çağın gerekliliğine ayak uydurmak için elinden geleni yapabileceklerdir.

Kapitalizm ile yoksul ve zengin kesim arasındaki somut tabakalaşma bireylerin daha çok kazanma hırsını tetiklemiştir. Bireyin zenginleşme hırsı, her türlü “de facto” yola başvurusu demektir. Böylece hırsızlıkla kısa yoldan zenginleşme arzusu suçların/suçluların oranının artmasında etkili olabilecektir.

Durkheim, her toplumda suçların yaşanması gerekliliğini savunmuştur. Ona göre suç olmazsa toplum gelişemez kendini koruma mekanizması geliştiremez. En basitinden teknolojinin gelişmesiyle e-ticaret artmıştır. Bu vesileyle ortaya çıkan internet suçlarına karışan dolandırıcıların amacı kolay yoldan zenginleşmektir. Durkheim’in söylediği gibi bu suç yaşanmamış olsaydı günümüzde e-ticaret dolandırıcılığına karşı önlem alınmayacak, bu konudaki hukuki ve teknik eksiklikler giderilmeyeceğinden daha büyük felaketler yaşanabilecekti.

XXI. yüzyılda teknolojik iletişim araçlarının gelişmesi hızlanmış, gelişmemiş ülkelerin teknolojik araçları “know-how” şeklinde kullanımı bu tip ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Yaşadığımız yüzyılın başlangıcıyla bugünü arasında görülen hızlı değişimler, teknolojinin olmazsa olmaz haline gelmesi kitle toplumunu doğurmuştur. Sanayileşmiş, kentleşmiş, organik dayanışmaya geçmiş toplumlarda televizyon, akıllı telefon, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarıyla bireylerin hedefleri değişmiş; geleneklerinden uzaklaşan toplumun üyelerinin bu sebeplerle birbirine benzemesiyle kitle toplumu oluşmuştur.

İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya gibi gelişmiş ülkelere ithal edilen teknolojik aletlerin hayata doğrudan sokulmasıyla bu teknolojilerin beraberinde getireceği kültüre aynı hızla adapte olunamaması düzensizliğe neden olacaktır.

Toplumların kültürel değişimi esnasında ve sonrasında bireyler değişen kültürel kuralları benimsemekte zorluk çekebilirler. Bu bağlamda, köyden kente göç ile veya başka bir ülkeye geçişte yaşanan “kültürel şok” etkisiyle kişinin kendini toplumun bir

parçası gibi hissedememesinin sonucunda anomi yaşanacaktır.

Aynı şekilde bir toplumda “kültürel evrim” yaşanmış ya da yaşanıyorsa bu sürecin ilk dönemleri sancılı geçecektir ki bu kaçınılmaz bir gerçektir. Bu durumlarda toplumun, alışmış olduğu hayat düzeni varken yerine gelecek veya gelmiş yeni düzeni benimsemesi zaman alacaktır elbette ki bu toplumun her bireyinin değişimi benimseme süreci farklılık gösterebilir.

Gündelik hayatın değişimi birey ve doğa ilişkisine yansıtacaktır. Daha önce de belirtildiği üzere K. Marx’a insanın toplumsallaşma sürecinde doğayla senkronik hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çerçevede, insan çağımızda teknolojinin imkânlarıyla sanal dünyalar yaratmaktadır; bilgisayar simülasyonunda sanki doğada yaşıyormuş gibi benzerliklerle kendini doğadan uzaklaştırıp soyutlamaktadır. Böylece bireyin doğa kanunlarından uzak kalarak ve kendi doğasına da yabancılaşarak ortamdaki kopması da anomiye neden olabilmektedir.

Çağdaş Batı ülkeleri modernliğe geçiş sürecinde bedeller ödemiş ve belirli bir aşamaya gelerek değişmişlerdir. Buradan şunu anlayabiliriz ki bu ülkelerin dışında kalan diğer ülkelere ise -örneğin Orta Doğu ülkelerine- aniden gelen modernlik, emperyalizmin baskıcı uygulamalarıyla yaşanmıştır (Sezal 2003).

Buradan hareketle global güçlerin Orta Doğu’ya müdahale etmesiyle çeşitli karışıklıklar oluşturması, bölgeyi kaosa sokmuş; terörün kol gezdiği bir yer haline getirerek bölgedeki etkinliklerini artırma hedefine uygun bir ortam hazırlamıştır.

Sonuç olarak bireylerin, özgür iradeleriyle bir bütün haline gelerek birbirlerini benimsemesi ve toplumsal sorunların çözümü için fikir üretmeleri gerekir. Çağımızın en büyük sorunlarından biri ödenilen bedellerden ders çıkaramamaktır.

Dünyadaki pozitif ve sosyal bilimlerdeki gelişmeler ışığında araştırmalar yapılarak toplumsal sorunların nedenleri ortaya koyulması gerekir. Siyasilerin bu sorunların nedenlerini nasıl çözebiliriz vizyonunda olması da toplumsal sorunlar için çözüm üretmekte bir imkân sağlayacaktır.

Elbette geleneksel topluluklarda anomi yaşanma ihtimali düşüktür. Fakat

geleneksel topluluklarda kaos yaratılması daha kolaydır. Bugün Türkiye'ye göç eden mülteciler çoğunlukla Irak, Suriye, Azerbaycan, Afganistan ve Türkmenistan kökenlidir. Bu göçlerin nedenleri pek çok sosyolog ve antropolog tarafından araştırılmaya devam etmektedir. Araştırmalara bunun gibi göç eden grupların anomi ve kaos ile ilişkisi de dâhil edilmesi gerekir.

Anomi/kaos olgusu birey ve toplumun zaman içinde geçirmiş olduğu değişiklikler sonrasında oluşabilecek sorunlardır. Bu nedenle toplumsal değişimlerin önüne geçilemez. Ancak toplumun ilk yapısından son yapısı arasında denetlemeler yapılarak önlemler alınabilir.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, Gediz (2017). "Bilim Tarihi ve Felsefesi Ders Günlükleri". *Bilim Felsefesi*, 5.
- Akers, Ronald S. (2009). *Criminological Theories Introduction, Evaluation and Application*. New York: Oxford University Press.
- Akşit, Bahattin (1990). *Köy, Kasaba ve Kentlerde Değişme*. İstanbul: Turhan Yayıncılık.
- Akyüz, Yılmaz (2009). *Sermaye bölüşüm büyüme (Vol. 7)*. Eflatun Basım Dağıtım Yayıncılık.
- Altunoğlu, Serdar (2009). Kaosun Keşfi ve Felsefesi. *Felsefe-Sosyal Bilimler Dergisi*, 9.
- Ana Britannica. (1993). İstanbul.
- Aron, Raymond (1986). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (K. Alemdar, Çev.) Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.
- Aron, Raymond (2006). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayıncılık.
- Arslan, Hüsamettin (1992). *Epistemik Cemaat. Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yay.
- Atiker, Erhan (1998). *Modernizm ve Kitle Toplumu*. Ankara: Vadi Yay.
- Avcı, Nabi (1990). *Kitle Enformatik Cehalet*. Ankara: Rehber Yay.
- Bahar, Halil İbrahim (2011). *Sosyoloji*. İstanbul: Akademik Hayat.
- Balay, Refik (2004). "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 50-63.
- Başbüyük, Oğuzhan (2010). "Sosyal Düzensizlik ve Toplum Destekli Güvenlik Politikaları". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 64-97.
- Bau, Haim (2005). Process Unpredictability in Deterministic Systems Indeterminacy. *MIT Press*, 200-311.
- Baudouin, Jean (2015). *Karl Popper*. (B. Gözkan, Çev.) İstanbul: İletişim Yay.

- Baudrillard, Jean (1991). *Sessiz Yiğınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu*. (O. Adanur, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bauman, Zygmunt (1997). *Modernite ve Holocaust*. (S. Sertabiboğlu, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt (1998). *Sosyolojik Düşünmek*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2001). *Parçalanmış Hayat*. (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınlar.
- Bauman, Zygmunt (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınlar.
- Bayhan, Vehbi (1995). *Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma*. Malatya: Doktora Tezi.
- Beck, Ulrich (2004). *Risk Toplumu - Başka Bir Modernliğe Doğru*. (B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bell, Daniell (1972). The cultural contradictions of capitalism. *Journal of Aesthetic Education*, 6(1/2), 11-38.
- Berkay, Fügen (1988). *Sosyal Değişme Açısından Yurt Dışına İşgücü Göçü Olayı İsviçre Örneği (Voud Kantonu'nda Bir Uygulama)*. İyılalıtıra.
- Bierstedt, Robert (1997). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. Ankara: Ayraç Yayınev.
- Bilgin, R. (2009). Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 232-244.
- Bruhl, Levy (1970). *Auguste Comte: Felsefesi ve Sosyolojisi*. (Z. Fındıkoğlu, Çev.) İstanbul: İ.Ü.İ.F yayınları.
- Burger, Thomas (1977). Talcott Parsons, the Problem of Order, and the program of an Analytical Sociology. *American Journal of Sociology*, Vol. 83, No. 2, ss. 320-339.

- Burns, Edward (1984). *Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*. (A. Şene, Çev.) Ankara: Birey ve Toplum Yay.
- Bülbül, Mehmet (2007). *Kaos ve eğitim*. İst: Beyaz Kalem.
- Capra, Fritjof (1989). *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*. (M. Armağan, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cereci, Sedat (1992). *Büyülü Kutu Büyülenmiş Toplum*. İstanbul: Şule Yay.
- Cevizci, Ahmet (1996). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayıncılık.
- Coleman, Max (2014). *Anomie: Concept, theory, research promise. Senior Honors Thesis*. Berlin: Oberlin College Sociology Departmen.
- Cuff, Dana (1989). The social production of built form. *Environment and Planning D. Society and Space*, 433-447.
- Cullen, Frances (2003). *Criminological Theory: Pastto Present* . Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Çavuş, İnce, Yakut, Akbulut, Güloğlu ve Kalkan, A. (2016). *Kaos*. California: Sage publications Inc.
- Çetinkaya, Yalçın (1992). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiğdem, Ahmet (2003). *Aydınlanma Düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çuhacı, Aysu (2004). *“Ulrich Beck’in Risk Toplumu Kuramı” Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Deane, Phyllis (1994). *İlk Sanayi İnkılâbı*. (T. Güran, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Demir, Acar (1993). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yay.
- Dolu, Osman (2011). *Suç Teorileri: Teori*. Ankara: Seçkin Yay.
- Durham, Susan (1997). *Chaos theory for the practical military mind* . AU: Air Command And Staff Coll Maxwell Afb Al.

- Durkheim, Emile (1986). *İntihar: Toplum Bilimsel İnceleme*. (Ö. Ozankaya, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Durkheim, Emile (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. (Ç. C. Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Bordo Siyah Yayınevi.
- Durkheim, Emile (2006). *Toplumsal İşbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). içinde İstanbul: Cem Yay.
- Eco, Umberto (1991). *Günlük Yaşamdan Sanata*. (K. Atakay, Çev.) İstanbul: Adam Yay.
- Elbruz, Leyla (1982). *Karl Mannheim ve Planlı Değişme*. Ankara: DPI Yay.
- Engels, Friedrich (1977). *Doğanın Diyalektiği*. (A. Gelen, Çev.) Ankara: Sol Yayınlar.
- Erdoğan, Nihat (1991). *Sosyolojik Açıdan Kent İşsizliği ve Anomi*. İzmir: Ege Ü. Edebiyat Fak. Yay.
- Erdoğan, Zeki (1987). *Türkiye’de Terörist Eylemin Sebepler*. Ankara: MEGSB Yay.
- Ergil, Doğu (1980). *Türkiye’de Terör ve Şiddet*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Ergün, Mustafa (1985). *Karşılaştırmalı Eğitim*. Malatya.
- Erol, Metin (2001). “Sosyal Entropi’nin Verimlilik Üzerindeki Etkiler. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi c. II, sy. 1, Sivas*, 127- 143.
- Erol, Metin (2012). Düzen, Kaos ve Değişme. *Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 9.
- Ertürk, Abbas (2012). Kaos Kuramı: Yönetim Eğitimdeki Yansımaları. *Kastamonu Eğitim*, 849- 868.
- Fitcher, Josephs (2016). *Sosyoloji Nedir?* Anı Yayıncılık .
- Freyer, Hans (2014). *Sanayi Çağı*. (B. A. Hüseyin Batuhan, Çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Giddens, Anthony (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

- Giddens, Anthony (2016). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.) Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- Gleick, James (2014). *Kaos*. (İ. A. Demir, Çev.) . İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Goldstein, Warren (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) İstanbul: Say Yayınlar.
- Gouldner, Alvin Ward (1973). *For sociology: Renewal and critique in sociology today*. AZ: Basic.
- Gökberk, Macit (1993). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Göle, Nilüfer (1993). “*Liberal Yanılgı*”. *Türkiye Günlüğü*. Ankara: Güz Yay.
- Guillen, Michael (2002). *Dünyayı Değiştiren Beş Denklem – Matematiğin Gücü ve Şiirselliği*. (G. Tanrıöver, Çev.) Ankara: Ankara.
- Gürdoğan, Ersin (1991). *Teknolojinin Ötesi*. İstanbul: İz Yay.
- Hoffler, Eric (1993). *Kesin İnançlılar. Kitle Hareketlerinin Anatomisi*. (E. Günür, Çev.) İstanbul: Akran Yay.
- Horkheimer, Max (1990). *Akıl Tutulması*. (O. Koçak, Çev.) İstanbul: Metis Yay.
- Horney, Karen (2008). *Çağımızın Nevrotik Kişiliği*. (S. Koçak, Çev.) Ankara: Doruk Yayınları.
- İkiz, Ahmet Salih (2015). *Arap Baharının Kelebek Etkisi: Batı Dünyasında Beklenen Değişmeler*. Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Merkezi: İstanbul Yayınevi.
- Illich, Ivan (1990). *Tüketim Köleliği*. İstanbul: Pınar Yay.
- Kendirli, Selçuk (2006). Portföy Yönetiminde Kaos Teoremi. *Journal of İstanbul: Kültür*, 171-180.
- Kızılçelik, Selçuk (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Konya.
- Kocacık, Faruk (1998). *Tüketim Eğilimleri ve Sorunları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınlar.

- Kongar, Emre (1985). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi.
- Kongar, Emre (1992). *21.Yüzyılda Dünya Türkiye ve Kamuoyu*. İstanbul: Simavi Yay.
- Kongar, Emre (2014). *Toplumsal Değişme Kuramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konuk, Osman (1991). *Kültür Değişmesi ve Televizyon Televizyonun Etkileri-Malatya Uygulaması İnönü Üniversitesi (Doktora Tezi)*. Malatya.
- Korkut, Tuna (1987). *Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme (Doçentlik Tez . İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*.
- Kuhn, Thomas (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. (N. Kuya, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kutluer, İlhan (1985). *Modern Bilimin Arka Planı*. İstanbul: İnsan Yay.
- Küçük, Mehmet (2000). "Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi". *Modernite Versus Postmodernite, der. Mehmet Küçük, 3. bs., Vadi Yayınları* 51.
- Latif, Hasan (2002). *Kaotik Ortamda Yönetim", Stratejik Boyutuyla Modern Yönetim Yaklaşımları*. İstanbul: Beta Basım-Yayım-Dağıtım A.Ş.
- Layder, Derek (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Ankara: Küre Yayınları.
- Le Bon , Gustave (1979). *Kitleler Psikolojisi*. (S. Demirkan, Çev.) İstanbul: Yağmur Yay.
- Lorenz, Edward (1995). *The Essence of Chaos*. United Kingdom: UCL Press.
- Mac Iver-Page, M.-C. (1971). *Cemiyet*. (A. Kurtkan, Çev.) Ankara: MEB Yayınları.
- Magee, Bryan (1990). *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mandelbrot, Benoit (1983). *The Fractal Geometry of Nature*. New York: W.H. Freeman and Company.

- Mandelbrot, Benoit (2013). *Fractals and chaos: the Mandelbrot set and beyond*. York: Springer Science & Business Media.
- Mardin, Şerif (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mcluhan, Marshall (2015). *Global Köy (The Global Village)*. İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Meriç, Cemil (1978). *Mağaradakiler*. İletişim Yayınları.
- Merton, Robert King (1973). *The Oretical and Empirical Investigations*. *University of Chicago Press*, Chicago.
- Naisbitt, John (1990). *Megatrends 2000. Büyük Yönelimler*. (E. Güven, Çev.) İstanbul: Form Yay.
- Nietzsche, Friedrich (2010). *Thus Spoke Zarathustra*. Edinburgh: Penguin Classics.
- Oskay, Ünsal (1992). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Simaxi Yay.
- Ovidius (1994). *Dönüşümler*. (İ. Z. Eyüboğlu, Çev.) İstanbul: Payel.
- Ozankaya, Özer (1992). Ulusal toplumun ve ulusal kültürün kurucu öğeleri. *Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 3(10).
- Özbudun, Sibel (2007). *Balki Şafak, N. Serpil Altuntek. Antropoloji Kuramları/ Kuramcılar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özhan, Tarkan (2016). *Das Kapital'in Şifresi*. E-Kitap Projesi Yay.
- Özök, Ertuğrul (1985). *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü*. Ankara: Tan Yay.
- Parsons, Talcott (2015). *Toplumsal Eylemin Yapısı*. (S. Ü. Yayınları, Çev.) Ankara: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Porrit, Jonathan (1989). *Yeşil Politika*. (A. Türker, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Prigogine, Isabella (1998). *Kaostan Düzene: İnsanın Tabiatla Yeni Diyalogu*. (S. Demirci, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Pring, Ben (2019). *Makineler Her Şeyi Yaptığında Biz Ne Yapacağız*. İstanbul: Aganta

Kitap.

Riddick, Ian (2018). Stephan Hawking İle Deha Neden Buradayız?

Rıfkın, Jeremy (2003). *Entropi: Dünyaya Yeni Bir Bakış*. (H. Okay, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.

Ritzer, George (2011). *Toplumun McDonaldlaştırılması*. (Ş. Kaya, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.

Ruelle, David. (2014). *Rastlantı ve Kaos*. (D. Yurtören, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Saran, Nephân (1975). Üniversite Gençliği. *Edebiyat. Fak Yay*, No:2032.

Schiller, Herbert (1993). Transnational Media: Creating Consumers Worldwide. *Journal of International Affairs*, 48-58.

Sezal, İhsan (1999). *Doğu Batı Ayrımı* (s. 22). içinde Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sezal, İhsan (2003). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.

Sezer, Baykan (1999). “Doğu Batı Ayrımı”, *Doğu Batı*, ed. Taşkın Takış,. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Sezer, Baykan (2015). *Sosyolojinin Ana Başlıkları*. Ankara: Doğu Kitabevi.

Shakespeare, Williams (2005). *Othello The Moor of Venice*. EMC.: St. Paul, Minnesota, EMC/Paradigm Publishing. .

Siegel, Larry (2006). *Criminology*. Toronto: Thomson Wadsworth.

Simmel, Georg (2009). “Toplum Nasıl Mümkün Olur?” *Bireysellik ve Kültür (Seçme Yazılar)*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul.

Simonnet, Dominique (1990). *Çevrecilik Bireysellik ve Kültür*. (Çev: M. S. Şakiroğlu.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Sorokin, Pitirim (1997). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Göçebe Yayınları.

Swanson, George (2000). Entropy, Social Entropy and Monay: A Living Systems

- Theory Perspective. *Systems Research and Behavioral*, 14, s. 45-65.
- Switzer, Thomas (2013). *Measuring normlessness in the workplace: a study of organizational*. Antioch University: Ph.D.
- Tataroğlu, Muhittin (2005). “Yozlaşmayla Mücadele Medyanın Doğrudan ve Dolaylı Rolü”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 301-335.
- Tilly, Charles (2019). *Toplumsal Hareket*. Routledge.
- Toffler, Alvin (1997). *Dünyayı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?* (M. Çiftkaya, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Tolan, Barlas (1981). *Çağdaş Toplumun Bunalımı-Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ankara ve Ticari İlimler Akademisi Yay.
- Tolan, Barlas (1991). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Adım Yay.
- Turner, Jonathan (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. (Ü. Tatlıcan, Çev.) Bursa: Sentez Yayın ve Dağıtım.
- Türkdoğan, Orhan (1988). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bak Yay. .
- Uğur, Aydın (1991). *Keşfedilmemiş Kıta Günlük Yaşam ve Zihniyet Kalıplarımız*. İstanbul: İletişim Yay.
- Ural, Şafak (2004). Kozmostan Kaosa. *Kaos, Mantık, Matematik ve Felsefe II. Ulusal Sempozyumu 21-24 Eylül 2004* (s. s. 353-363). Assos-Çanakkale: İKÜ Yayınlar.
- Ülgener, Sabri (1981). *Zihniyet ve Din-İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*. İstanbul: Der Yay.
- Wallerstein, Immanuel (2000). *Geçiş Çağı - Dünya Sisteminin Yörüngesi (1945-2025)*. (Ender Abadoğlu Çev.) İstanbul: Avesta Basın Yay.
- Wernick, Aandrew (2017). *The Anthem Companion to Auguste Comte*. Hardback: Anthem Press.
- Wolfram, Stephen (2002). *A New Kind of Science*. Champaign: IL Wolfram Media.

- Woodcock, George (2001). *Anarşizm: Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*. (Alev Türker, Çev.) İstanbul: Kaos Yayınlar.
- Woods, Alan (2004). *Ted Grant. Aklın İsyanı* (Cilt 3). (U. D. Ömer Gemici, Çev.) İstanbul: Tarih Bilinci Yayınları.
- Yaka, Aydın (2011). *Sosyal Değişme Temel Kavramlar-Kuramlar Türk Modernleşmesi ve*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Yıldırım, Ergün (1999). Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi. *Bilgi*, s:1, 25-44.
- Zencirkıran, Mehmet (2013). *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. 4. Baskı*. Bursa: Dora Yayınları.
- Zizek, Slavoj. (2005). Gıdıklanan Özne. Politik Ontolojinin Yok Merkezi. (Çev. Şamil Can). Ankara : Epos Yayınları.
- <http://www.mfa.gov.tr> (2018, 12 12) adresinden alındı
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43774639> (2019, 03 20) adresinden alındı
- <https://www.reuters.com/article/us-usa-cyber/u-s-justice-department-shuts-down-dark-webbazaar-alphabay-idUSKBN1A51UZ E> adresinden
- <https://www.tabfoods.com/> (2019, 2 3) adresinden alındı

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Onur KASAPOĞLU
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 20.03.1992/ Trabzon
e-posta : onurkasapoglou@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Lisans	Sivas Cumhuriyet Üni. (Antropoloji)	2015
Yüksek Lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	2019

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
01.11.2011	Türkiye Yüzme Federasyonu	Hakem

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı : KPDS (....) ÜDS (...) TOEFL (...) IELTS